

Vabadussõja

LOOD

NUMBER 5

Tallinna Majaomanikkude Pank

Harju tänav nr. 45

Kodune keskjaam 478-50. Juhatusel telefon 443-67

Uues varakambris **teraslaekad**

(seifid) mitmesuguses suuruses

Välisraha, hoisummad ja laenud

Avatud iga päev kella 9–2-ni, laupäeviti kella 1-ni

A.-s. Volta Tehased

Gaasikaitse varjendid ja sisseseaded ●
Soojaõhuküte ● Venflatsioon- ja kui-
vatusseaded ● Elektri keeduplaadid ja
elektrifriikraud ● Elektrimasinad ja
aparaadid

Tallinn, Soo 27. Telef. 477-66

Kodumaa vabrikute riidekauplus

HERMAN RÕIVAS

Tallinn, Estonia puiestee nr. 11. Kõnetraat 304-80

Müük suurel ja väikesel arvul

Kaanepeildil: Vabariigi aastapäeva esimene paraad Tallinnas 1919. a.; soomusrongide isa admiral Pitka soomusrongiga tuleliinil; Vägede Ülemjuhataja kindral Laidoner ja esimese vabariigi aastapäeva aegsed diviisijärgelised — I diviisi ülem kindral Tõnisson ja II diviisi ülem kol. Puskar.

Vabadussõja Lood

Vebruar 1937

Nr. 5

E. BRINCKMANN: Vaenlane on Eesti piiridest väljas, enam ei pea ta siia pääsema (24. II 1919).

Episoodid

P. P.

See praemissis praemittendis on tarviline. Sest on kuidagiviisi alati nagu eriti kohustav, kui pead kirjutama sügaval rahua ajal verisemast sõjast. Sa ei tea, kuidas kirjutada, sest rahuaeg ei mõista ju õieti sõda, tema julmest ja tema loogikat, nagu ka sõda uinutab rahua ja mõisteid ja mõtteid. Inimene, kes asub sõtta pärast pikemat rahu, peab kohanema ja muutub hoopis teiseks. On ilmaaegu küsida, kas tulevad siis temas ilmsiks tema tõelised omadused või aga arenevad vaid muljed, mida rahuaeg ei vajanud. Küllalt on sellest teadmisest, et inimene on väga komplitseeritud, mitmepalgeline ja et nõnda rasked ja kõike pea peale pööravad kontrastid kui on seda sõda ja rahu näitavad meile inimesi hoopis teistena kui nad seda on selles või teises olukorras.

Kas kirjutada neist inimestest nüüd sõjaaegsena või rahuaegsena? Meie rahuaegsed närvid ei kannataks välja sõjaaegset kirjeldamist kõigis üksikasjus. Ja rahuaegne kirjeldamisviis vaid selle esiletõstmisega, mis on sangarlik ja õilis, oleks ühekülgne ning ei rahuldaks meie tõetsimise jumalikkude ürgtarvet. Ja sellepärast peab sulg liikuma neil piirimaail sõja ja rahu vahel, kus vaid veel väga kaugelt kostab kahurite müra, kuulipildujate ketramine ja oiged ja kuhu peab ulatuma rahua ja mõistmine pärivusest ja paratamatusest ning inimese rippuvusest kõigest sellest.

Utt Einsild jälle aktuaalne.

Seis ühes lehes, et Utt Einsild olevat nüüd Madridis võitlemas valitsusvägede pool. Eksitusena seisid sealsamas, et ta olevat olnud meie Vabadussõjas ohvitser soomusrongidel. Tol ajal, kui nägin teda rindel, oli ta ohvitseri asetäitja kuperjanovlaste juures.

Olin teda kohanud juba varem tsiviilistina, vist üliõpilasena, kirjanike ja kunstnike keskel okupatsiooni ajal. Kus lokaalides õiendati asju saksasõbralise ollusega, seal oli ta olnud halastamata löögimees.

Praegu on ta siis Hispaanias. Võib-olla eluski alles. Aga kui ta oleks langenud, siis oleks viimane neljamehelist vennasalgast ka täitnud oma saatuse poolt määratud läkituse: saada vägivaldset surma.

Kui ma temale kord Pariisis ütlesin, et temale heidetakse ette vanema venna mahalaskmist kaardimängul tekkinud tüllis, vastas ta: „Mu vend kisti minu silmade all lõhki.“ See olevat sündinud Venemaal.

Teine vend, kunstnik Einsild, on vist ammu mullas. Ja meie võime ka temagi

surma nimetada vägivaldseks. Enamlaste saatsid ta Solovkisse, kust ta siinseid sõpru palunud saata temale värve. Ma ei tea, kas tehti katsetki saata. Edasi kaovad tema jäljed kuhugi Siberisse. Kõneldakse tiisikusest. Pole ime niisuguse vintsutuse juures, nagu Solovki põrgus.

Kolmas vend langes Tondil valvuri kuulist. Purjus uima ja jonniga kippunud öösel vägisi ladude piirkonda, ühelt piduretkelt eksides saatuslikku õhe.

Neljas siis „teeb nüüd soomust valgetelt, nagu enne punastelt“, nagu seletab naerdes üks endistest kaaslastest kohvikus. Ta olevat Pariisi Montmartre'il enesele salga kokku löönud — ja või seal hispaanlasi ja teisi mõtteosalisi vähe — ning sõitnud Hispaaniasse.

Päris erilisel pulbitsev ja mässav veri pidi olema selles perekonnas, võõras veri, mis ei saanud settida ja rahulikmaks jääda rahva keskel, kes ise on hoopis pikatoimelisem ja tasakaalukam. Tumedate, peaaegu mustade juustega mehed, näolõige võõravõitu, nagu idamaistem. Ja Utt Einsild oli rindel ehtsam tüüp Stenka Raasini või Kudejari ümbrusest, papaahha selle iseloomulise nõksuga silmil nagu kasakatel, piht ah-takene, kõnnak painduv ja kiire, vedrutav ja siiski tippides-libisev ja täis pealetungivat rütmi. Midagi Kaukasust meenutavat, sirgeid ratsanikke, selle mägestiku sangarlikku hoiakut.

Vapper ta oli, õieti hulljulge. Ja julm, halastamatu. Ning seda teinekord naeratades, nagu enesestmõistetavalt. Eriti, kui keegi tema sõpradest oli langenud. Siis tasus ta. Pikalt. Sest ta oli sõber ja kameraad. Aga tema viha oli nagu neist aegadest pärit, kus elas Pizarro. Ning meie loeme läinud kaugete aegade julmusest vägedusega ja nagu ei märkagi, et kaasaeg on samasugune, oli ja on seda Venemaal, on seda Hispaanias. Me nagu ei suuda taluda oma elu eest paluvate inimeste ja maas vingerdavate õnnetute kaebeid ja nuttu, aga meie teame, et neid hukatakse ja et ollakse kaljukarm. Nii on sõda, nii on poliitika ja nõnda on ka inimesed praegugi veel oma paratamatuses. Mineviku kaugest romantikast pole kirjanikul vaja mitte midagi võtta: kaasaeg annab küllalt ja üliküllalt ainet ja tüüpe.

Kord tuli väga erutatult minu juure Voldemar Kures, endine Koch, ja ütles, et nüüd lasevad väljakohtulikult maha Utt Einsilla. Kuresel oli samapalju suhteid kirjanikega ja kunstnikega kui Einsillalgi: lihtsalt ajena erakorraliste, ebatavaliste inimeste poole. Nii siis kuulus ka Einsild tema huvi- ja kaitse- ning toetusaluste sekka. Ma mingi ülemjuhataja juure. Einsild olevat relvaga vastu astunud korrapidajale ohvitserile.

Põhjuseks aga olevat vaid isiklikud vahekorrad.

Läksin. Ülemjuhataja Laidoner kuuldas mind ära, oli tavaliselt lahke ning asjalik, läks teise tuppa ja saatis kindral Larka minu juure paksu aktidekaustikuga. Ma lugegu.

Lugesin. Ja nägin, et neil oli seal peastaabis täieline raamatupidamine diaariumi mõttes küll iga ohvitseri või vahi koguni reamehegi kohta. Nagu atestsioonide seeria, kus kõik teod olid ülles märgitud.

Viimast vahejuhtumit Tartus, mille pärast Einsild oli areteeritud, ma ei lugenudki enam. Aitas endistest, milledele vist käiku ei oldud antud. Aitas vägagi.

Ma tänasin kindral Larkat ja palusin ülemjuhatajale ütelda, et ma võtan oma palve tagasi. Teatasin ühtlasi, et nüüd enam kellegi eest seisma ei saa tulla.

Seni olin ma ikka saanud selle või teise eest seista, kui seda vaja oli. Olin võinud esineda andmetega, mis nii suure aparaadi juures, nagu seda on kõige kõrgemad tsiviilinstantsid, kahe silma vahele võisid jäänud olla. Nüüd aga oli mul julgus võetud õige pikaks ajaks.

Kuid Utt Einsild jäi maha laskmata. Kuidas protsess kujunes, ei tea ma. Igatahes desarmeeris ta loodearmee, igatahes valiti teda sellelt sõjariistu ära võtma ja ta on teinud seda väga lihtsalt, uur peos: kui mitte nii- ja niipalju minuti jooksul relvi maha ei pane, saate kõik koos marutuld.

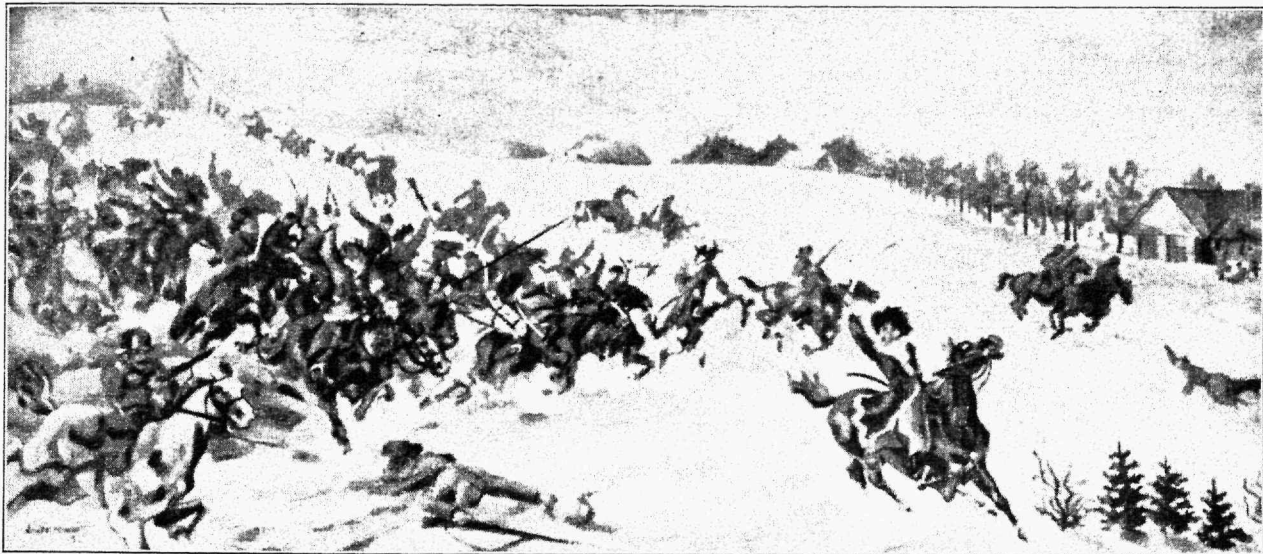
Madrus Esplanaadil.

Riia linn oli väga lage, kui sakslased olid saadetud teisele poole Düünat ja meie väed seisid Riia all, toibudes viihast, et neid ei lastud sisse. Et ei tule paraadist Riias välja midagi ja seal on midagi „soperdatud“, mida keegi tont ei mõista. Rängalt oli keelatud Riiga minna reameestel kui ka ohvitseridel. Vaid kindral Pödder ja staabiüleml Reek sõitsid. Kindral Pödder võttis mu kaasa. Ja sõitis tagasi, kuna mina jäin Liibavi laevalt „Saratovilt“ pääsnud Läti valitsuse sissesõitu ootama.

Lage oli linn ja väga tühi. Kui nägid Woehrmanni pargi pikal teel Esplanaadini kolme inimest, siis oli see juba rahvamurd.

Eriti kõditav aga oli, kui nägid siiski mõnd eestlast meie rindelt. Eile oli staabiüleml Reek ühe meie ohvitseri maha kantseldanud puhtaimas vene keeles ja laksutanud ratsapiitsaga oma lakksäärikutele: „Tšob ja vaaševu duuha zdesj boljše nje viidel.“ Ja ohvitser oli kaunis rõõmsas meeolus temale vastu naeratanud, et praga mis sa pragad, mina olen ikkagi Riias sees. Ja täna oli siis üks madrus Esplanaadil, jalad hargis, käed

Kunsth. Schmidt's maal. Ratsarügemendi esimene rünnak Kuie mõisa all. Eskadroni ees lahtise mõõgaga su. M. Holberg.

püksitaskuis, pluus rinna eest laiail lahti. Ta takseeris katedraali ja kui mind nägi, siis naeratas.

Noh, muidugi, mees oli ju tuttav. Ühelt soomusrongilt, kus ma teda sesamas mundris olin näinud, suur ja lai Eenaki poeg selle kuratvõtkunäoga, mis ei hooli millestki. Aga sõjas vilksatab see või teine mööda, ruttu nagu mingi aim. Ning praegugi ma veel ei tea, kas oli tema sellest kaksikupaarist, kes läks rünnakule tsilindris ja valgetes kinna, sest seda paari olen ma ka paaril korral näinud, ja teine oli nagu madrusepluus ja tsilinder peas. Aga üksta kõik, võin ju eksida, praegu on madrus Esplanaadil ja on vallutaja, kes vaatab, mis ta on teinud.

Vaikselt lõõnud on ta linna, vagu-saks ja tühjaks. Katedraal on küll suur ja imposantne, kogu väljak lai ning avar, aga selles kõiges on miskit alandlikkust ja alistuvat mehe ees, kes seisab lahtise rinnaga ja mõtleb: Mis mak-sab Riia linn?

Aga ta maksis palju. Sellepärast ongi põlgliku naeratuse taga süngust. Näe, Sabolotnõi läks, ja palju, palju vapraid mehi. Aga Riia lõime siiski lagedaks! Tühjaks!

Madrus jääb seisma Esplanaadile nagu monument.

Ma kõnnin mõned uulitsad edasi, sest ma tean, kustpoolt sisse sõidab Ulmanis. Kusagil seisab hõre läti sõdurite rivi. Neil on ebamugav selles muidu nii voolavas ja nüüd nii tühjas Riias. Ei tea, kust väeosast nad võiksid olla? Bal-lodise väeosast on palju paremad mundrid.

Ja sealt tulebki paar autot. Nad vuravad ruttu mööda. Üks mereväehvitser viipab käega ja on õnneliku näoga. Särab. Oli sõjaväeline atašee Tallinas. Ja nad ongi möödas, nõnda et õieti peale selle ohvitseri kedagi ei näinud ega muud muljet ei saanud kui paarist kiirustavast autost, kus inimesi sees oli.

Lähen jälle tagasi Esplanaadile. Madruse seal enam ei ole.

Aga ta oli kord seal. Ja jääb meele. Sest ta pidi, pidi, pidi üle vaatama, kuidas Riia nüüd välja näeb peale nii kõva tööd.

Abjak jutustas.

Ta oli sõdur komandantuurist Valgas. Rahulik mees rahuliku sügavavõitu häälega.

„Ega ta suurem asi ega amat ei ole. Vii aga tiigi jää pääle ja säääl lastas maha. Pimme ja külm. Ja tüdruk nutab. Väriseb, oiab kätega kaala ümber kinni ja palleb...“

Noh, ollive ta kinni püüden, ku olli viinu punastele kirjja. Kuuetoistkümmne aastane, laits peris. Mõistsive surma. Ja veel kaits töist naisterahvast. Nee ollive vanempe naise, nendest es oleki hale, üits virute veel suurrätige vastu nagu ja söimasive mõlemp, enne ku püssi ette seisma jäive. Aga tüdruk ei võta jalgu alla suguki, kandsi ta sülen linnast tiigini ja pandsi sös jää pääle maha.“

„Noh... aga kuidas siis sai?“

„Ohvitser laskis revolvrige nindasamuti pääst läbi...“

Sinus tõuseb lõõmav protest, sa kahtled väljakohtu otsuse õigluses, sa tahaksid end nagu kohe püsti ajada, et ette astuda kaitsjana, tuua selgitavaid või vabandavaid motiive. Tahad seda sellepärast, et sa ei ole veel kaua sõjas.

Aga see kõik vaibub kohe, sest tüdruk on ju ammu surnud ja maetud ja — sa oled juba küllalt pikka aega sõjas.

Ja teaksid ilma selletagi, et see kõik mitte midagi ei aitaks. Olgugi et tüdruk oli noor ja teine oli vahest ka noor, kes meelitas: Kuule, vii õige see sedel sinna punaste rindele, ole vahva tüdruk.

Tüdruk võis olla nagu kooliplika, kes teeb hea meelega mõnd keelatud tempu, seda parema meelega, et ta keela-

tud on. Noh, saab väikese karistuse ja naerab pealegi.

Aga ta ei aima, et sõjas tähendab niisugune temp surma. Kui seda temale vahest üteldaksegi, siis ta ikkagi ei usu. Niisuguseid asju ometi ei ole, paljugi, mis vanemad inimesed kõnelevad! Ja kus temal seda aega on olnud lugeda sõdadest ja sellest halastamata loodusnähtest, sellest koledast rattast, mis üle käib kõikidest, süüdlastest ja süütutest, kes aga alla jäävad. Mida teab tema seadusest, mida teab tema sellest, et see viidav kiri tähendab surma vahest sadadele teistele ja et tema ise peab nüüd surema selle katse pärast hävitada üht poolt ja kaitsta teist?

Tema ei tea enam midagi, ta ei tarvitse enam juureldagi, sest ta on surnud ja maetud.

Aga see väike poiss minu lootsikus Pedeli jõel juurdleb.

Ta on Pedeli mõisa karjapoiss. Ning nõnda imelikult vaikne, nagu seda poisid selles eas ju ei ole. Naeratus nagu varastab end mõnikord tema näkku, pelglikult, ja kaob kohe. Ta mõtleb rohkem ning alati on need vist kurvad mõtted ja mõistatused.

Me saame hästi läbi muidu, püüame koos linaskeid ja ta seletab ka, et und ei olevatki nii hea havide jaoks kui lihtne suur ühe poolega õng. Teeme katseid ja tal on õigus.

Siis juhtun ma kellelki küsima, et miks see poiss nõnda vaikne on. Ja mulle üteldakse, et tema vanaema lasti meie meeste poolt maha. Ning tuli välja, et oligi seesama, kes lõi veel suurrätiga sõdurile vastu nagu. Ema aga on ühes punastega ära läinud sügavemale Lätimaale.

Ning nüüd juurdleb ta selle üle, miks mina õieti pean olema tema vaenlane, ja et ta mind õigusepärast peaks vihkama. Aga et ta seda ei saa. Ja et meie kaipaadis väga hästi sobime. Ja ka muidu.

Agaga tema vähemasti teab juba üsna noorelt, et kirju ei tohi viia. Muidu lastakse maha. Aga kui keegi ütleb, et vii emale kiri? Kas ta viimata jätab?

Ma tahan vaid, et mitte keegi temale niisugust ettepanekut ei teeks. Sõja ratas, sõja suur ratas käib üle muidu, üle kõige, üle vapruste, kohuse ja üle rumaluse. Ja üle rumaluse eriti tihti.

Goldfeldt-Zeltinš.

Mõne aja eest oli jälle lehtedes juttu Lätimaa ohvitserist Zeltinšist. Vist kusaagil jälle eksootilistel tuuridel. Kord sõitis ta autoga Saharast läbi, siis käis vist Abessiinias ära ja kus ta nüüd esindab Lätti, ei mäleta enam. Omal ajal püüti temale Königsbergis protsessi teha, vangistati ja taheti talle sõjakohtulikult isamaa äraandmise ja ülejooksmise ning deserteerimise pärast udu teha. Kuid ta tegi selgeks, et v. der Goltzi armee oli ju Läti teenistuses. Ja kui ta üle läks ühest Läti väeosast teise ja seda Lätimaa valitsuse loal ja soovil, siis pole kellelgi midagi ütlemist.

Ja ei saanudki olla. Muidu oleks pidanud tunnistama landeswehri Saksamaa sõjaväeks. Seda Königsbergis ja kogu Saksamaal muidugi ei tahetud.

Lätimaa representeerib kahtlemata osavamini kui meie. Välismaail on tema esinduses väga ilusaid daame, välissaatkondade ruumid on palju suuremad meie omadest. Tema väga silmapaistvaks välisministriks oli juut Meyerovicz, tema laevastiku juhiks parun. Kõike, mis kuidagi on silmapaistev, kasutatakse ära. Meil... noh, ei maksa rääkida. Tendents hoopis vastupidine.

Goldfeldt-Zeltinš on kindlasti väga väljapaistev.

Ma õppisin teda tundma soomusrongide diviisi staabis peale Võnnu lahinguid.

Olin juba päev varem näinud Volmaris kedagi lätlastest ratsanikku rohelises husaari attilas ja vaarikupunastes püksites. Oli niisugune väike jändrik, rõõmus ja lärmakas ning vajus teiste lätlastest sõduritega kuhugi kõrvalulit-sasse. Pidi olema kuulu järele Balodise väeosast. Hiljem teadsin, et ta kuulus nende ratsanike hulka, kes lahingu ajal haihtuvad ei tea kuhu.

Nüüd aga seisis staabiülema Poopuu juures üks ohvitser samas mundris. Igati härrasratsaniku tüüp, isegi monokkel. Sale, natuke kergelt ettepoole hoiakuga, nagu see on elegantne ratsakaardi-väe juures Saksamaal.

Tal olid kaasas paberossikarbile kirjutatud viimased sõnad, mida saatis enne surma üks landeswehri ohvitser: „Kui ma peaksin surema, siis palun teatada sellest mu pruudile Hamburgis.“ Pruudi nimi, aadress ja tema oma nimi. Suurte kindlate tähtedega. Palus oma pildi ka kaasa saata. Pildil suure kasvuga valgetverd siira näoga ohvitser.

Ta oli surnud. Kuidas, see on teine lugu ega puutu siia. Oli aga küsinud Goldfeldtilt, kas mitte tema teda ei saa päästa.

„Kuidas saan mina seda,“ oli vastanud Goldfeldt. „kui landeswehr on minu kinnivõtmiseks määratud autasu?“

Agaga sellele paberossikarbile kirjutatud read ja päevapildi oli ta toonud soomusrongide staapi.

Oli tugev kontrast: Na' hea ja kena Poopuu nõnda ilmatu lihtne oma välismuses ja see teine tuli uues uhkes Saksa elegantseima lõikega mundris. Pealegi armastas Poopuu liikuda staabis mugavuse pärast vaid kodukootud villastes paksudes sokkides ilma kingadeta. Saksa keelt ta ka suurt ei mõistnud. Nii siis olin mina teretunud tõlgiks. Ja vestlesin Goldfeldtiga.

Sellel vestlusel ilmnas, et Goldfeldt oli Baieri chevaulégers, kerge ratsanike ohvitser. Seda väeosa loetakse Münchenis kaardiväeks.

Ta ema olevat inglanna, tähendas ta. See pidi seletama, miks ta läks üle lätlaste juure. Ta ise ei olevat nõus olnud landeswehri suundamisega eestlaste vastu.

Poopuu tähendas, kui meie jutt läks pikaks, oma vaikse häälega ja nagu häbelikult: „Ütle talle, et ta mingu parem ära.“

„Miks? Staabist?“

„Üldse katsugu kaduda. Sõdurid ei salli teda.“

Sellest oli küllalt. Olin isegi tähele pannud süngeid pilke sõdurite poolt, kes kord-korralt tulid ja käisid ametaliste asjadega.

Ma püüdsin Goldfeldtile seisukorda seletada.

„Aga miks? Nad ju ise nägid, kuidas ma soomusrongil juhtisin kuulipildujat sakslastele.“

Ma teadsin. Seal olid sakslased langenud loogudena. Aga ma ei teadnud, et Goldfeldt oli olnud üks tulistajaid.

Püüdsin õrnalt veenda, et meie sõjavägi on nõnda täis maruviha nagu mitte kunagi varem. Seletasin, kuidas vahe- rahu murti ja kallale tungiti hoiatamata, nõnda-ütelda selja tagant, ja et meie Kuramaal olev ratsavägi lõigati sel viisil ära. Ning ta peaks ju isegi näinud olema...

Tema muretu, hooletu ja seltskondlikult lahke nägu ei muutunud viivukski.

„Sel puhul on muidugi parem, kui lahkun.“ naeratas ta ükskõikselt. Jättis jumalaga seltskondlikult, mitte sõjaväeliselt, ka Poopuud nagu mindki, ning väljus rahulikult.

Ning mõni aeg hiljem lugesin Läti lehtedest võetud teadetest, et endine Saksa ohvitser Goldfeldt on veenete pärast muutnud oma nime Zeltinšiks ja jääb Lätimaa sõjaväe teenistusse.

Julius Kuperjanov ja Hugo Treffner

Mitmed Julius Kuperjanovi kaasõpilased mäletavad veel teda ajast, millal Kuperjanov õppis H. Treffneri gümnaasiumis.

Ta oli lühikest kasvu, võrdlemisi vähehese jutuga, edasijõudmiselt keskmine. Kaasõpilased tundsid tema vastu lugupidamist. Kuperjanovit ei riskeerinud keegi ärritada tema füüsilise tugevuse pärast. Teda tuntj energilise ja üsna iseseisva poisina.

Sel ajal oli koolijuhataja Hugo Treffner täielik diktaator, kes küllalt sagedasti õpilasi ka „tegelikult“ karistas. Seda toimingut nimetasid õpilased omavahel „šindri andmiseks“.

1909. a., kui Julius Kuperjanov oli II klassis, tuli ühel hommikupoolel „vanamees“ (nii hüüti koolijuhatajat Hugo Treffnerit) koos kantslele asjaajaja Taubel'iga klassi ja kutsus Kuperjanovi enda juure. Viimane aimates, et läheb „šindri“-andmiseks, hüppas järsku kateedri. Kateeder asetses natuke seinast eemal, nii et sai ümber selle liikuda. „Vanamees“ koos Taubeliga järele. Kui ta aga Kuperjanovile lähemale sai, tõstis viimane jala ja, vehkides ühtlasi ka rusikaga Hugo Treffneri suunas, hüüdis: „Ära tule! Kui tuled, siis saad!“ „Vanamees“ püüdis ümber kateedri liikudes Kuperjanovit kinni püüda, aga ikka olid viimase jalga ja rusikas vastas. Kaasõpilastele pakkus löbu vaadata, kui vanamees oma sabakuue tiibade lipendades asjatult Kuperjanovit taga ajas. Üldse oli pilt koomiline: H. Treffner keksis ümber kateedri, Taubel hoidis tema sabast kinni, et ta mitte Kuperjanovi löökide alla ei satuks.

Vähe aja pärast ütles Kuperjanov H. Treffnerile: „Anna ausõna, et ei puutu mind, siis tulen alla!“ Hugo Treffner, tahtes vististi näha, mis poiss teeb, lubaski seda.

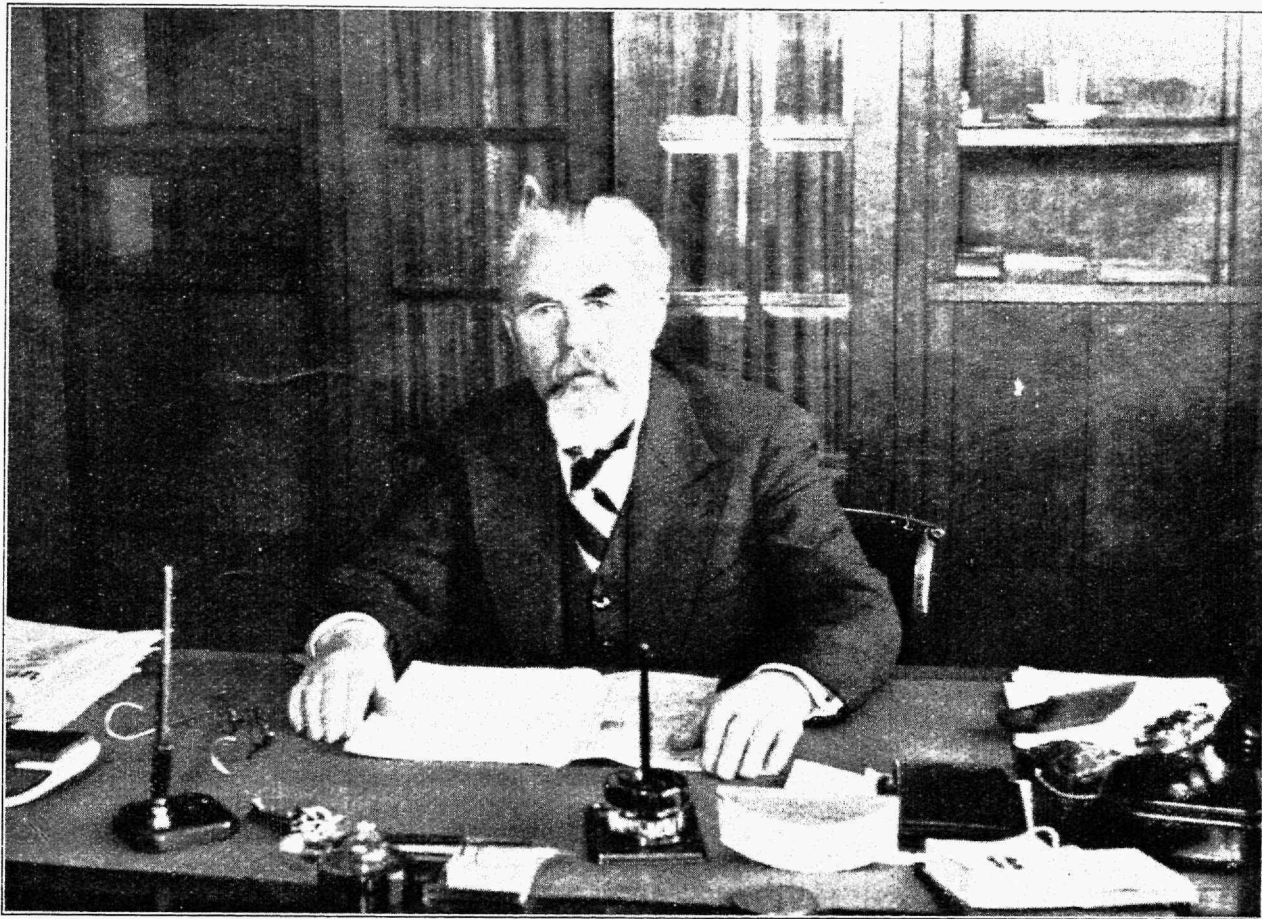
Kohe hüppas Kuperjanov kateedrit, jooksis oma pingi juure, pakkis kiiresti oma raamatud, võttis need kaenlasse ja väljus klassist.

Klassiruum asetses kolmandal korral. Trepil juures asetses nišš. Seal peatus Julius Kuperjanov veel kord ja hüüdis järele tulevale Hugo Treffnerile: „Head päeva! Ma enam siia ei tule! Mina sarnases koolis ei käi, kus kallale kiputakse!“ Ja läks. See oli ka tõesti viimane kord, millal Julius Kuperjanov selles koolis nähti.

Mis eest H. Treffner talle „šindrit“ tahtis anda, seda kaasõpilased ei teadnud.

Admiral Joh. Pitka 65-aastane

Kontr-admiral Joh. Pitka oma töölaua taga ETK-s. (Üles võetud veebr. 1937.)

19. veebruaril pühitses Eesti soomusrongide isa ja vabadussõjaaegne merejõudude ülemjuhataja kontr-admiral Johan PITKA oma 65. sünnipäeva.

Juubilar on sündinud Järvamaal, Vöhmuta vallas Ansomardi talus. Õppis Käsmu, Kuressaare ja Paldiski merekoolides. Sooritas kaugesõidu-kapteni eksami Tallinnas. Sõitis merd 1889—1907. a.; vahepeal teenis soomuslaeval „Admiral Uschakov“. Asutas Liverpoolis 1907. a. Eesti-Läti laevasõidu agentuuri, hiljemini merekaubanduse üh. „Joh. Pitka & Ko.“ asutaja ja juhataja. Tall. Laeva-üh. asutaja ja juhat., „Laevanduse“ asutaja, Balti Päästeseltsi reorganiseerija ja juhataja, asunik Kanadas kuni 1930. a.; E. T. K. direktor arvates 1930. aastast.

Eesti rahvuslike väeosade loojaid 1917. a.; Tallinna sõjaväelaste büroo ja E. Sõjaväel. ülemkomitee liige, Tallinna Omakaitse ja E. Kaitse Liidu organiseerijaid 1917—1918, mis astus tegevusse Saksa okupatsioonivõimu langemise järel. Asutava Kogu liige 1919. a. Soomusrongide ja soomusautode ehitamise ja varustamise juhataja. Võttis isiklikult 1918. a. nov. lõpul soomusrongiga nr. 1 osa lahingutest Vaivara juures. Selle järele juhatas ka teiste soomusrongide ja soomusautode ehitamist ning varustamist, valmistas ette mereoperatsioone, organiseeris sõjalaevastiku, laevastiku dessantsalku ja juhatas isiklikult nende tegevust. Selle kõrval oli merejõudude üldjuhataja, organiseeris merejõudude staabi, mereväe tehnika- ja varustusameti, sadamate valitsuse, lootside, tuletornide ja meremärkide valitsuse, veeteede ja sadamate süvendamise ja parandamise ameti, piirikontrolli, rannavalve, sideteenistuse ja päästejaamade valitsuse, laevasõidu ameti, mereobservatooriumi, Peipsi laevastiku ja mitmed teised mereametkonnad. Avaldanud eriraamatu oma mälestustest maailmasõjast vabadussõja lõpuni. Teenete eest saanud 1. liigi 1. järgu Vabaduse Risti, 1. kl. Kotkaristi, Läti Karutapjate ordu aumärgi ja Inglise K. C. M. G.

*

See oleks vaid mõne sõnaga selle suure ja teeneterikkaima eestlase elulugu. Et kirjutada admiral Pitka elulugu, see vajaks paksu eriraamatu. Eesti suur vabadusheitlus on seevõrra põimitud admiral Pitka isikuga, et juletakse väita, et ilma Pitkata poleks olnud ka Eesti Vabariiki. Selle energilise mehe tööjõudu ja energiat jätkus kõikjale — lahingusse, seljatagusesse, merele ja soomusrongile, omakaitsele ja sõjamajandusele. Ei olnud Vabadussõja algul peagu ühtki ala, kus Pitka ei aidanud kaasa küll oma tööga, küll autoriteediga, küll oma varandusega. See oli mees, kes andis kõik, mis tal oli, isamaa käsutusse ja kasutusse. Admiral Pitka nimi tohiks olla küll üks esimesi, mis käib aastasadasid ajalooaamatust ajalooaamatusse, kuni ta kord muutub legendaarseks. Legend on olnud aga 1917—1920 aastate vahel tõelikkus.

Kõigi vabadussõjalaste soe käepigistus juubilarile tema aupäeval. Püsigu tema ise ja tema sangarivaim veel kaua meie keskel.

Koolipoisi väärtuslik «märklaud»

Kunagi ühelgi Eesti sõduril pole olnud väärtuslikumat „märklauda“ kui sel-
lel tundmatul koolipoisil, kes 21. detsembri varahommikul 1918. aastal haruldase
agarusega tulistas Vabadussõja kuulsusrikkaimat sangarit ltn. Julius Kuperjanovit.
See oli eksitus — suur eksitus, mis meie vabadusvõitluse algpäeval lavastus Tartu
külje all, Maramaa asunduse juures. Õnneks aga see n.-n. „Maramaa lahing“ ei
nõudnud ohvreid peale paari hobuse, keda pimeduses arvati vaenlaste omadeks.
Kuidas võis juhtuda, et „tuld“ käsutati oma meeste pihta, ja kuidas peeti „Mara-
maa lahing“, sellest jutustab meie Vabaduse Risti kavaler, vabadussõjaaegse Tartu
Vabatahtliku Pataljoni adjutant reserv-kapten Karl Zolk, kes ohvitserina „la-
hingu“ kaasa tegi.

21. detsembri saatuslik varahommik, süüge ja külm... Tartul lasub luupai-
najana pahaendeline vaikus. Kastani tünava pool värvub taevas esmalt roo-
saks ja siis ikka punasemaks ja puna-
semaks. Seal kusagil põleb piirituse-
vabrik, mis linna kaitsjate poolt on süü-
datud selleks, et hõlpsam oleks tähele-
panematult Tartust taanduda.

Samal ajal, kui rüüstatakse põlevat
piiritusevabrikut, lahkub linnast pikk
voor plaanvankreid.

Läbi varahommikuse vaikuse kostab
Vabaduspuiestee poolt rütmiline ko-
mando: — üks, kaks, kolm — üks, kaks,
kolm. Vanal puusillal kõlavad raskete
saabaste rütmilised löögid. Kaja aga
levib kaanestunud Emajõe ja ruttab
läbi tühjade tänavate. Tartu kaitsjad
lahkuvad.

Pärast seda, kui oli selgunud, et Tar-
tut pole võimalik kaitsta lõunast ja
idast lähenevate vene enamlaste vastu,
otsustasid Tartut kaitsvate vägede ju-
hid taanduda üle Kärkna Põltsamaale.
Seda otsust põhjustas eriti just tagala
lagunemine nii kaitseväes kui ka kaitse-
liidus. Lagunemist soodustasid Tartu
maakonnas ja linnas levinud hirmujutud
pealetungiva vaenlase suurusest ja aas-
tasadade kestes juurdunud veendumus
Sarmaatia hiiglaste võitmatusest. Kui-
võrd oli Tartut kaitsvate vägede tagala
kokku kuivanud, seda näitab asjaolu, et
2. polgu osadest ei leidunud isegi 12 sõ-
durit, kes oleksid suutnud vahetada sa-
ma väeosa „mässavaid“ sõdureid raud-
teejaama valvepostidel. Kurb oli seisuk-
ord ka Tartu Maakonna Kaitseliidus,
sest vaatamata energilisele organiseeri-
misele, oli seal jäänud ustavaks vaid 9
ohvitseri ja 6 kaitseliitlast. Ka Tartu
Linna Kaitseliidus oli suur osa kaitse-
liitlasi oma kohustuse unustanud, posti-
delt lahkunud ja kõige peale lootusetult
käega löönud. Ainukese distsiplineeri-
tud ja arvurikkama väeosa, mis kuulus
tagalasse, moodustasid Tartu Linna
Kaitseliidu koosseisus olevad kooliõpila-
sed. Kuid oli arusaadav, et need üksi
ei suutnud parandada meeoleolu üldist
langust ja pidada korda rüüstamisele

kalduvas linnas. Seega oli liisk lange-
nud! Tartu tuli, nii valus kui see ka ei
olnud, maha jätta. Seda otsust kiiren-
das ka meie ebaõnn rindel, sest seal te-
gutsevad väeosad taandusid suurema
vastupanuta ja vaenlane lähenes linnale
kiirmarsil.

Evakueerimise käsk saabus Kaitseliidu
staapi hilja õhtul. Kuid juba selle-
tagi oli kõigile teada, et Tartust tuleb
lahkuda võimalikult kiiresti. Sellepärast
oli kõik ette valmistatud ja ustavaks
jäänud kaitseliitlased ootasid varustuse-
ga täidetud plaanvankrite juures välja-
astumise käsku.

Kokkuleppe ja korralduste kohaselt
pidid Tartust lahkuma kõigepealt 2. pol-
gu staap ja selle väeosa tagalas viibivad
ohvitserid ja sõdurid. Hiljem pidi järg-
nema Tartu Maakonna Kaitseliit leitn.
J. Kuperjanovi juhatusel, moodustades
eelvää Tartu Linna Kaitseliidu arvuli-
sele moonavoorige ja linna põgenikele.
Taanduva koonduse järelvää aga pidid
moodustama kooliõpilased kapten Elleri
juhatusel. Tehtud korralduste põhjal
lahkuski 2. polgu staap ühes polk.
Unt'iga linnast.

Istusime Tartu Linna ja Maakonna
Kaitseliidu staabis ja ootasime teadet
Tartu Maakonna Kaitseliidu väljaastu-
misest. Teade aga ei saanud ega saa-
bunud. Tüdinenud ootamisest saatis
al.-polk. H. Kurvits (praegune kindral-
major, piirivalve valitsuse ülem), kellele
allus ka Tartu Maakonna Kaitseliit, ühe
kaitseliitlase järele pärima, millal mõt-
leb leitn. J. Kuperjanov oma väeosaga
välja astuda. Sellest olenes ka kogu
Kaitseliidu evakueerimine. Tagasi tul-
les teatas käskjal, et leitn. Kuperjanov
teeb veel enne korraldusi ja siis lahkub.
Ootasime uuesti, kuid ikkagi ei tulnud
mingisuguseid teateid leitn. Kuperjano-
vilt. Ei aidanud muud midagi kui tuli
uuesti saata käskjal. Viimane tuli ta-
gasi ja teatas, et leitn. Kuperjanovi
staabis ei ole teda sissegi lastud, vaid
kõneldud ketis oleva ukse prao vahelt.
Nii meile kui ka käskjalale oli selge, et
leitn. Kuperjanovi staabis on midagi
sündimas. Umbes pool tundi hiljem

Res.-kpt. K. Zolk (V. R. I/3).

Sünd. 21. VIII. 1891. a. Lõpetas Odessa
sõjakooli 1916. a. Maailmasõjas sai
1917. a. Rumeenias haavata. Vabadus-
sõjas vabatahtlikuna Tartu kaitsepataljoni
maakuulajate komando ülemana ja 8 rü-
g. adjutantina.

saadetud käskjalga aga tõi teate, et leitn.
Kuperjanovi staabi uks on kinni ja seal
valitseb vaikus. Olime kindlas arvami-
ses, et nad on linnast lahkunud. Kii-
restti tehti korraldused moonavoorige lii-
kumiseks üle Puusilla Tallinna maan-
teele. Kaitseliitlased ja linna põgenikud
asusid plaanvankritele ja nõnda algas
plaanvankrite pikk rida teekonda Peetri
kiriku poole. Enne aga peatusime vii-
vaks raekoja ees, kus kooliõpilaste ma-
hajäävad isad-emad pisarsilmil palusid
lipn. K. Einbundi hoida nende lapsi.
Jõudnud Puusillani, kohtasime kooliõpi-
laste sirget rivi, kes, püssid õlal, kapt.
Elleri juhtimisel lähenesid praeguse Va-
baduspuiestee poolt. Kaugele kajas
nende taksamm. Sel silmapilgul läbis
kindlasti kõiki mõte: kui sääraseid sõ-
dureid oleks meil rohkem, siis poleks
tarvidust istuda praegu plaanvankril ja
minna vastu teadmatusel! Samas aga
kajasid kõrvus sõnad: „Hoidke meie
lapsi!“

Puiestee tänaval peatus taanduv rong
ja võttis peale ka kooliõpilased. Nüüd
algas kiire sõit Tallinna maanteed
mööda.

Jõudnud Maramaa asunduse kohale,
kihtub tagumiste plaanvankrite poolt
meie juure ratsakaitseliitlane ja teatab
hirmunult, et linna poolt läheneb kii-
restti ratsasalk. Küsime temalt, kas ta
teab, kes need on. Saame vastuse, et

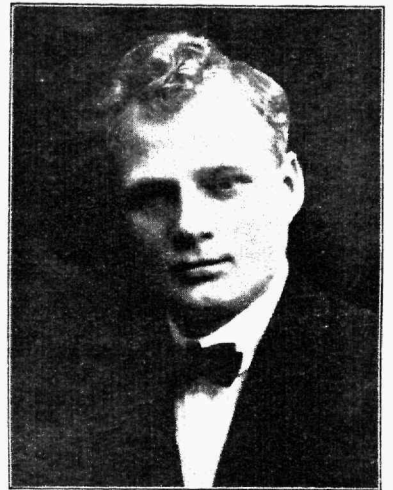
Noore vabatahtliku kangelastegu

Üksinda 8 punase ja 2 kuulipilduja vastu

Aprill 1919. II polk, olles lõõnud ränki lahinguid Petseri pärast ja jõudnud välja Vene piirini, saab puhkuse. Polk marsib rõõmsas tujus Võrru. Meeleolu on hea, sest väikest puhkust pärast väsitavaid lahinguid ihaldab iga sõdur. Suur protsent meestest lubatakse koguni koju puhkusele. Aga just nüüd algavad punased oma pealetungi Võrule, et ära lõigata meie vägede seljast. Punaseil on alguses edu. See asjaolu sunnib Eesti väejuhatust kõiki jõudusid kokku võtma, et pealetungi tagasi lüüa. Ka vaevalt puhkusele saabunud II polk seab end jälle lahinguvalmis. 5 päeva kestis „hea aeg“ ja siis, lihavõtte-pühade ajal, 1919. a. on polgu roodud jälle tules, et vaenlast Võru alt eemale kihutada. Tõlva küla pärast, kus vaenlane end kõvasti kindlustanud oli, löödi lihavõtte viimasel pühal, s. o. 23. apr. 1919. a., esimene äge lahing. Sellest lahingust võttis osa ka 8. roodu vabatahtlik Ed. Luha, 18-aastane noormees, kes siin toime tuli tõelise kangelasteoga. Laseme kangelasel endal seda lugu jutustada:

Aprillikuu hommik 1919. Kohati oli veel lund. Et öösiti külmetas, siis oli maa kaunis kõva. Meile anti hommikune supp juba pimedas kätte, kuna iga sõdur teadis, et ees seisab kõva jõukatsumine mitu korda suurema vaenlasega, siis söödi kõhud kõvasti täis. Vaenlane asus meist umbes kaks kilo-

meetrit kaugel Tõlva külas. Küla piiras mitmest küljest mets. Küla ja metsa vahet oli kohati ainult pool kilomeetrit. Liikumist algasid 5. ja 8. rood, kokku umbes 60 meest, sest Võrru tulles lasti peagu pooled mehed koju käima, kuna teati, et meie polgule on lubatud kuu aega puhkust. Kaasa võeti

Kpr. Ed. Luha (V. R. II/3).

Tõlva lahingu kangelane. Sünd. 29. III 1901. a. Haaslaval. Sai Zagorje küla all püssitäägiga käest ja Tõlva küla all granaadikilluga põlvest haavata, Kõõriküla all sai granaadi lõhkemisel raskesti põrutada. Praegu teenib Tartus vangivalvurina.

kaks maksim-kuulipildujat ja neli kerget kuulipildujat, kuna suurtükivägi meil siin täiesti puudus.

Tehti korraldus, et võimalikult tasa ja nägemata püütakse vaenlasele läheneda. Varjamise suhtes läks see kuidagi korda, kuid vaikselt kevadhommiku ja külmanud maa tõttu oli kaugemale kuul-

2. polgu 7. roodu „mässavad“ sõdurid istunud hobustele ja nõudvat välja al-polk. Kurvitsat, kes eelmisel päeval juhtis raudtee uue kaubajaama rüüstajate rahustamist, mille juures üks või kaks rüüstajat sai surma.

Moonavoor suudeti peatada ja kiiresti anti käsk ahelikku paiskumiseks. Kooliõpilased, kes istusid viimastel plaanvankreil, olid esimesed ja neile järgnesid teisedki kaitseliitlased. Tulejooonele asumist korraldas peamiselt kapt. Eller, kuid ka teised ohvitserid ei unustanud oma kohustust. Raskusi tekitas ainult ühekülgne paiskumine lagedale kallakule Emajõe suunas, sest teisel pool maanteed asetsesid Maramaa hooned ja nende taga mets. Et mitte võimalust anda metsa kaudu haaramiseks, jooksin mõne kaitseliitlasega hoone varju. Moment hiljem hakkasid raksuma püssid. Oli juba hommik, kuid ikkagi niivõrd pime, et märki polnud võimalik tabada. See pärast ja võib-olla ka ärevusest unustatud ratsasalk oli vahepeal kadunud. Maramaa hoonete vahel joosti edas-tagasi, kuid pimeduse tõttu polnud võimalik kindlaks teha, kes need olid, sest hüüdmise peale ei vastanud keegi. Hiljem selgus, et siia olid meile ette tulnud tolleaegne linnapea hra J. Kriisa ja teised. Tuleandmine üha tihenes... Korraga võis läbi tiheda hämariku märgata kogusid, kes võtsid maanteelt suuna

Emajõe poole ja nähtavasti tahtsid meid haarata. Sellele juhiti tähelepanu ja meie parem tiib suunas püssitule laias kaares haaravale „vaenlasele“. Tuleandmine kestab ikka edasi ja läheb isegi hoogsamaks. Ohvitserid juhivad tuld püsti seistes. Selle juures aga valdab, eriti viimaseid, imelik tunne — vaenlane ei tulistagi, vaid sooritab mingisuguseid manöövreid. Tulistamine hakkab pisut raugeta. Kuulduvad hääled: „tulistamine lõpetada“. Kuid mis alanud, see ei taha nii kergesti lõppeda.

Eriti agarad on koolipoisid, kes alles nüüd on avastanud tuliriista saladuse ja käsitamise viisi. Selleks ajaks on avastatud ka mõned „vaenlased“, kes varjavad endid kivide taga. Neile suunatud tuli on siiski kaunis tabav, sest „vaenlane“ ei julge kivide tagant välja tulla. Et aga vastutulistamist ikkagi ei järgne, siis katsutakse tuleandmist veel kord lõpetada. Kostab kapt. Elleri läbilõikav vile, ja peagi suudetakse tulistamine sumbutada.

Siis aga järgneb üllatus: kivi tagant, mida üks koolipoiss ägedalt on tulistanud, tuleb välja leitn. J. Kuperjanov..

Järsku on kõigile selge, missuguse eksitusega on hakkama saadud, kuid siiski usutletakse leitn. Kuperjanovit, kas mitte ei olnud tema juba varem siin ja arvatav ratsasalk ikkagi vaenlase oma.

Moonavoor on vahepeal eemaldunud ja asunud ühte tallu. Sinna on asunud ka al-polk. Kurvitsa staap. Kooliõpilased, kaitseliitlased ja leitn. Kuperjanovi ratsasalk koondatakse maanteele ja ühiselt liigutakse staapi. Kus leitn. Kuperjanovi hobused ja paar plaanvankrit olid tulistamise ajal, see on jäänud minule tänaseni teadmata.

Istume eelmainitud talu avaras toas koos al-polk. Kurvitsaga, kui astub kiirel sammul sisse leitn. Kuperjanov, kokkukeeratud paslik kaelas ja nägu äärmiselt tõsine. Võtnud valveseisaku oma ülemuse, al-polk. Kurvitsa, ees, raporteerib: „Vabandage, härra polkovnik, vahejuhtumise pärast...“ See vahejuhtumine aga oli meile juba selletagi teada ja al-polk. Kurvits vastab lühidalt: „Igatahes oli see sigadus.“ Nõnda siis ei olnud leitn. Kuperjanov ikkagi täitnud kokkulepet ja lahkunud Tartust enne Tartu Linna Kaitseliitu. See saigi „Maramaa lahingu“ põhjuseks, mis ei nõudnud küll rohkem ohvreid, kui paar Raadi mõisa hobust, kellega töömehed olid parajasti teel heinamaale ja tundusid meile haaravate vaenlastena.

Hilisemal kõnetlusel leitn. J. Kuperjanoviga ei saanud ta kuidagi unustada seda kuumaverelist koolipoissi, kes tulistas teda kaitsvat kivi, mis ei võimaldanud likvideerida eksitust juba varem.

da meie maksimide rataste kolin. Vaenlane oli meid juba aegsasti märganud, end kaevikutesse valmis seadnud ja meile isegi luure vastu saatnud. 8. roodu rühmad asusid ründama paremalt ja 5. rood vasakult. 8. roodu juhtis lipnik Välja, kes oli alles värskel ohvitser meie roodus, kuna endised olid Petseri eelseis lahinguis kõik reast välja langedud. 5. roodu juhtis leitnant Parts, kes oli kõik lahingud kaasa teinud. Kogu operatsiooni juhtis al-kapt. Matson. Al-kapt. Matson oli vahva ja vilunud sõjamees. Kui olime jõudnud Tõlva küla piirava metsaribani, nägime juba, kuidas punased külaeelises kraavis ja mujal olid kiire askelduses ja ootasid meid. Läbistades metsariba, jooksid vaenlase postid küla suunas minema. Avasime neile kohe püssitule ja mõnda tabasime ka. Kuid nüüd lasid ka punased oma tule lahti. Et meie tulek neil teada oli ja kõik kuulipildujad valmis seatud, siis oli nende tuli väga maruline. Nad lasid kas viiest või kuuest maksimumist. Neil oli siin meie 60 mehe vastu olnud umbes 400 meest, nii et jõudude vahekord oli väga suur meie kahjuks. Varsti panid aga ka meie kuulipildujad oma torud hüüdma, mis tunduvalt vähendas vaenlase tule mõju. Siiski oli punaste tuli väga äge. Metsragises ja oksad langesid vahetpidamata, nagu oleks neid kirvestega raitud. Kuid õnneks oli punaste sihing natuke kõrge ja nende tabavus väike. See andis meile võimaluse roomata kõhuli kuni metsa ääre. Siin asusid mehed puutiüvede taha ja võtsid punased kirebule. Vahepeal läks mõni meie kuulipildujaist rikki. Need vaikisid. Selle ajaga vaenlane koondas oma mitme kuulipilduja tule 8. roodu I rühma pihta, kes pidi võtma vaenlase paremal poolt risttule alla. I rühm, selle asemel, et tungida peale, taganes. Siin oli üks argpüks, kes oma ärajooksuga andis teistele eeskju.

Teadsime, et meie parem tiib on taganenud, kuid ma olin nii imelikult kindel, et selle lahingu siiski võidame. Ei olnud harjunud sellega ega saanud enesele üldse ette kujutada, et meie II polgu vahvad 5. ja 8. rood peaksid kaotama esimese lahingu Võru all. Vahepeal muutus küll seisukord juba kriitiliseks, sest padrunite tagavara hakkas lõppema. Siiski jõudis padrunitetoaja õigel ajal kohale. Meeleolu tõusis jälle. Ma mõtlesin, et vaenlane istub kaevikus, on hästi kaitstud ja et meie teda sarnase vastastikuse tulistamisega sealt välja ei saa. Kohal polnud aga näha meie roodu ülemaat lipnik Väljat. Kuna meie rühma vanem oli ka haavata saanud, siis puudus meil juhatus täiesti. Ma tegin oma kõrval asuvatele sõduritele: Johannes Martinsonile, Georg Baumanile, Roman Voldile, Johannes Keerusele ja Karl Meesele ettepaneku metsast välja tormata, eelolevale künkale

... ise pistsin jooksma metsast välja.

joosta ise hurraa karjudes. Nad olid nõus. Teadsin, et nad on meie neljanda rühma vahvamad mehed. Laadisin igaks juhuks püssid viie padrunita. Ma tõusin üles, öeldes: „Nüüd edasi.“ Ise pistsin jooksu metsast välja. Kogu aeg hurraa karjudes ei peatunud enne kui olin jõudnud künkale. Kuulsin ka, kuidas teised karjusid hurraa. Kui aga künkalt tagasi vaatasin, leidsin, et olen täiesti üksinda. Teised, olles minust natuke paremal pool, olid sattunud just punaste kuulipilduja tule alla ja olid sunnitud poolel teel maha heitma. Tean, et need mehed ei jäänud minust maha argusest. Nad nägid, et võimatu oli läbi kuulirahe joosta. Ja mis jaoks lasta end tappa, ilma et sellest midagi kasu oleks, kuna siin oli meile iga sõdur väga tähtis. Kuid ka nüüd olid mu kaaslased väga halvast olukorras. Vaenlaste kuulid kukkusid neile väga lähedale. Hõikasin neile, et nad katsuks metsa tagasi roomata, muidu teevad punased neid kõiki külmaks. Roomasin nüüd üksinda veel kõrgemale künka harjale ja nägin oma imestuseks, et minust vaevalt viiekümne sammu kaugusel mäekünka taga põllukraavis askeldas hulk punaseid. Ja kaks maksimumi, vaevalt kümme sammu üksteisest eemal, vahtisid mulle otse näkku. Üks punastest, nähes mind nii lähedal, tegi imestunud näo ja näitas mind ka teistele, ise öeldes „Smatri, belõi, tšort.“ Üks neist kargas kohe kuulipilduja juure. Sain aru, et nüüd tulistab. Annan püssist ühe paugu nende kogu pihta ja löön end väkkiirelt ligi maad, surudes näo vastu vedelat pori (päike oli vahepeal maapinda sulatanud). Samal momendil rebeneb õhk mu pea kohal, kuulid jooksevad hiigla raginaga. nii et tunda on, kuidas õhk väriseb mu kohal. Olin siiski künkast niivõrd varjatud, et kuulid mind ei saa tabada. Aga minu peast vaevalt paar sammu eelpool lendab pori kuulide sajast kõrgele. Tõmban end veel natuke tagasi, et oleks kindlam.

Ja nüüd algas võitlus 18-aastase eesti vabatahtliku sõduri ja 8 venelase vahel. Venelased on varustatud kahe kuulipildujaga, kuna mul ei ole peale püssi ja väheste padrunita mitte midagi. Teised mind ka aidata ei saa, sest nad asuvad minust hulk maad tagapool metsas ja neile pole punaste asukoht ja kuulipildujad üldse näha. Ma ajan end aegajalt põlvili ja tulistan. Saan aga igakord ka valangu kuulipildujast vastu. Kuid ikka õnnestub mul end enne varjule lüüa kui nemad jõuavad tulistada. Mõtlen, et kaua see nii kesta ei või, sest mul hakkab laskemoon lõppema. Kavatsen tagasi joosta, kuid siis võtaks külla otsa juures asetsev punaste kuulipilduja mind märgiks. Otsustan siiski tegutseda samas, kuni veel meie roodud pole taganenud. Rooman ümber künka natuke paremale, et sellega hõlida vaenlase kuulipilduja otsast kõrvale, pealegi pääsen neile sedaviisi veel ligemalegi. Panen püssi viimased viis padrunit ja otsustan neid hästi kasulikult tarvitada.

Kui tõusen künka tagant jälle põlvedele, olen punastest ainult kolmkümmend sammu kaugel. Punastel on üks kuulipilduja suunatud vasakule, kust tungib peale 5. rood, kuna teine on suunanud sinnapoole, kus lamasin enne mina. Punased märkavad mind kohe ja hakkavad jälle karjuma, kuna kuulipilduja juures asuv mees keerab otsa minu poole. Tahan tabada just seda, kes oli kuulipilduja juures. Sihin talle otse pähe. Mees vajub kraavi. Kuid kohe asub teine tema asemele. Pean imestama, mispärast punased ei tarvitanud püsse, kuna püssiga oleks olnud mind palju kergem tabada.

Vahetan jälle asukoha ja ajan end põlvili, et võtta järgmist punast kirebule. Sihin jälle pähe, kuid taban mehe asemel kuulipildujat. Mees jääb terveks. Kuul jooksis vastu kuulipilduja luku kasti, nii et tuli säras. Näen, et see kuulipilduja tõmmatakse kraavi, millest järeldan, et sai niivõrd viga, et ei tööta enam. Järgmine lask tabab juba

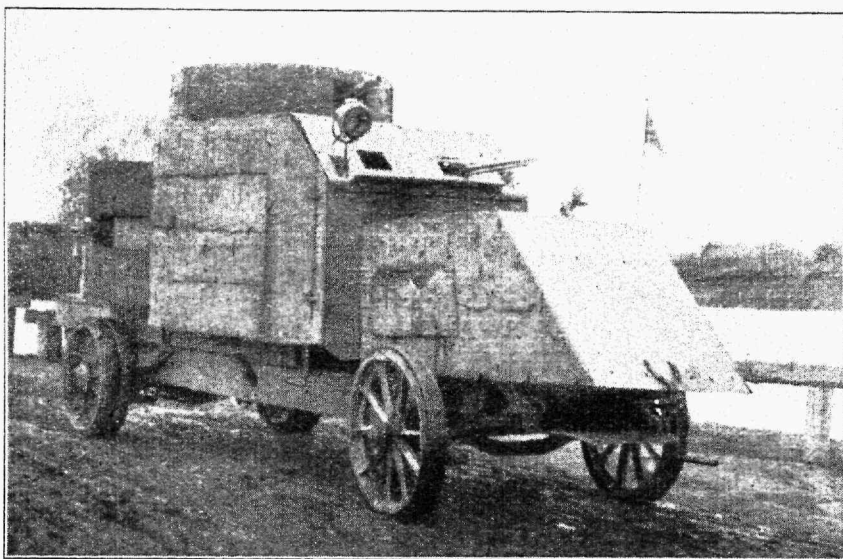

„Kalevipoja“ kuratlik päev

Kuulipilduri-vabatahtliku päevikust

Irboskas, 4. nov. 1919. a — Täna varahomm. sai meie soomusauto „Kalevipoeg“ oma baasis Valgas (Soomusautode Kolonni I rühmas) käsu välja sõita kagurindele, Moglino sihile, abiks seal tegutsevaile väeosadele. Võtsime S.-A. K. laost välja laskemoona ja põlevmäärdeaineid täiel määral, mis mahutati meid saatvale veoautole. Et aega väljasõiduni vähe, toimetas autoülem kapten E. Lundborg rööbiti „Kalevipoja“ varustamisega selle materjaalosa, relvade ja meeskonna ülevaatusse. See oli tarviline seks, et saada täpset pilti soomusauto seisukorrast, s. t. ta lahinguvõimest. Ilmnenuid puudused kõrvaldati enne väljasõitu. Siis ühine pävapildistus fotograaf Vinnali poolt karsarmuües ja seejärele kohe raudteejaama „Kalevipoega“ platvormile laadima. Kell 10 läks sõit lahti Irboska poole. Kogu meie soomusauto meeskond oli koos, välja arvatud kaks kuulipilduritnoorem-allohvitseri, kes viibisid Tallinnas puhkusel.

Moglinos, 5. nov. — Saame lahingülesande: toetada meie 2., 3. ja 4. soomusrongide ühendatud dessandi pealetungi Moglino jaama peale, mis punastelt kindlustatud. Seejuures tuleb ka tõsiselt arvestada punaste soomusautodega kokkupuute võimalust. Meie „Kalevipoeg“ aga on suurtükiauto ja seetõttu võimeline astuma lahingusse vas-

Soomusauto „Kalevipoeg“ Valgas nädal aega enne „kuratlikku päeva“.

tase soomusautodega, mis relvastatud vaid kuulipildujatega.

L.-r. soomusrong nr. 2. dessant ja osa s.-r. nr. 4 dessanti kapten E. Reinvaldi üldjuhatusel tungib Moglino jaama

peale, kuna meie jääme veidi taha, et dessanti tarvilisel hetkel otsustavalt toetada. Seal äkisti saabub teade dessandi paremalt tiivalt: „Vaenlase soomusauto platsis!“ Ja tõesti — aegamööda roo-

teist kuulipilduja meest. Nüüd märkan, et punased tahavad hakata põgenema ühes kuulipildujatega. Mõtlen, et kuulipildujad peaksid jääma meile, maksu mis maksab. Kuna mul oli järel veel ainult kaks lasku, siis olen kuulidega väga kokkuhoidlik. Punased varjavad end nüüd kraavis, ei saa neid enam tabada. Varsti aga hüppavad nad kraavist välja ja kuulipildujaid järel vedades panevad jooksu küla poole. Ma kargan ka maast üles ja jooksen neile järele. Neid on veel kuus meest. Üks tõmbab mõõga tupest ja jookseb mulle kargudes vastu. Sihin talle kolme sammu kauguselt otse näkku. Mees langeb purustatud peaga. Nüüd püüab üks neist mind tulistada kuulipildujast. Ka selle lasen surnuks. Ja see oli mu viimne padrune. Nüüd oli vaenlasi veel ainult neli. Kui mina oma tühja püssiga neile otse peale jooksen ei pidanud nende närvid enam vastu ja nad pistavad kõik jooksu mäest üles küla poole. Kisun kuulipilduja lindist ühe padrundi ja sihin. Taban üht põgenejat jalast. Ta langes, kuid hakkab käpuli ruttu edasi roomama. Ma ei hoolitse enam tema eest. Viskan püssi rihmale ja haarates teise käega teise kuulipilduja, hakkan neid omade poole vedama. See oli äärmiselt raske, sest päike, mis kogu lahingu aja paistis, oli sulatanud maapinna ja ma pidin poolest säärest poris kahte surmamasinat vedama.

Võltis mõõga tupest ja jooksis mulle vastu.

Kogu see madin oli kestnud ainult mõned minutid. Samal ajal ei maganud ka teised mehed. Meie roodu ülem lipnik Välja oli näinud minu rabelemist. Ta jooksis üle lagendiku künkale, jõudes sinna just siis, kui mina rabelesin kuulipildujate juures. Samuti jooksis nüüd paremalt metsast välja Martinson, Baumann, Volt, Keerus ja Meos. Punaste ahelik, mis asus külas ja mit-

mel pool küngastel, ei saanud tulistada, sest mina olin nende oma meeste juures. Punased vahtisid sõna tõsisel mõttes suud ammuli pealt, mis sündis nende kuulipildujatega. Kui mina hakkasin masinatega mäest üles ronima, alles siis märkasid nad mind tulistada. Kuulid kukkusid küll minu ligedale, pritsides pori vastu nägu, aga neist ma ei teinud ega võinudki välja teha. Mu rind tahtis heameelest lõhkeda, kui vaatlesin neid surmamasinaid ja kui mäe otsast lipnik Välja hõikas: „Luha, too kuulipildujad ära!“ Punaste kohmetust kasutasid meie metsast välja tulnud mehed, kelle nimesid ma juba nimetasin. Nad jooksid punaste kaitsekraavi otsa juure ja hakkasid piki kaevikut püssidest tuld andma. Nad tabasid pea iga lasuga, sest kaevik oli punaseid kuivalt täis. Punased sattusid segadusse ja põgenesid. Samal ajal tormas vaskult välja ka meie 5. rood. Ja kui veel panime hüüdma ka punaste eneste kuulipildujad, siis sattusid nad hoopis paanikasse. Ühiselt tormasime Tõlva küllasse. Seal saime sõjasaagiks veel ühe kuulipilduja ja hulga laskemoona. Võtsime ka mõned vangid. Langenuid vedades mitmel pool.

Selle rabelemise eest Tõlva küla all 23. aprillil 1919. aastal sain ma lipnik Välja ettepanekul II l. 3. j. Vabaduse Risti.

Meie pataljon

Soomusrongide diviisi tagavarapataljoni laule.

Tahan teile jutusta, jutusta, jutusta,
Kuidas Soomuspataljon, pataljon, jah!
Punaseid on lõõnud, ja puruks lõõnud, ja puruks lõõnud,
Ja otsustavaid hoope annud, ja hoope annud julgesti, julgesti.

Oli kena kevade, kevade, kevade,
Jõudsiime kõik Mõniste, Mõniste, jah —
Võideldes sealt Rõuge, ja varsti Rõuge,
Kõik punased said hirmsa tõuke, ja hirmsa tõuke meie käest, meie käest.

Kolme punapolguga, polguga, polguga
Tuli meil seal kakelda, kakelda, jah.
Meid oli kõigest viis roodu, ja viis roodu, ja viis roodu,
Kuid punakaart sai mehemoodu, ja mehemoodu peksa seal, peksa seal.

Naukschen-Ruhja vägitöö, vägitöö, vägitöö
Meelest kunagi ei läe, ei ta läe, jah:
Seal me vahvad poisid, ja vahvad poisid,
Said teised tublid võiduloorbrid, ja võiduloorbrid endale, endale.

Sakslastega polnud meil, polnud meil, polnud meil
Onne sõdida Riia teil, Riia teil, jah,
Ehk küll süda ihkas, ja süda ihkas, ja süda ihkas
Ja igamees neid kurjast vihkas, ja kurjast vihkas ammugi, ammugi.

Jõudis sume suveke, suveke, suveke —
Sõitsime kõik Pihkvasse, Pihkvasse, jah,
Ja edasi sealt ühtesoodu, ja ühtesoodu, ja ühtesoodu
Me punastele tagant hoogu, ja tagant hoogu andsime.

Punastel ei olnud mahti, polnud mahti, polnud mahti
Vaadata, kas tee eest lahti, tee eest lahti, jah, —
Muudkui lase varvast, ja lase varvast, ja lase varvast,
Käi läbi jõest ja soost ja rabast, ja soost ja rabast, ahahhaa, ahahhaa!

Sügisel siis tubliste, tubliste, tubliste
Pihkval' kolli tegime, tegime, jah.
Kõik see hästi mõjus, ja hästi mõjus, ja hästi mõjus
Ja tibra varsti rahu palus, ja rahu palus, haledalt, haledalt.

Nüüd, kui sõjasarve hää, sarve hää, sarve hää
Kutsuma saab „pidu“ pääl, „pidu“ pääl, jah,
Siis kohe kõik kui üks mees väljas, me kohe väljas, me kohe väljas
Ja vaenlastele kuul, mis haljas, ja kuul, mis haljas, kingime, kingime.

mab ta kiviteel, Moglino mõisa pargi juures, oma kuulipildujast vahetpidamata dessanti tulistades. Punaste autotulistab väga halvasti. Tjuu . . . tffiuu . . . lendavad kuulid üle dessanturite peade. Dessandi juhataja laseb õhku rakette kahuritule väljakutumiseks oma soomusrongilt punaste auto pihta.

Nüüd on meie aeg astuda tegevusareenile. Silmanud „Kalevipoega“, paneb punane „sorts“, ikka veel vihaselt tulistades, täisgaasi peale ning kaob Pihkva poole kui marutuul. Ja kui meie soomusauto veel kuule punaste jalaväe pihta sülgama hakkab, siis ka punased püsti, „dai boh noogil“, ja plagama. Dessant tagant järele. . . väike peatus traattökete juures ja siis ikka edasi. . .

Vihaselt haugub meie peale üks kirdes asuv punaste patareid, kuna meie kiviteel seisame, nagu mõtiskleksime, mis edasi teha. Selgesti on näha vaenlase kahurite tulevälgatusi. Kahju, et patareid asub liiga kaugel põhjas ja meil pole enam ühendust dessandi vasema tiivaga, muidu peaks meil õnnestuma patareid vallutada.

Nüüd aga tungib dessant edasi, et vallutada eesseisvad külad. Dessant ületab takistused ning pikas ahelikus rühhib edasi. Seal hakkab vaenlase patareid teda tervitama. Schrapnellid vahelduvad granaatidega. Dessant aga rühhib edasi, ja granaadid lõhkevad kaugel ta seljataga. Varsti on dessant Podramje külas, ja vaenlane toob oma kahuritule üle kiviteele, kus meie seisame.

Meie oleme tegevuseta seisemisest tüdi-

nenud ning avame nüüd oma „karupüstist“ (37-mm kiirtulekahur) tule punaste koonduskohtadele. Seal põhjapool, kus vaenlane oma mehi kiiresti kogub, tõusevad tulileegid. Aegamisi tõuseb suits hilissügisesse õhtutaevasse. Kahtlemata läks seal meie kahuritulest põlema küla. Ikka veel lõhuvad vaenlase granaadid kiviteed, kus meie liikumatult valvel seisame ning dessandi vasemal tiiba kaitseme. Vahepeal on dessant, kes selle päeva kestes tunginud edasi umbes 9–10 km, võtnud enda alla ka Moglino jaama, ja meie võime asuda öömajale.

Irboškas, 6. nov. — Täna otsustab soomusrong nr. 2 dessandi juhataja veidi abistada naabersoomusrongi (nr. 4-da) dessanti, mis mõni kilomeeter tagapool. On võetud nõuks vallutada rinnakuga Nejolovka küla, mis põhjapool raudteed. Seal saabubki dessandijuhataja käskjalga abistamisalvega meie auto juure. „Egas pole muud kui pinguta, sest punaste materdamine käib üle kõige!“ Jälle välja ja edasi põhjapoole! Vaenlase kahurvägi hakkab raskete granaatidega meie mahajäetud öömaja tulistama, meie aga naerame endale pihku.

Nejolovka külast on juba märgatud meie dessandi liikumist ja ta võetakse ägeda kuulipildujatule alla. Ent nagu tavaliselt tulistavad punased ka seekord halvasti, ja dessant saab takistamatult kätte raudteetammid. Siin peatub dessant, et meid järele oodata. Meie kihutame ette põhjapool maanteed.

Nüüd, silmanud meid, jubib vaenlane oma kahuritule üle kiviteele. Heidan

pilgu randmekellale — osutid näitavad 10, kui ühtäkki meie auto kõrval kostab kõrvulukustav plahvatus — oleme saanud pihtamise. . .

Hüppame autost välja — nüüd ilmneb, et oleme liiklemisvõimetud:

Auto põrand oli puust, mistõttu masina kõrval lõhkev 4,5-toll. granaat lõi selle rivist välja.

Kohe ruttab meile appi järeleõitev s.-auto, ja autojuhi abi kapral Oövel (Saaremaa mehi ja „spets liiklemisvõimetute s.-autode vastase tule alt väljatoomise alal“) ja kergekuulipildur Neumann (Valga noorur) ronivad „Kalevipojast“ välja, et teda võtta puksiiri. Punaste kahurituli avariikoha ümber aga on nii äge, et kapr. Oövel saab jalast raskesti, rms. Neumann aga surmavalt haavata. . . Plahvatuspaiga õudus paneb vere tarretama. (Neumann, üks igati tublimaid sõdureid, keda ma kunagi olen tunnud, suri kuu aega hiljem sv.-haiglas ning sängitati sv. auavaldustega jõulu ajal Valgas maamulda; ta oli ainuke langenu s.-a. „Kalevipojal“ kogu sõja kestes.) Plahvatus läbi on puruks kistud ka auto radiaatori otsas asetsev riigilipuke ja auto „kaitseingel“ — väike plüüsnukk, mille peas „kiivrina“ oli šrapnellipea kaitsekübarake. Selle nuku leidis kapten Lundborg suvel ühest Pihkvatagusest külast, ja kohe otsustati see võtta „Kalevipoja“ talismaniks. Lahinguis ta sai mitmeti punaste kuulidest läbi puuritud, üks vigasekslastud käsi oli tal koguni kaela köidetud. Kurbus talismani kaotusest on suur, veel suurem aga kahe parema ksv! raskest haavamisest.

Tulejoonest välja toodud, laadime oma raskesti vigastatud „Kalevipoja“ raudteeplatvormile ning algab tagasisõit oma baasi, Valka — remonti. (Kiiresti teostati kolonni töökodades remont ja juba 24. nov. võisime sõita Narva rindele, abiks seal tegutsevale soomusautole „Estonia“.)

*

6. nov. oli „Kalevipoja“ kuratlik päev Vabadussõjas. Meenub, et kui auto sai põhja alla raskekaliibrilise mürsu ja langes uperkuuti, autoülem, Rootsi vabatahtlik kapten E. Lundborg (VR II/3), ronides välja uppilöödud auto alt, lausus: „Mõistagi pidime saama pihtamise, — lehm jäi koju! Näete, olen ebausklik, — usun oma talismani imetegevusse jõusse, india maharadža poolt mulle kingitud kuldlehmakesse.“

Mitrailleur-Volontaire.

Saatuslik „pinde“

Sõitsime Plüssa jõe taha luurele, jutustab rms R. Olime 8 ratsameest. Jõudsiime üsna kaugele. Kuna punaseid polnud kuskil näha, siis muutusime hooletuks. Äkki hakkas töötama meie lähedal vene „Maksim“. Olime tunginud punastele hädaohtlikku lähedusse. Surusime kannused hobuse külgedesse ja põgenesime Narva suunas.

Uhel kaaslasel kuidagi läks lahti säärepinde. See jäi põõsastesse kinni ja tõmbas mehe hobuse seljast maha. Kui märkasime kaaslase õnnetust, ei olnud enam midagi päästa. Punased, kes meid taga ajasid, said meie sõduri kätte ja lasksid ta maha.

See pinde-lugu oli aga meie sõja lõpuni õpetuseks. Kui sõitsime ratsaluurele, siis sidusime pinded hoolega kinni, et ei tabaks kaaslase saatus.

Kalevlastega läbi vabadussõja

Vabaduse Risti kavaleri KARL VILTA
suusõnalise jutustuse järgi Martin Kuldkepp

Okupatsiooniväed Keilas.

Veebruari lõpp 1918. a. Keilas. Vana rätsep Herman, kelle juures olin korteris, ütles mulle ühel ilusal päeval:

— Kuule, Karla, läheme õige Nõmmele. Mul seal tädi juures kummuteid-kappe, tarvis ära tuua. Paneme hobuse ette, tule kaasa.

— Heakene küll, võin ju tulla, clin ma nõus. Mul aega oli, sest juba mõne päeva eest olid lõppenud kindlusetööd Keila ümbruskonnas, kus ka mina olin teenistuses.

Sõitsime Nõmmele. Panime tädi juures kummuteid-kapid peale, söime-jõime ja hakkasime jälle tagasi tulema. Hermani vana hobusenokk tegi päris head sõrki.

Jõudes juba Sauelt mõned kilomeetrid eemale, kuulsime äkki Keila poolt laskmist. Vana Herman, mehike, kukkus kohe hirmu täis, et oh jumal, jumal, mis teevad mu naised-lapsed. Mul lõi ka süda põksuma. Olin ju sel ajal veel üsna noor, veidi üle kahekümne, ega olnud elus näinudki ühtki lahingut, veel vähem läbi teinud. Aga noh, päris verest välja ei läinud ma siiski.

Laskmine tuli lähemale. Selgus, et punased tulevad rongiga ja tulistavad kogu aeg kahele poole, nähtavasti arvates, et kogu raudtee ümbrus Keilast Tallinnani on sakslasi täis. Sakslased muidugi veel nii kaugel polnud, kuid rahulikke elanikke oli küll liikumas mööda maanteed ja külade vahel.

Kuuldes laskmisragina lähenemist, Hermani käed hakkasid värisema. Oli me üsna raudtee lähedal ja oleksime võinud otse tule alla sattuda. Tõmbasin ohjad oma kätte ja andsin hobusele piitsa. Eemal oli kivist kõrtsihoone. Sõitsime sinna varjule.

Seal siis jäime vaatama, mis sest najast viimaks välja tuleb. Hirmul olime muidugi mõlemad, mõtted käisid siiasinna. Mul ju erilist midagi polnud karta, aga Herman kurtis oma perekonna pärast. Kartis, et kes teab, on ehk juba kõik maha tapetud.

Rong tuli lähemale ja ka laskmisragin. Äkki näeme, eemalt põllult tuleb soldat joostes, kuid kukub püssiragina peale. Herman karjub kähiseva häällega:

— Näe, Karla, soldat sai surma!

— Jah, küllap vist, vastan.

Rong sõitis mööda. Vaatame — soldat tõuseb püsti, kohendab endale püssi uuesti selga ja hakkab edasi kõmpima. Kärmas oli olnud kuulide eest pikali laskma. Või meie sellest siis aru saime.

Sõitsime edasi. Kuhu sa ikka pääsed, elamine-olemine Keilas. Püüdsime rutata.

Ei saanudki kaua sõrkida, kui üle raudtee tulid meile vastu noored punasõdurid. Hästi söönud, hästi riides, tärne üle kere täis.

— Kaugel siit on veel Saue jaam? küsisid.

Vana Herman pidi juba seletama hakkama, et nii ja nii, kui mul käis peast läbi, et küllap mõtlevad võtta meie hobuse. Lõövad kapid-kummuteid pealt maha, meile paar kuuli ja asi ants. Se-

gased ajad, kes see küsib. Vastasin ruttu:

— Oh, see siinsamas. Minge siit läbi võsa, sealst paistab jaam. Ainult mõnisaada sammu.

Läksidki. Tegelikult oli Saueni 7—8 kilomeetrit. Meie andsime aga hobusele pihta ja lume tuisates sahisime Keila poole.

Ei jõudnudki kaugemale kui Lutheri mälestussambani, juba tulid meile vastu sakslased. Pidasid hobuse kinni ja kätarasid:

— Te olete punased!

Mõistsin veidi saksa keel ja vastasin:

— Ei ole punane. Olen siin teenistuses.

— Ei, selle mehe peame maha laskma, paukusid saksad edasi. Herman oli näost valge. Lõug vibises. Ega olnud ka nali. Saksa sõdurid, täagid ümber ringi püsti. Otse kallale kargamas. Maha meid siiski ei lastud. Tuli üks ülemus ja tegi korralduse, et meid viidaks alevisse kindlakstegemiseks, ons tegemist punastega või mitte.

Võeti meid siis püsside vahele ja nii sammusime alevisse. Vabade meestena läksime, vangidena tulime tagasi. Mis meid ootas, ei teadnud. Aga viha tekkis sakslaste vastu.

Vallavalitsuses tehti selgeks, et meie punaväes pole olnud. Dokumendid puhutad. Siis lasti meid jälle lahti.

Uuesti olime vabad ja sõitsime Hermani korteri poole, südamed ärevil, et kes teab, kuidas seal lood on, Saime koju. Hermani pere ronis keldrist välja. Lapsed ulusid, naine oli surma nägu. Olid siiski kõik elus ja terved. Seda rõõmu, mis siis tunti.

See oli mu esimene kokkupuutumine sakslastega. Kuid see ei jäänud viimaseks. Landesväärlastega sõides olid mul ikka meeles Keila sündmused. Ja need tasuti kuhjaga.

Karl Vilt (V. R. II/3)

oma igapäevase töö juures Haapsalu jaamas. K. V. on praegu 40 a. vana. Rõõpaseadja juba 4 aastat. Kahe tütre isa, kellest vanem juba 12-aastane, (kaks last on surnud).

Liinile.

Kuna Keilas enam teenistust polnud, asusin elama Tallinna, kus sain aednikukoha. Seal astusin varsti kaitseliitu. Sellest ajast midagi erilist märkida pole. Sakslased läinud, algas sõda enamlastega — mitmel rindel. Ei ka mina tihand kaua kodus oodata. Vabatahtlikult astusin kalevlaste maleva reservi. See oli 18. märtsil 1919. a. Mõned nädalad õppust ja juba 9. aprillil saadeti mind ühes paljude teistega liinile.

Sõitsime ešeloniaga Tapani. Sealst teised läksid edasi. Mina ja Peinar jäime maha. Tapa jaama lähedal asus Peinari vanemate kodu. Meid lubati neid jumalaga jätma minna. Paari päeva pärast pidime hariliku rongiga teistele järele sõitma.

Peinari kodus oli õlut tehtud, Jõime, söime, käisime külas tütarlapsi vaatamas. Olid igapidi lõbusad päevad. Oli me ju sõttaminejad. Ei teadnud, kas tuleme enam üldse tagasi. Tuli võtta vii-

Tulid meile vastu noored punasõdurid . . .

mast. Peinari vanemad olid poega ära saates kurvad. Nad kuidagi ei saanud lahti mõttest, et näevad poega viimast korda. Ja nägidki viimast korda.

Seekord aga söitsime liinile lõbusalt. Harilik rong viis meid niipalju kiiremini edasi, et jõudsime Valka ainult paar tundi hiljem kui teised oma ešeloniga.

Valgast söitsin Kalevi malevaga kitsarööpmelisel edasi Marienburgi poole, kuni Musta jõeni. Korterrisse jäime Mõniste küladesse.

Mina kuulusin 2. roodu, Rooduülemaks oli ltn. Müllerstein. Varsti saime ülesandeks vallutada Mõniste mõisa. See läks ka üsna kergesti. Venelased tegid sääred ja meie marssisime mõisa. Suuremat lahingut polnud. Lihavõtte 1. pühal 1919. a. olime Mõniste mõisas.

Esimene lahing.

Juba teisel pühal anti 2. roodu 1. rühmale, kuhu ka mina kuulusin, käsk minna valvetõkke mõni kilomeeter eemal asuvasse üti talusse. Valvetõkke ülemaks oli ltn. Kamar.

Üti talus pidid ees olema lätlased. Neid me läksimegi vahetama. Kui sinna jõudsime, polnud seal lätlaste lõhnagi. Panime siis ise üles oma lüüsid-madsenid ja seadsime end igapäri mugavalt sisse.

Talutoas harutasime lahti oma pakid, mis „ameerika onu“ pühadeks saatnud. Need olid annetused, mis sõjatagalas heade inimeste poolt kogutud rindele saatmiseks kevadpühade puhul. Kes leidis pakis paari sokke-kindaid, kes tubakat, kes maiustusi või muud toidupoolist. Meeleolu oli ülev.

Kesk parimat pühadetuju pahvatas üks lahti ja toodi sõnum — vaenlane tuleb! Kargasime välja. Tuligi vaenlane. Mitmes ahelikus. Raskekuulipilduja tulega oli lõigatud meil ka taganemistee! Mis võisime meie teha? Vastan hakata enam ei saanud, vangi aga ei tahtnud anda mingi hinna eest. Mis siis muud kui läbi tule taganema. Pistisime jooksma üle mudase põllu, kuulid vingusid, seljatagant kostis sammude müdinat.

Korraga kuulen, kuidas tagaajajate seast keegi hõikab:

„Karla, kurat, viska püss maha...“

Kes ta oli, ei tea. Küllap vist mõni endine tuttav, kes kommunistide poole üle oli läinud. Asi jäi mõistatuseks. Ma muidugi püssi maha ei visanud. Seda ei teinud ka teised, muudkui lüdisime mis jaksasime. Lõpuks pääsime kuulidesajust ja tagaajajast eemale. Jõudsime küüni juure, kus hakkasime aru pidama, mis teha. Seal selgus ka, et meist paar-kolm meest olid jäänud vangi venelaste kätte, Peinar oli surma saanud, tema laip leiti alles järgmisel päeval, ja Vildevingil oli kuul läbistanud õla.

Tore poiss oli Kamar. Ta oli korjanud endale ümber mitu kuulipildujat ja püssi. Oli tugev mees ega tahtnud kalteid riistu jätta vaenlase kätte.

Ei saanudki kaua hinge tõmmata, kui kuulsime vaenlase poolt meie poole tulevat ratsameeste kabjaplaginat. Vaenlase ratsavägi, mõtlesime ja viskusime ahelikku. Ja marutuli peale. Ehu tuli müüa kallilt. Ratsurid kohkusid ja sõitsid kõrvale. Hiljem selgus, et polnudki vaenlane. Oli meie oma ratsavägi. Segaduses olid nad jäänud valveposti seljataha ja põgenesid niisama nagu meiegi. Kust võisime aga me seda teada?

Said ratsamehed läinud, hakkasime otse taganemisteed üle Musta jõe. Vesi oli suur. Parajasti pärast jääminekut. Üle jõe paistis läbi pimeduse talude mustendav grupp. Ühes majas põles tuli. Hõikasime üle jõe, et toodaks meile paadid, millega üle sõita. Majarahvas aga arvas, et tegemist on punastega.

Kalevlasi 1919. a. talvel Võrus pärast liinilt tulekut. Istuvad vasakult paremale: Karl Viltta, Hans Laur, Reinholdt Mölder. Seisavad: Viidas ja kolmas — Breicher. Teised tundmata.

* *
*

Üksed tõmmati kinni ja tuligi kustutati. Olime kimbus.

Kapral S u u d a r oli kõige pikem. Pidasime nõu, et tema läheb läbi jõe teisele poole ja toob paadi. Suudar oligi nõus. Igaks juhtumiks aga võtsime ahelikus üksteise käest kinni, et kui Suudar peaks sattuma uppumisohtu, teda siis välja tõmmata. Suudar astuski vette. Andsime pikkamööda järele. Sai aga mõned sammud edasi, kadus põhi jalge alt. Tõmbasime mehe tagasi.

V a h e r, kange poiss, katsus omakorda teisest kohast. Madsen ja rassetid seljas, astus ettevaatlikult jõkke. Ütles, et kui muidu ei saa, ujun üle. Vool oli tugev, ülejumisest polnud juttugi. Vesi kandis mehe ühes relvadega meiepoolele kaldale lepavõsasse. Enne kui ta oleks uppunud, saime ta uuesti välja sikutada. Märjad olime kõik. Öö oli külm. Riided tõmbusid kõvaks. Hea nõu oli kallis.

Usu peale saatis Kamar paar meest vaatama, kas Musta jõe raudteesild on veel meie meeste käes ja kas ei saaks kusagilt omade juure.

Mehed läksid mööda jõekallast ja tulid varsti tagasi heade sõnumitega: sild oli veel meie meeste käes. Nüüd marssisime ruttu silla juure. Ronisime sooja putkasse ja kuivatasime riideid. Vesti alla tekkis päris mõnus tunne. Arutasime olukorda ja isegi anekdoote kõneldi. Järgmisel päeval läksime Mõniste mõisa tagasi.

See oli mu esimene lahing.

Punased jooksevad.

Mõniste mõisas maleva pealiki kapten Tõnson tegi korralduse, et meid kui möödunud päeval raskesti vatti saanud pandaks padroneid laadima raskekuulipildujaile. Laadimistööd tegime mõisa hobustetallis. Teised löid sel ajal punastega lahingut. Hiljem tuli meil viia ka laskemoona lahingumeestele. Vaenlaste poolt anti tugevat suurtükkituld. Kuulid undasid üle meie peade ja lõhkesid ka üsna mõisa lähedal. Lahing kestis öö läbi teise hommikuni ja veel teiselgi päeval. Hommikul löödi ka meid kaevikusse. Punaste ülekaal oli suur. Neil oli kahurvägi ja mitu korda rohkem kuulipildujaid ning püsse. Meie kahurid polnud veel pärale jõudnud. Aga meie poisid olid vahvad tuld andma. Püssiraud olid üsna punased. Mul sulas lukk kinni. Toodi mõisast uus püss ja lahing läks edasi.

Kõige hullem oli see, et lõunast jäime ilma. Vaenlane laskis gaasi — pisaragaasi. Sidusime näod lappidega kinni. Asi selle gaasiga väga hull ei olnudki, ainult lõunat ei saanud meile järele tuua ja nii pidasime lahingut ilma söömata. See kestis kuni järgmise hommikuni. Siis tuli meile appi soomusrongi dessant ja selle abiga löime punased külast väl-

ja. Punased jooksid ühe jutiga 24 kilomeetrit.

Edasi meie üksus seekord enam ei läinud. Söitsime Valka, kus saime nädala puhkust. See aeg läks lõbusasti.

Hulluksjoodetud hiinlased.

Pärast puhkust saadeti meid Pihkva rindele. Sinna koondati tugevad väed, et punased oleksid olnud sunnitud võtma osa jõude ära Narva rindelt, kus meie meeste elu läks juba üsna kibedaks.

Läbi Petseri Pihkvasse saabusime paari päeva pärast. Esialgu jäime varju ja pidasime Pihkvas garnisoniteenistust.

Vahepeal oli kapten Tõnson saanud haavata ja kalevlaste juhiks oli määratud kapten Riiberg. Riibergi juhatusel saime ülesande vallutada Suure-Fomkini küla teispool Pihkvat. Paremalt poolt tungisid peale Vene valged Bulak B a l a h o v i t s c h i juhatusel.

Meie vastas olid hiinlased, tatarlased ja teised metsikud rahvad. Need olid venelaste poolt täis joodetud ja nad tulid püstijalu meie peale — kuni 5 sammu kaugusele. Ei heitnud nad ka siis pikali oma tahtmisest, vaid neid niitis meie püssi- ja kuulipildujatuli. Jubedad olid need hiinlased.

Võtsime oma rooduga (rooduülemaks oli ltn. Kamar) S-Fomkini küla küll ära, kuid paremalt poolt löödi Bulak B a l a h o v i t s c h taganema ja meid piirati sisse. Küla oli meie, aga hiinlased ümber- ringi. Mis muud kui pöörasime püssi-

... täis joodetud ja nad tulid püstijalu meie peale.

otsad kahele poole ja katsusime hiinlaste ahelikust läbi murda, et pääseda jälle omade juure. Meil õnnestuski hiinlased maha tappa ja pääseda, kuid kolm vangi jäi küllasse nende kätte.

Vahepeal oli meile abiks jõudnud 3. soomusrongi dessant kapten Luiga juhatusel. Meid paigutati paremale tiivale, sinna, kust Balahovitsch oma mees-tega oli pannud plehku. See õõ oli väga raske. Olime pehmes rabas vee sees. Märg ja külm, kuid lahing oli kõva. Iga mees tulistas mis vähegi võis.

Hommikul saime S.-Fomkini küla uuesti kätte. Seal nägime ka, mis oli saanud meie kolmest kaasvõitlejast, kes olid jäänud hiinlaste kätte vangi. Mehed olid püssitikkudega löödud läbi, siis petrooleumiga üle valatud ja põlema pistetud. Surnukehad olid kõik põlenud mustaks ja tundmatuks. Neid oli kolm meest. Üks neist oli Käpa-nimeline mees, teiste nimesid ei mäleta.

Vaenlane hakkas taganema. Meil polnud mõtet enam sügavamale Venemaa sisse tungida. Veel olid Pihkva ümbruskonnas mõned lahingud ja lõpuks jäi Pihkvat kaitsma 3. soomusrong. Me pidime saama paar nädalat puhkust. Siis äkki — juba kolme päeva pärast — tuli teade, et landesväär on juba selja taga. Läbistanud Lätimaa ja olevat juba Valga lähedal. Kui punastega võideldes mõnigi mees pidas sõda sõja pärast, siis sakslaste ja parunite kui võõraste sissetungijate vastu tunti tõelist viha. Eriti aga ärritas poisse see asjaolu, et nad panid mokka nende lubatud puhkuse.

Landesvääri vastu.

Enne jaanipäeva, 21. juunil 1919, sõitis kalevlaste ešelon välja Pihkva jaamast. Vahepeal olid paljud jõudnud luua häid suhteid Pihkva tütarlastega. Mitteil olid pruudid jaamas saatmas ja isegi pisaraid oli. Rong hakkas liikuma, pruudid lehvitasiid. Sõda...

Õõsi olime Valgas. Seal sõitsime edasi Loode jaamani. Sakslased pidid olema selle jaama lähedal — Skangali mõisas. Loode jaamas algas ešelonih mahalaadimine. 2. rood ltn. Müllersteini juhatusel saadeti Skangali mõisa vallutama. Mina olin sel ajal juba kapral ja rühmavanem. Skangali mõis oli jaamast paar-kolm kilomeetrit. Liikusime mõisa ees asuvasse külladesse. Seal ltn. Müllerstein ütles meestele umbes järgmist:

— Siia maale sõdisite punaste vastu, kes olid harimata metslased, kel puudus distsipliin ja keda vägisi sunniti sõdima. Nüüd läheme vastu kõva kultuuriga ja

Et siis olnud muud, kui rummiankur käis ringi.

Kalevlaste esimesi sõjaaegseid pealikuid:

Istuvad vasakult
paremale: lipn.
E. Bauert, lipn.
O. Tief, ltn. L. Tõnson, kpt. J. Riis-
enberg, ltn. E. Müller-
stein, püsti —
ltn. R. Pomerants,
lipn. E. Liitman
ja ltn. A. Sõster.

distsipliiniga väele. Kuid nende seas on meie verivaenlased — parunid, kes tahavad uuesti tulla röövima meie kodusid. Nüüd näitame, mis mehed on eesti poisid. Armuandmist ei ole...

Sai Müllerstein parajasti oma sõnad lõpetanud, kui nägime sakslaste ratsamehi tulevat mööda Skangali teed. Heitsime kohe ahelikku ja tuli peale. Suurema jao niitsime maha. Mõned jäid küll elusalt meie kätte, kuid ka need tapeti suure vihaga maha. Olime sel ajal, eriti aga sakslaste vastu minnes, nagu kiskjad loomad.

Sakslaste varustus ja riietus oli eeskujulik, meil olid aga seljas nürud. Mis siis muud, kui laskime sakslasi riided maha võtta, panime need enda selga. Mäletan, kui üks palus armu ja enne surma pomises: — Liebe Valli, liebe Valli. Arvatavasti oli see ta pruudi nimi. Aga mis saime meie sellest niisugusel ajal hoolida. Panime endale ümber sakslaste möögad, täägid, revolvrud ja muu varustuse. Mõne minutiga olid meist saanud saksa sõdurid. Rinnus aga tuksus eesti poisi julge süda.

Skangali traagöödia.

Järgnevalt asusime vallutama Skangali mõisa. Täägid püsti läksime hüpetega läbi rukkipollu. Skangali mõisa allee juures oli meil vastas kompanii saksa sõdureid. Üks nende pealikuist hüüdis:

— Kommen Sie über, wir machen garnichts!“ (Tulge üle, meie ei tee midagi.)

Mina aga hõikasin meestele, et muudkui tuli peale! Gottfried Kangro, suur tugev poiss tehnilisest roodust, võttis oma kergekuulipilduja ja tulistas sakslasi sellest otse püstijalalt. Muidugi ei maganud ka teised oma relvadega. Suurem osa sakslasi tapeti seal maha. Hiljem selgus ka, et olime õigel ajal annud tuld. Sakslastel seisnud põõsais laskevalmis terve rida raskeskuulipildujaid ja üks kadett-suurtükk.

Aega oli vähe, kuid siiski jõudsid mitmed teha soomust. Kuulipildujad ja suurtükk jäid maha. Läksime edasi Skangali mõisa.

Seal polnud enam suuremat vastupanu. Mõisahoones leidis üks poistest, nimelt Laur, rummiankru. Mina ütlesin, et, poisid, ärge jooge, küllap on mürgitatud, kuid ei Laur hoolinud sellest. Jõi hea janu. Ootasime, et millal

ta nüüd kahvatab ja kukub. Aga ei mehel olnud häda midagi. Kui poisid seda nägid, ei siis olnud muud kui ankur käis ringi. Jõin ka ise paar head janu.

Vaatasime siis mõisas ringi, mis seal muud huvitavat. Leidsin varnast toreda spordipüssi. Selle panin endale selga. Siis rippusid seal veel head jahipüssirauad, revolvreid, mõõku, tääke. Sidusin muist vöö külge, muist panin seljakotti ja lõpuks olin üleni relvades nagu mõni sõjajumal. Skangali mõisast toodud spordipüss on mul veel praegugi alles.

Vahepeal olid poisid keldreist veel leidnud sakslasi. Need toodi sealt välja ja taheti kõik maha tappa. Suure vaevaga läks staabimeestel korda päästa paari meest, et neilt välja pinnida andmeid landesväärilaste sõjajõudude ja plaanide kohta.

Olime aga oma rühmaga üksi kiiresti sakslaste rindesse sisse murdnud. Paremal ja vasakult olid asulad veel sakslaste käes ja nad tegid ettevalmistusi uuesti Skangali mõisa tagasivõtmiseks. Läksime mõisast välja, et pealetungi vastu võtta. Meestel kõigil kõhud rummi täis, meel hea ja moraal kõrge. Peavalu tegi aga padrunite puudus. Laske- moonavanker polnud veel järele jõudnud. Igal mehel oli ainult mõnikümend padrunit. Jäime mõisa lähedale ahelikku.

Varsti kuulsime, kuidas sakslaste pool anti komando:

— Regiment vorwärts, von rechts und von links!

Padroneid ei tulnud ikka veel. Asi tundus meile räbalana. Tõstsin pea veidi üles, et võtta taskust padroneid ja püssi laadida. Otsekohe tuiskas üks kuul minu ette mättasse. Pagana osavad olid need sakslased. Päril hirm hakkas.

Ei jäänud meil lõpuks muud üle kui andsin käsu, et osa mehi andku tuld, üksikuid laske, ja teised taganegu salakesi. Nii me lõpuks olime kõik mõisast kadunud. Seljatagant kuulsime veel, kuidas sakslased tegid suure hurraa-karjumisega rünnaku. Tegelikult muidugi neil polnud enam seal kedagi rünnata.

Nii oli suure hallooga vallutatud Skangali mõis jällegi käest läinud.

Kogunesime Skangali kõrtsi juure ja pidasime aru. Kahju oli meil neist headest kuulipildujaist ja väikesest suurtükist, mis jäid Skangali mõisa alleele. Ltn. Müllerstein tegi lõpuks mulle üles-

Surmamõistetuna ja „haavatuna“ punaste küüsis

Narva ärimehhe P. Lemmingu raskeid elamusi

„Mis te' n'd mind vana inimest usutlete. Eks nooremad mäleta paremini,“ püüab Narva omaaegne suurärimees, omavalitsus- ja seltskonnategelane Peeter Lemming tagasihoidlikult vabaneda minu küsimustest punase terrori ajast Narvas.

„Eks pääsnud Teie tol ajal „sibiaugu“-veerelt juhuslikult eluga?“ pärin siiski.

Vanahärra jalutab vaikselt edasi, nagu millelegi mõeldes. „Ah, või sibiaugu-veerelt? See on tühi jutt. Ajalehed omal ajal tõid minu juhtumi küll nii välja, aga see oli põhjalik eksitus. Meie, 44 mehe, kohta viidi täide surmaotsus otse tänaval. Paljude naiste ja laste hirmukisa ja nutu saatel. Kuid kõneleme sellest järjekorras,“ on L. lõppeks nõus jutustama Narva veriste aastate õudseimat lugu:

„See oli mõned päevad enne okupatsioonivägede Narva tulekut. Laupäeva õhtu hakkas jõudma kätte. Ilm pimenes, kui pojad panid viimase leiba-de-tagavara reele, et viia toitlusametisse. Mul oli tol korral suurem pagariäri. Varustasin nii punaväge kui ka toitlusametit valmisleivaga. Tööd oli palju, kuid ka teenistuse üle ei saanud kurta.

Saanud toitlusametis raha kätte, pöördusin linnast koju, s. t. Jaanlinna. Kell võis olla umbes 1/27 paigu. Vaevalt jõudsimme Pihkva tänavat pidi Jaanlinna mäele, kui mind piirasid sisse punaväelased ja arreteerisid mind. Kuna mul polnud kohalike võimumeestega halb vahekord, siis tuli see arreteerimine üllatusena. Olin alles mõned päevad tagasi saanud Narva punaselt võimumehele Tsernovetski relvakanidmise loa. Tsernovetski seletas küll, et relvaloa võib ta anda ainult partei liikmele. Ts. tegi mulle ettepaneku astuda parteisse. Ma hakkasin selle jutu peale naerma. „Kes usub seda, et Lemmingu Peeter on kommunist. Ärge tehke nalja, kulla mees.“

„Aga ma ei saa Teile muidu anda relva.“

„Vaata, mina olen kodanlane ja parteisse astumisest ei tule seepärast midagi välja. Ma saan toitlusametist suured rahasummad, mis pean maksma jahu eest ja tööliste palkadeks. Mind võidakse paljaks röövida ja siis kannatate ka teie seepärast, et ma ei saa end kaitsta,“ ütlesin Ts-ile.

„No-jah, see on õige. Annan teile relva kui kas-siirile.“

Ja andiski. Relv oli taskus, kui arreteeriti. Põh-juse järele pärides seletati mulle, et ma olevat süü-danud sihilikult põlema oma majad ja leivatööstuse. Kuigi see seletus oli naiivne, ei saanud ma sõduri-tega tänaval hakata kauplema. Mis puutus majade süütamisse, siis Jaanlinna mäele jõudes selgus, et mu majades on tõepoolest tulekahju. Tuleõnnetus ei olnud tõsine, kuid süütitamise põhjused on mulle sel-gumata tänapäevani.

Koju jõudnud, ootasid mind seal ees kohaliku madruste-salga ülem ja Tsernovetski abi Voikovski. Ka nemad kinnitasid sõdurite poolt mulle varem tea-tavaks saanud süüdistust. Püüdsin küll seletada, et ma lahkusin kodust koos toitlusameti asjameestega, mispärast polnud mul võimalustki kätt tõsta oma varanduse hävitamiseks. See kõik ei aidanud, vaid mind viidi linna raekotta. Vahepeal kuulsin, et mulle oli saadetud vastu Kulbash tütreaga. Nemad pidid hoiatama, et ma ei lähekski koju, vaid püüaks kaduda „põranda alla“. Mõlemad aga võeti kinni ja Kulbash lasti hiljem maha.

Teel raekotta püüdsid punased ikka mind lasta mõned sammud nende ees käia. Sellest hoidusin aga suurima ettevaatusega. Sest juba kodus kuul-sin punastelt, et ei maksaks „burshuid“ talutada rae-kotta, vaid ta tuleks lasta juba teel maha.

Raekojas tuli kõva „ragin“ Tsernovetskiga, kes kuulas mind isiklikult üle.

andeks need oma rühmaga sealt ära tuua.

See oli küll väga hädaohtlik ülesanne, kuna allee oli sakslaste kestva tule all, kuid asusin siiski ülesannet täitma. Roomasime mööda põllukraave ja rukkivahet kuni relvadeni. Seal kargasime püsti, paar meest haarasid suurteki, teised kuulipildujad, ja andsime jalgadele valu. Seljataga vingusid kuulid. Aga viga ei saanud keegi.

Tõime toredad lahingumasinad kõrtsi juure. Seal asusid mehed kohe suure huviga relvi uurima ja imetelema. Vahe-peal oli jõudnud pärale ka laskemoona-vanker. Tõojaks olid Vildeving ja Rää-bin. Need ladusid seal padrunikaste maha, otse kahuritoru ees.

Keegi meist polnud teeninud kahur-väes ega tunnud seepärast selle toreda riistapuu käsitamist. T a b u r, asetäitja ohvitser, läks kahuri juure ja sõnades, et küll sellest oleks tore põmmutada, tõmbas ühest nõõrist. Kellelgi polnud aimu, et kahur on laetud. Käis kohu-tav kõmakas. Tagajärjed olid masenda-vad. Tabur oigas:

— Oh jumal, jumal, mis ma nüüd tegin!

Ja mis oli tehtud? Padrunivankrite ees olev hobune lamas purustatult maas, reamees Rääbinast leidsime ainult jalad ühes kollaste saabastega ja mõned liha-tükid. Vildeving sai surma, Vaher sur-ma, ltn. Müllerstein, Laur ja mina põ-rutada.

Kukkusin esimese ropsuga pikali ega mäleta enam sellest ajast midagi. Tei-seid kõnelesid, et ma olevat karanud püsti, tormanud kruusaauku ja kukku-nud laskma, ise sealjuures sakslasi kol-edasti kirudes ja vandudes. Kaassõdu-rid olid mind seal kinni võtnud ja hil-jem saadeti mind Tartu haiglasse.

Seal ma paranesin varsti ja kippusin uuesti sakslaste vastu, kuid arstid ei julgenud lasta. Kartsid, et kui pole täieliselt paranenud, võib see hullus ta-gasi tulla. Nii ma ei saanudki langes-väärlastega pidada rohkem kui selle traagilise lõpuga Skangali lahingu. Hil-jem seisid sama suurtekk Tallinnas „Päevalehe“ aknal rahvale vaatamiseks.

Paari nädala pärast lahkusin Tartu haiglast ja läksin Valka. Seal sain paar nädalat veel puhkust. Vahepeal oli lan-desväär hävitatud ja kogu Läti neist puhastatud.

Lahingud täidega.

Valgas sain ka esimesed Eesti riigi poolt antud riided. Senini olin kannud saksa sõdurilt võetud mundrit.

Pärast puhkust saadeti meid Pihkva rindele. Pihkva oli vahepeal jällegi lan-genud venelaste kätte. Lahingud käisid Petseri ümbruskonnas. Meie kaevikud asetsesid Irboska lähedal Petsky külas. Venelased asusid vastaspoolses Karlõi külas. Seisime nädalate viisi kaevikus. Vaenlase kahuritule all tapsime kõige rahulisema südamega täisid ja teisi „röövloomi“, mis vägisi tahtsid meid nahka panna. Kole paha lugu oli toiduga. Alalise tule all oli raske suppi järele tuua. Seda tuli nagu „varastada“.

Mina olin 1. rühma ülem. 1. jao üle-maks oli mul üks tubli poiss, nimega L a u r. Teda ma saatsin alati vaenlase poole luuresse. Laur tuli siis ikka ta-gasi, kaenas mõni lammas, kana või kalkun. Siis oli lusti laialt. Ta oli kogu aeg haruldaselt osav hoolitsema oma poiste kõhu eest.

Viimaks tuli Kalevi pataljoni üle-sanne vallutada Karlõi küla. Hakkasi-gegi edasi liikuma. Ltn. Müllerstein

„Ah, siis teie püüdsite meid jätta nälga?“ oli ta esimene küsimus.

„Kes seda teile ütles?“ esitasin vastuküsimuse.

„Kes, kes? Meil on andmeid, et teie olete lubanud pigemini põletada oma varanduse, kui punastele teha veel leiba.“

„Kuulge, kallis mees, see on ju päris rumal jutt. Kolmel põhjusel ma ei saaks seda teha: 1) Narvas on veel teisigi pagariärisid, 2) kes maksab mulle praegu, segasel ajal, välja kindlustussummad varanduse eest, ja 3) ma teenin praegu päris korralikult. Oleksin halb ärimees, kui oleksin toiminud teie süüdistuse järgi.“

„Kuule, Voinovski, ega Lemming ikka ole vististi süüdi süütamises. Laseme ta vabaks,“ ütles ta oma abile, kes viibis ka samas ruumis. Voinovski oli aga minu vabastamise vastu. Ta seletas, et kui Lemming läheb siit välja, siis sõdurid lasevad ta nagu nii maha.

Mind viidi raekoja n.-n. eessaali. Seal juhiti mind võre taha, kus ootas enda kohta otsust umbes 50—60 inimest. Vangide hulgas oli hulk Narva inimesi, kuid rohkesti ka väljaspoolt, peamiselt aga Narva-Jõesuust.

Pühapäeva lõuna paigu kolisid raekojust punaste asutised. Näis, nagu poleks ühelgi huvi vangide saatuse vastu. Meid valvas 15—16 poisikesohtu noormeest. Vangide hulgas oli ka rohkesti Narva koolipoisse, kes aga pääsesid vabadusse.

Oli juba tükk aega üle lõuna, kui ilmus raekotta, meie juure, Randeri-nimeline vabrikupoiss. Ta teatas, et on kuulutatud välja punane terror ja kõik vangid lastakse maha. See teade mõjus vangidele rabavalt. Meid oli jäänud alles 44 meest, kellel ei paistnud olevat enam pääsu. Kaalusime üsna mitmeid võimalusi endi päästmiseks. Püüdsin kõnelda meie vahtidega, et mis te ikka meid tapate. Visake relvad maha ja minge oma teed ja meie läheme oma teed, et teie meid ei tunne ja mis lõbu pakub teil hakata kaitsetuid inimesi tapma. Teisel jälle kaaluti võimalust, et kui võtaks poisinolkid relvad vägivaldselt ja peksaks nad minema. Meie olime suures ülekaalus ja relvade võtmine vahtidelt ei oleks olnud eriti raske ülesanne. Kuna saksa väed olid lähedal, siis oleksime muutnud raekoja nende tulekuni kindluseks. Vaevalt oleks punastel olnud tahtmist hakata meiega jändama.

Kuid nii üks kui ka teine kava jäi realiseerimata.

Võib olla oli see õnneks paljudele meist, võib olla tegime vea. Akki ilmus raekotta keegi mees, kes käskis viia vangid Kreenholmi vanglasse. Ka seda me ei oleks pidanud täitma. Linnapea, erukindral Ossipov, ütles väga tähendusrikkalt, kui hakkaksime vahtide vahel minema: „Lähevad kui lambakari surma!“

Tänaval oli rohkesti inimesi. Hüüti, et lööge Lemmingu Peeter maha, mis te ta' ilma asjata veel talutate. Peetri platsil ütles üks saatjaist, Laeva Mart, mulle:

„Kuule, Peeter, mis sa õige arvad, kui torkan sulle täägi ribide vahele?“

Mis oli mul arvata!

Surmamõistetute kari jõudis üle raudtee. Joala välja ääres peeti meid kinni ja taheti hakata seal maha laskma. Miskipärast seda ometi ei tehtud, vaid läksime jälle edasi. Kreenholmi vangla ees tehti seisak. Üks hüüdis, et pole vaja neid viia vanglasse. Kellegi korraldusel aeti kõrvalised isikud vangimaja ümbrusest eemale. Meid seati, 44 meest, kobarasse kokku keset kitsast tänavat ja siis kõlas komando: „Tuld!“

See polnud enam väljakohus, vaid õigemini küll tänavakohus inimeste üle, kes ise ei teadnud enda süütegu, veel vähem aga seda teadsid mahalaskjad.

Tänaval oli rohkesti kõrvalisi isikuid. Üks osa inimesi, uudishimulisi poisikesi ja ka naisi, oli tulnud meiega, surmamõistetutega, linnast kaasa. Vaevalt uskus aga keegi n.-n. saatjaist, et punased terroristid hakkavad tapma inimesi naiste-laste silma all. Kuid see sündis siiski. Kohale jäi 7 surnut ja hulk haavatuid. 3 haavatut suri pärast lühikest vaevlemist. Kas ka enam veel suri, seda ma ei tea.

Tapmine oleks kujunenud vastavalt punase terrori retseptile, kuid kohalikud inimesed segasid endid vahele. Kuulid tungisid lähedal asetsevatesse puumajadesse, pannes seega hädaohtu Kreenholmi tööliste ja nende laste elu. Naiste nutt ja laste kisa mõjus siiski vere-näljastele terroristidele sedavõrd, et tapalagud jäid pooleli.

Esimeste paukude ajal ma laskusin maha, nagu oleks ka mind tabanud kuul. Mulle kukkus üks haavataasaanu peale, kes aga libises hiljem minu kõrvale. Teine vajus jalgadele. Kui püssiragin oli eriti tugev, tabas üks kuul minu peale langenud meest, kes tõenäoliselt oli juba surnud. See laip päästis mind terroristide kuulist.

tegi mulle ülesandeks, et mina pidin oma rühmaga kõigepealt küllasse otse sisse tungima. Ma hakkasin vastu, et sääranane lugu ei lähe, see oleks enese otsekohe maha materdada laskmine. Hoopis mõjuvam oleks, kui algul tungiks peale paremal pool olev 4. rood, kus on võsa. Asja lahendaski kapten Riiberg lõpuks nii, et algul alustas pealetungi 4. rood. Siis, kui parajasti nemad olid paremalt haaramisel, tungisime keskelt peale ka meie oma rühmaga. Vallutasime küla ilma ühegi kaotuseta. Vaenlane taganes üle Kamonka jõe Suure-Kamonka küllasse.

Oli juba november ja Kamonka jõel õhuke jää. Ka meie läksime üle ja jäime õöseks S.-Kamonka küla alla. Hommikul saime ülesande vallutada ka S.-Kamonka küla. Läksime kahe rühmaga. 1. rühm minu ja 2. rühm kapral Mikkel Mikli juhatusel.

Saimegi ka selle küla üsna hõlpsasti kätte. Marssisime majade vahele. Akki keegi meie meestest märkas, et üks maja

on venelasi täis. Oli terve rühm punaseid. Nad olid pannud püssid kotta nurka hunnikusse ja tulid meile vastu, käed püsti. Saatsin nad mõne mehega ltn. Müllersteini käsutusse.

Mikli, suures pealetungi hoos, tahtis vaenlase välja lüüa ka järgmistest kaevikutest. Ma hoiatasin teda küll, et oleme juba ülesande täitnud, eks vaata, mis edasi saab, ära ilmaaegu mine surma otsima. Ta siiski läks. Esimesed kuulid vaenlase kaevikuist tapsid ta. Teised kõik jäid terveks. Mehed tõid ta surnukeha tagasi. Saatsin teate käskjalaga, et Mikli on surnud, ja palusin talle määrata asetäitja. Saadeti asetäitjaks 3. rühma pealik Valter Ott. (Teenib praegu kaitseministeeriumis veltveebolina.) Edasi me seekord enam ei tunginudki.

Leegitsevad külad.

Õhtul alustas pealetungi vaenlane. Kogu rindel. Meie rinne algas üldist taandumist. Pioneeride poolt lasti sildu

ja kirikuid õhku, Marienburgist Pihkvani pandi põlema külasid. Rahvas pidi küladest välja kolima. See oli haruldane õõ. Külad leekisid pimedas novembri-õõs nagu tunglad, levitades kaugele ümbruskonda valgusekuma. Punased tulistasid metsikult. Me taandusime rahuliselt... Oli sõda, tõeline ja kole.

Küladest lahkudes hoolitses Laur jällegi toiduvarustuse eest. Ta korjas kokku mitu kotitait leivajahu, lambaid, kanu-kukki ja muud trääni.

Punased voolasid külladesse, kuid neil polnud seal enam midagi peale hakata. Majadest olid järel vaid suitsevad aheravad.

Veel kestsid väiksemad lahingud paar nädalat ja raugesid siis varsti täieliselt. Jõuluks tuli vaherahu.

Sõitsime Võrru, kus peeti pidusid ja paraade. Võrust edasi Antslasse ja Antslast lasti mind juba koju.

Asusin Voldemar Pätsi juure aednikuks.

Kogu aeg, kui langesid maha kuulidest tabatud vangid, töötas mul mõistus haruldaselt selgesti. Kõrv tabas vähemagi heli. See oli elutahe, ürgne instinkt, mis minus otsis võimalusi olukorrast pääsmiseks. Kui lõpetati laskmine ja hakati kelkudega või regedega toimetama haavatuid vangimaja eest haiglasse, kaalusin küsimust: kas simuleerida surnut, või raskesti haavatut? Midagi kõneles minus surnut simuleerimise vastu. Oletasin, et terroristid võivad hõlpsasti hakata surnuid torkima täakidega ja siis oleksin paratamatult ikkagi surmalaps. Raskesti haavatuid, nii arvasin, ei hakata ometi piinama.

Püüdsin nihutada endalt laiba, mis ka õnnestus. Siis avanes mul ka võimalus silmitseda lähemalt ümbrust. Kaks punaväelast tuli minu juure ja nähes, et mul on hing sees, küsis üks:

„Kust kohast said haavata?“

„Puusast,“ ütlesin võimalikult hädise häälega.

„Kuule,“ ütles üks punane teisele, „anna veel üks pauk talle, ta saab siis vaevast lahti.“

„Naised nagu-nii teevad juba lärmi. Ei mina hakka enam paugutama,“ seletas teine.

„Torka siis täägiga läbi.“

„Mine sina oma jutuga. Ei mina hakka määrima tääki verega.“

Kuulata niisugust kahekõnet, kui endal pole vähematki viga, ei olnud loomulikult lõbus. Kuigi olin pääsnud esimesest katsumisest, polnud eluga pääsmine veel sugugi kindel. Surmavari hõljus pidevalt minu kohal.

Kohale jõudis hobune reega, et paigutada haavatud reele ja viia Kreenholmi haiglasse. Haavatu- tega käidi ümber aga halastamatult. Neid loobiti reele, nagu puuhalge. Kui jõudis kord minu kätte, tuli üks naine hurjutama metsikuid mehi.

„Mis sa, vanaeit, krõbised,“ ütles üks punane ja virutas rusikaga naisele nii tugeva hoobi näkku, et see kukkus maha. Mind aitas reele Kreenholmi tööline Välbe. Püüdsin ise aidata kaasa, kuid palju ei tohtinud siiski oma jõudu ja tugevust näidata, sest see oleks äratanud tähelepanu. Ei võinud ju viimasel silmapilgul kaotada külma verd.

Saatjaks tuli meile kaks hambuni relvastatud punaväelast. Haigla eesruumis kästi haigetali- tajail võtta haavatud riidest lahti. Taheti nimelt jõuda selgusele, kes on kergemini haavatud, et need viia uuesti mahalaskmisele. See oli kolmas katsumine. Kuna ma polnud vaene mees, siis kõnelesin sosinal haigetali- tatega, et nad püüdku mind igal tingimu- sel viia lahtiriidetumata palatisse. See „number“ õnnestus. Palatis hingasin juba kergemalt.

Kui dr. Hoffmann, kes vaatas läbi haavatud, päris minu vigastuse üle, valetasin talle, et mulle löödi püssipäruga tugev hoop puusade pihta. Praegu ole- vat mul õudsed valud. Kui H. tahtis panna mulle valu vaigistamiseks mürgipritse, siis olin sellele ka- tegooriliselt vastu ja lubasin valu niisama kannata- tada.

Minu õnnetuseks viibis palatis ka üks kommu- nist, kes vangla ees oli juhuslikult saanud haavata omameeste kuulidest. See teatas asjast „sõpradele“, kes olid ka õhtul kohal. Punased nõudsid haigetali- tajail Peeter Lemmingu väljaandmist. Haigetali- taja, tubli mees, aga ei lasknud punaseid palatissegi. Ta nõudis punastelt arsti luba, ilma milleta tema ei lase ainustki kõrvalist isikut haavatute juure. Mees seletas punastele, et temal on kästud tarvitada relva, kui keegi peaks püüdma tungida palatisse. See äh- vardus aitas. Punased lahkusid ja ähvardasid veel, et haigetali- taja vastutab oma peaga, kui järgmisel hommikul nad ei leia eest Lemmingut. . .

No-jah, järgmisel hommikul olid Narvas juba saksa okupatsiooniväed. Nii pääsesin punaste terrori küüsis tervena.

Järgmisel päeval tulid mind haiglasse vaatama K. Kaarna ja Leinbaum. Kaarna uuris mu nägu ja juukseid hoolega. Ta arvanud, et niisugune läbielamu- s, nagu tuli minul läbi teha, on muutnud juuksed n.-ü. üle-öö halliks.

Eks ka hiljem ole juhtunud mõndagi, kuid see läbielamus oli vist raskeim ja vapustavaim Narva veriseimast ajajärgust“, lõpetab L. oma jututuse.

A. L.

TALLINNA JAAMA Ülemkaprali mälestusi KOMANDANTUURIS

Kirjutanud vabatahtl.-kooliõpilane A. TOLS

Pärast kaitseliiduga pöranda alt väl- jatulemist sai paar päeva kantud rän- ka teenistust kaitseliidu peastaabi juu- res ja korraldusel. Selle lühikese aja jooksul sai rohkem „päevi“ nähtud, kui terve „eluaeg“ enne seda kokku. Tee- nistus kestis pidevalt puhke- ja vahe- aegadeta. Said siis selgeks õpitud kõik teenistuse saladused ja kmiivid ning nõksud; tuli ju tegemist teha küll läbi- otsimistega, oblaavadega, patrullitee- nistuse kui ka konvoeerimistega. Lä- biotsimistest on minule meele jäänud üks Vana-Viru ja Aia tän. nurga ma- jas (praegu asub seal vabrikantide ühingu büroo). Saagiks saime sealt mõned kastid padruneid ja paarküm- mend püssi.

Kõige enam „naha pihta“ hakkasid öine patrulliteenistus ja „oblaavad“ lin- naservade koobastes. No sai siis kuul- da sõnu, mida meist keegi eluajal enne ja enamik ka hiljem pole kuulda saa-

nud, kuigi meie poisid kõik „ilmas lii- kunud“ olid. Ükskord nabisime pat- rullis olles kusagilt Kalamaja kandist ühe ontlikult „täis“ paarikese, kes lau- lis opmani viisi päris ehtsaid laule. Ku- na aga tänavail liikumine pärast kella 9 õhtul oli keelatud, pidime nad toime- tama komandantuuri. Kui me oma „kurja“ kavatsuse paarikesele teatavaks olime teinud, vaibus laul silmapilkselt. Aga selle asemel algas söim. Esmalt katsus proua (võib olla, et oli veel prei- li) üksipäini, aga kuna see nähtavasti küllalt mõjuv polnud, siis küttis ta söi- muga kavaleri soojaks ja selle järele läks lahti „kahe hääle“ peal. Oli kohe päris nauding seda „kunsti“ kuulata. Kuid üks punapealine koolivend ütles, et ta oleks heameelega nad sinna päi- ka jätnud ja ise kadunud. Tasuks sel- le ilusa muusika eest viisime paarikese komandantuuri asemel politsei öö- majale.

Ühel ilusal hommikul, vist 14. nov., just väliteenistusest tulles, anti korral- dus asuda uue ülemuse, Balti jaama ko- mandandi, teenistusse. Sinnaminejaid oli esialgu kolm poissi: Mähar, Sester ja mina. Peale meie veel komandant Vunk ja abi Elbrecht. Jaama jõudes olime kohe pigis, kuna ei leidnud komandandi asutusele kuski asukohta ega peavar- ju. Saksa komandant, oli üks upsaka näoga ja teoga alamleitnant, tahtis meid alguses kõige lahkusega jaama piirkonnast minema kihutada. Meie õnneks oli seal ka üks sõdur Soldaten- ratist ja see arvas, et peab ikka jaa- mas ruumi leidma ka Eesti komandant. Ja leidiski!

Eesti komandandi esimeseks asuko- haks ja ametiruumiks Balti jaamas oli meeste väljakäigukoha eesruum. Tänu raudteelastele, kellega koostöö sigines ja klappis esimesest silmapilgust peale, saime esimese tunni jooksul juba endale laua ja toolid, samuti ka paberi, kirju- tustarbed ja isegi ühe raamatu, kuhu võis sisse märkida ka registreeritud sõiduload ja muud säärased paberid, milledest mälestuse jätmine tarvilik lei- ti olevat. Koos töötades raudteelaste- ga olime paari päeva pärast võimu jaa- mas juba korralikult üle võtnud. Isegi jaama piirkonnas asuvad laod ja vagu- nid sattusid meie kätte. Laetud va-

VÕIT

JOH. AINO

Raske oli see päev: ligi poolteistkümmend kilomeetrit on sumatud sügavas lumes küll lagedail väljul, küll metsaluseis, jälitatud vaenlast ja vahetatud kuule ta pagevate järelsalkadega. Ja nüüd tundub isegi külm, hämar soomusvagun kodusena, hubasena. Viskun poolkasukas, päästmata padrunivööd, kõvale narile raudahju kohal. Ainult kiiver veereb kolinal nari alla. — Mõnus soojus tungib roidunud jäseseisse, väsinud kehha. Eh, oluks veel õlgkott või käputäis heinugi külje all, siis tunneks end kui ema süles!

Rong hakkab liikuma. Kuhu, see ei huvita mind praegu põrmugi. Rataste raskesse müdinasse eietuvad mõtted möödunud päevist, seljataha jäänud lahinguist. Vähe on neid olnud seni, kuid küllaltki meelesööbinuid: tuleristimine Karksi all, Taagepera, Helme, õnnelik

pääs kokkutõmmatavast kotist, Ruhja... Möödas...

Ja siis näen ma ennast kibedas võitluses hoopis võoras paigas. Tunde on juba tulistatud vastamisi, nihkumata paigast. Kehad on sulatanud lumme sügavaid asemeid, mis näivad vormidena kujude valamiseks. On vallanud tuimus. Teadvus oleks kui haihtunud. Masinlikult tõukab käsi uue padrunipideme salve, masinlikult päästab sõrm. Vaenlane laseb vastu, kuid ei kuule pauke ega kuulide kurjaennustavat vilistamist.

Mis lummutus see on?

Agas siis tuleb meisse elu: tõuseme lummesängidest, tormame vihase sõjakisaga vaenlasile, täak löögivalmis. Ja nemad... Nad jooksevad meile vastu, suu karjumisest ammuli, silmad pingutusest punnis.

Näen, kuidas mu naabri täak puurib

vastase makku, kuidas purskab verd, mingit jäledat vedelikku, kuidas mees, pekstes kätega õhku, vajub püssile, nii et see terveni läbibistab ta keha, tungides välja seljast. Kuid mis see on, mis see ometi on: nii tuttav on tolle langeja nägu! Kus olen ma teda näinud?

Kuid siis näen tääki, mis sihhib mulle otse rindu. Täak — roostetanud ja hambuline. Ning selle sihtija lõust... See on irvitav, metsik, otsekuu surnupealuu, mille silmakoopad põlevad õudseltselt... Ma virutan vastu. Meie relvad ristlevad ja kaovad pühituina käest. Olen vilkam: haaran kolbanöolise kõrist, kägistan, jagan hoope rusikaga, naeran, kisendan... Vastane ägiseb hääletult, luised käed vehivad mu ümber veskitiibadena. — Tunnen, et nõrken, et käes on lõpp... Kuid ei, alla ei anna! Võtan kokku viimse jõu, sihin purustava hoobi. Kuid see hoop satub otse lõusta suhu. Naksudes sulguvad pikad hambad ja... ma ärkan valust ning mürisevast naerust.

— Mis kuraditega sa vehkle? — küsib itsitades pikk Kuma.

gunite ja ladude pärast tuli mõnigi kord vägikaigast vedada, enne kui asi lõplikult lahenes. Suuresti aitas meie tegevusele muidugi kaasa olukord, et saksa miiklid postidel ei tahtnud seista ja ohvitser enam hästi ei kuulnud. Üksmeelsed olid sakslased ainult siis, kui jutt oli toiduainete vaguneist. Korra tekkis suur sagimine ühe sigurivaguni pärast kusagil tagavarateel. Jaama komandandi abi Elbrecht võitles küll lõvina, et vagunid meile saada, meie, poisid, aitasime kooris kaasa, aga ei aidanud: sakslased said selle vaguni siiski endale jätta. Kas see vagun küll Vaterlandi jõudis, ei tea. Raudteemehed aitasid igasuguste viguritega säärasteid vaguneid siia jätta. Nad kas lasksid vagunid rööbastelt maha või lasksid vaguneil puksid põlema minna, neisse oli asemel liiva puistates. Minul oli sekeldus raudtee tehaste värava juures asunud riide- ja saabastelao pärast ühe saksa oberleitnandiga. Sakslased olid sinna kogunud mitmesuguseid viltsaapaid, küll päris nahkpöidade ja -taldadega, küll ka puuklotsidega tallutatuid, samuti oli seal suuremal hulgal mitmesuguseid palituid ja poolpalituid.

Ühel päeval tuli komandanturi (ikka sinna väljakäigukoha eesruumi) üks raudteetöeline ja teatas, et saksa tunnimees kiruvat ja vanduvat saabaste ja palitute juures, kuma teda ära pole vahetatud. Ei jäänud meil muud üle kui vahetasime Villemi ära, mis sündis ka kaunis kergesti ja vastastikkuse arusaamisega. Mind pandi tunnimeheks. Mõni aeg hiljem tuli üks saksa oberleitnant sinna ja andis mulle käsu kaduda lao juurest. Kui mina seda käsku ei täitnud, siis näitas too okupaator mulle üht väikesetiübilist revolverit. Mina reageerisin püssile padruni rauda löömisega (tuli ka päris ilusti välja see liigutus — muidugi minu arvates). Sakslasele meeldis see minu liigutus nii hästi, et ta mind tumkopiks ja sakramendiks kiitis ja ära läks. See ladu jäigi lõplikult meie valve alla seni, kuni mind komandanturist teisale määrati.

Üks tähtsaimaid tegevusi jaama komandantuuris oli sõidulubade registreerimine ja kontrollimine. Jaamas töötasid paralleelselt meie ja saksa komandandid. Pidevalt vähendasime saksa komandandi võimu, kuni neile jäid korraldada ainult veel oma isamaapoeegade, sõdurite, asjad. Alguses oli sekeldusi ka saksa patrullidega raudteel sõidulubade kontrollimisel. Kord oli juhtum, kus saksa patrull meie patrulli vägisi aresti panna tahtis. Sakslased olid kehalt tugevamad ja selles töös vilunumad, nii et meie patrull — kaks noort poissi — osutus järsku vaguni ametijaoskonnas luku taga olevaks. Juhtus see Raasiku kandis. Aga jällegi, tänu raudteelastele, paranes olu-

kord kohe, kui sakslased selja pöörasid. Poisid lasti luku tagant lahti. Poisid lahti saades kohe uuesti tööle ja sõidulubasid kontrollima. Tallinna jõudes oli siis sakslastega õiendamist ja seletamist.

Kuna suure vintpüssiga tungil täis vaguneis lubade revideerimise töö oli kaunis tülikas, palusime endile revolvereid. Niisuguseid asju polnud muidugi kuskilt saada ja me saime endale karabiinid. Säärane püss oli juba minu kehakasvuga nii enam-vähem kooskõlas. Hoidsin oma karabiini kui silmatäht. See oli ka esimene püss, mille puhastamisega mina vaeva nägin.

Minu vanemad elasid sel ajal säärases majas, kus ka saksa sõjaväe korteris oli. Üks saksa sõdur, ametilt hobuserautaja, käis sageli meie pool isaga juttu ajamas ja sigarit tõmbamas. Muuseas ta oli Elsassist pärit ega salinud teisi sakslasi silma otsas. See sõdur oli siis minule ka õpetajaks ja abiliseks püssi puhastamisel. Tema muretsetes minule ka püssipuhastamise vahendid ja riistad, nühisid, harjad ja pulgad. Neid harju ja pulki kasutasin veel eduga kümme aastat pärast sõda kordamisõppustel. Sõja ajal neid ei tarvitatud.

See karabiin pani mul vastu kuni Tallinna koolipoiste roodu asutamiseni. Seal „tõstis“ üks roodu pikemaid poisse selle minult ära ja igasuguste asjaajamiste peale vaatamata ei õnnestunud mul seda tagasi saada.

Patrulliteenistuse alal rongides asusime me ka lõpuks ühisele platvormile sakslastega. Nimelt liikusime me rongides pärastpoole sakslastega ühes ja — ikka eestlane ja sakslane koos.

Ka ruumide alal edenes asi pikapeale. Eesti jaama komandantuur sai endale ka viisakad ruumid. Ja samal ajal lõppes minu sõjaväeline karjäär Tallinna Balti jaama komandantuuris. Tuli asuda utele postidele ja teenistuskohadele — Narvas enamlaste vastu ja pärast soomusrongile.

... et ta mind tumkopiks ja sakramendiks kiitis ja ära läks.

Nüüd taipan, et olin tukastanud ja näinud painajalikku und. Käsi valutab, kuid ma ei mõista, millest. Vaatan: meie väikese ahju plekist suitsutoru on kütmisest lausa punane, minu päkk aga veidi kõrbenud.

— Pagana pihta, küll oli ikka kena kaeda, kuidas sa peksid tulist toru, ise urisesid „hurraa“. Aga pole midagi, pole midagi, üsna hästi andsid pihta, isegi hambaid ragistasid. — seletab Kuma naerdes.

Vihastun:

— Sina sindrinahk, miks sa mind ei äratanud?!

— Ei, noh, kena oli vaadata! Kuidagi ei raatsinud äratada. Mõtlesin, et kui haarad sülle ahju — ega palju ei puudunud — küllap siis oleksin äratanud, — muheleb Kuma.

— Virutaksin sulle paraja puuga, kuid pole käepärast!

— Noh, noh, pai Moorits, ära ärritu! — heidab Kuma vastu: — Vaesel sõjamehel peab ka olema oma nali!

Mis sa teed niisuguse vana väänkaelaga: temal pidi olema oma nali!

Saabub hommik.

Meie ülesandeks on Piksaare jaama vallutamine. Kuid ega me oma „soomustega“ jaama pääse: ees on lõhutud sild, ja niipea kui remonttöölisel oma nägu sealpool näitavad, annavad punased valusasti tuld. Ega midagi: võtame tolle jaamakese dessandiga küljelt. Öösel tegi luure kindlaks, et seal on vaenlasi rühma ümber, vasemal, taludes, aga ratsamehi.

— Valmistuda dessandiks, — tuleb käsk staabivagunist. Vaatan oma vaguni mehi ning järsku torkab mulle silma õppur Reigari kollakashall nägu. Olen niisuguseid nägusid näinud ainult laipadel.

— Tont võtaks, mis on lahti selle toreda poisiga? — mõtlen.

— Oled sa haige? — küsin.

— Haige? Ei, mul pole häda midagi! — Ja ta vaatab mulle otsa hirmus tõsiselt.

— Tõesti?

Ja järsku meenub mulle unenäost tolle punase nägu, kelle makku puuris mu naabri tääk: täpselt Reigari nägu. See pärast tuli ta ette nii tuttav. Issand, see poiss ei tule enam tagasi lahingust! Sähvatab peas möte. Kuid parata pole midagi: tervet meest ei saa jätta maha. Tahan küsida, kas ehk aimab ta ette surma, kuid jätan selle. Igaühel on oma saatust!

— Dessantil!

Hüppame välja vagunist. Meid on kakskümmend.

Liig ere on see hommik meile pärast hämarat vagunit. Jaanuari päike on helled käel külvanud miljoneid säravaid litreid lagedale lumele. Silmil on valus, võtab vee välja. Ning vaikne on, nii vaikne, et hirm on astuda lume krudisevale kamarale. Vaikne on ka metsa-

tukataguses jaamas, millest meid lahutab veidi üle kilomeetri.

— Tont võtaks. — siunab Kuma. — vanajumal on enamlane! Paneb kogu maailma läikima, nii et mitte ei näe lasta! — Ise äigab suure kämbлага üle silmade.

— Torka aga vanaema prillid ninale, küll siis näed! — lööbib õppur Kuuks.

Vaatan, kus on Reigar. Ta on ahelikus minust neljas ning sammub julgesti, püss kaenlas laskevalmis. Ainult et see õudne laiba värving ei kao ta näolt. Ah, kui ometi kord kõik oleks läbi!

Hetkeks peatume ja hüppame siis metsaservast lagendikule ning jahmata-me esimesel hetkel: luure on meid petnud, jaamaesine kihiseb punastest! Kuid ei, luure pole süüdi. Äsja on saabunud punaste ešelon. Rongki hakkab alles liikuma jaamast tagasiteed...

Saame valanguid mitmest kuulipildujast. Ma näen, kuidas vajub kokku Reigar, ent ei saa, ei või minna talle appi: meiegi löök on tulnud vaenlasele ootamata ning seda peab kasutama peatamatu rünnakuga. Tormame edasi ning selles hirmsas rühis ununeb Reigar. Punased on segaduses. Nad ei tea, kui palju meid on, nende sihturid lahkuvad kuulipildujate juurest. Näen, kuidas relvadeta mehi sibab, kergitades sinelihõlmu, taamale metsa poole ja järele rongile. Kuid siis kargab kustki välja ilusates sinistes kalifeedes mees ja lõugab:

— Nasad, tovarištši, nasad! Ihh toljko semnadtsatj tšelovek. Vsjeħ perebjeħ! (Tagasi, seltsimehed, tagasi! Neid on ainult seitseteist inimest. Tapame maha kõik!)

Ja punased peatuvadki põgenemisel, rühivad kuulipildujate manu... Sinistes kalifeedes mees, ilmselt ülemus, on saanud mehed uuesti oma tahte alla. Seisukord on kriitiline, on öieti lootusetu. Kuid ei! Kui juba kaduda, siis viia kaasa ka vaenlasi. Sihin tolele lõugajale, päästan, kuid mu püss plõksub tühjalt. Eh, sa...

— Oota, küll ma õiendan! — kuulen tuttavat häält. See on mu lewisimehest vend. Ta ei toetagi oma tapariista maha, laseb valangu käelt ja tabab: punane kukub niidetud kõrrena. See mõjub, uuesti keritakse jooksul sinelihõlmu, ja kuulipildujad jäävad vakka. Kuid veel on keegi, kes ei taha loovutada jaama. Tal ei ole küll ilusaid kalifeesisid, kuid suus vana vene veltveebli roppuste leksikon, ja selle ta valab kaela oma seltsimeestele. Ise seisab kui kukk künkal ja vehib kätega. — Mul on nüüd jälle oma viis püssisalves. Toetun põlvele, sihin... Mees näeb mind, kergitab omagi püssi palge... Paugud sulav ühte. Soe juga käib üle lagipea. Vastane aga kukub. — Ja nüüd ei ole enam ei peatust ega pidamist: punased põgenevad tagasi vaatamata. Jaam on meie... Ja ega kestagi kaua, kui saame teada, et meie vastu on olnud punaseid

viiesaja ümber, toosama äsjasaabunud ešelon...

Võidurõõm on suur. Suur on ka „saak“. Kuid siis meenub mulle Reigar. Otsin teda ja leian ta jaamahoonest. Ta on raskesti haavatud ning surmavarjud hõljuvad ta laibalisel näol. Kuid silmad on tal pärani, silmad, mis juba vaatavad igavikku. Ta väriseb külmast ja valust, kuid ei kaeba, ei halise, vaid küsib:

— Kas võitsime, kas meie võit on täieline?

Jaatan. Ja siis hakkavad ta silmad särama, sinkjale suule tõmbub valulik naeratus:

— See on hea! See on ometi nii hea, kuid mul on hirmus külm.

Jooksen vagunisse, toon oma teki. Reigar naeratab tänulikult ja sõnab:

— Ei ole tarvis, ma suren... Ma siiski aimasin, et... Ah! Möödas, kõik on möödas! Tervita mu vanemaid, ütle, et olen täitnud oma kohuse... ütle seda ettevaatlikult, sest ema... tead, mul on külm, kohutavalt külm...

Mässin ta oma tekisse. Ühtki oiet ei tule ta suust, kuigi liigutamine sünnitab hirmsaid valusid. Kõvasti pigistab kokku hambad, suleb väsinult laud.

Minut hiljem on Reigar surnud. Ta kaamesse näkku tõuseb suur, igavene rahu.

Oleme võitnud!...

Anton Õunapuu supilusika lugu

6. jaanuar 1919. Oli käsk kõigil kalevlastel koguneda Kõlmhallikule. Siia ühiseks pereks rutati meeeldi.

Lammel asuvail kalevlastel — tehnilise roodu meestel — oli elu siin päris lõbus. 3. jaan. oli käinud külas proua Orloff (meie kuulipildurite supivanema abikaasa). Ta oli kaasa toonud üht kui teist maitsumat söögipoolist.

Söök on sõjaväljal üks tähtsamaid küsimusi. Kuulipilduril oli asi selles suhtes kõige õnnelikum. Neil oli hoolas ja korralik supivanem Orloff, kes ei lubanud kellelegi enne pista lusikat suppi, kui ta ei ole annud selleks märku koputamiseks. Koteljokke siis veel ei tuntud, söödi ühisest paagist. Söömise juures pidas vanem jällegi valjult silmas, kui mitu korda keegi võib võtta põhjast paksu. Ega teisiti saanudki. Ja oma supivanema eeskujulikke korraldusi said mehed hiljemgi veel mälestada.

Ühel õhtul, just Kõlmhallikule liikumise eelpäeval, oli Lammel jällegi söögilaua ümber koos tehnikute „söögikomuuna“. Lõpetatakse parajasti viimaseid suutäisi kodust kaasa antud padajannist. Siis ligineb lauale aurav supp. Kõigil on lusikad ja „supivanem“ juba ka märku annud algamiseks, kuid pealik Õunapuul pole lusikat. Pealik palub seda perenaiselt. Perenaine upitab ka lusika. Too riistapuu on aga kuidagi kahtlustäratav ja Õunapuu, takseerinud mõne aja lusikat, kaebab, et see pole puhas. Sedamaid haarab perenaine lusika, lööb vilksti silmad üle ja järgmisel hetkel käib see perenaisel suust läbi! Saanud lusika tagasi, peseb Õunapuu selle ise hoolikamalt veel kord üle. Söögiajal naerdi selle vahejuhtumi üle. Õunapuu tähendas, et kui kord kirjutatakse maleva ajalugu, siis peaks see lusikalugu ka sisse minema!

*Skau did langenud kaaslaste kirstupanemisel Viljandis.
Kirstudes lamavad skau did Georg Kütt ja Edg. Ressar ning soomusronglane lpn. Kiisvek.*

KUI VABARIIK SÜNDIS...

V. RAID

Raske, vaevaline ja läbi häda oli see sünnitus... Eemalolijad vaevalt võisid taibata, kuivõrd habrastest niitidest kõik olenes, kuidas pisi-pisikesed ämblikud pool teadvusetult neid niite punusid võimaks köieks, mis viimaks suutis kanda Vabariigi saatust ja mida vaenlased ei suutnud läbi raiuda.

Vabariigi sünnipäeval polnud kuigi pidulikku välisilmet. Otse vastupidi. Pealinn — küll puhta lumekatte all — kihas ja kees ebatavalises närvitsemises.

Kui ma oma püssi, mille omakaitse laialiajamisel punaste poolt olin hoolikalt ära peitnud, välja otsisin ja Krediitpanga majja ruttasin, leidsin seal koolivendi juba ees. Peagi moodustus sõpradest salk, keda nii mõnegi ülesande täitmisele võidi rakendada. Ja rakendatigi. Ja kapten Rotschild oli tol korral meie, koolipoiste, ebajumalaks.

Oli ligi keskööd, kui ta mind enda juure kutsus. Küsis, kas ma „Patarei“ kasarmuid tean. Muidugi tean! Vaat' seal aitades olevat padruneid. Need tuleb üles otsida ja ära tuua. Ongi juba puudus käes. Tuleb võtta ükskõik kust ja millised veovahendid. Selleks antakse vastav kirjalik volitus. — Saab tehtud, hra kapten!

Veidi hiljem ruttasime 7—8 poisiga ühe garaaži juurest teise juure, aga sel ööl polnud ükski auto sõidukõlvuline. Siis tulid Rotermanni leiva-veo-hobused meele. Raudväravad Merepuiesteel olid kõvasti kinni ja kojamees või öövaht oli nii kategooriline, et tuli püssitoru avause maagiline mõju maksmata panna. Aitas! Veerand tunniga oli kolm paari suurte regede ette rakendatud. Ja kui teada saadi, milleks me hobuseid vajame (ega koolipoisil ole kerge lobisemast hoiduda, kui tunneb ennast täitsamehena), siis anti mõned pätsid sooja leiba peale-

kauba. Mulle tundus kangesti imelikuna, et sellisel ööl ka leiba tehti.

Sõitsime siis täie traaviga „Patarei“ poole. Oli selge, kuuvalge öö. Kasarmute õueväravad olid laiali lahti. Ja alles siis, kui me juba õues olime, tuli mul meele komandandi hoiatus, et „Patarei“ kandis võib ka punaseid madruseid luusimas olla. Aga ei olnud.

Ja paari tunni pärast oli staabis parkümmend tuhat padrunit rohkem.

Õösi veel mõned käigud sadama piirkonda, veidi tukkumist staabis, ja juba koitis Vabariigi teine elupäev. See algas kurjaendeliselt. Tapa poolt tulevat kaks ešeloni punaseid Tallinna peale!

Kust need autod välja võeti, seda ma ei tea, aga varsti sigines staabi juure kaks sõiduautot, millele kummalegi üks maksim peale pandi. Kuna ma selle riistapuu käsitamist ei tunnud, samuti nagu mu sõbrad-koolivennadki, siis meie jaoks autodes ruumi ei jatkunud. Kuid ega me sellepärast maha jäänud! Asusime autode porilaudadele. Olin esimese auto parempoolisel porilaul pikali, püss laskevalmis ette suunatud — nii kihutasime ülemiste jaama. Siin kavatseti punaste ešeloniid kinni pidada. Aga neid ei tulnud.

Mõned head tunnid hiljem, kui sadamas prügi-hunniku otsas (varjule ei mõistnud ju pageda) maoli olles silmitsesin pomme pilduvat Saksa lennukit ja aeg-ajalt madrustele kai peale mõne kuuli saatsin, haaras mind üks tugev käsi kuuekaelusest, tõstis püsti ja võttis mul püssi käest ära. Tagasi vaadates nägin teraskiivri all kikis vurrusid ja välkuvaid silmi ning kuulsin Baieri murrakus sõimu...

Sakslased olid kohale jõudnud. Mul tuli noruspäi, käed küünarnukkideni taskus, ilma püssita linna lonkida, mille tänavad olid hallid Saksa sõjaväe mundritest.

Kui soomusronglane kaotas jala

Ühe jalaga Landeswehri vastu

Kirjutanud ohv.-asetäitja H. HAKK

Sellest on möödunud umbes 18 aastat, kui võisin viimast korda toetada oma kahele loomulikule ja tugevale jalale. 30. märtsil 1919. a. purustasid punaste kuulid parema jala põlve niivõrd, et see tuli amputeerida. See oli aga üks pagana hea jalg! Lõi hästi tantsu, ajas punaseid taga ja lõi „futti“. Viimast korda põrutas ta tantsu Valgas, Säde teatri saalis. „Sellid“ Stakelni alt puhkusele tulles korraldasid seal laupäeva õhtul oma tütarlastega „klunkri“. Minul oli „tütarlapseks“ juudi

Saades 30. märtsil 1919. a. Petseri rindel Suur-Netšaevo küla vallutamisel paremast jalast raskesti haavata, tassis kaasvõitleja Bruno Rammo mind ühe vangilangenud punase sanitari abil lähema talu õuele. Suure rutuga seoti minu haav kinni. Peale esmaabi saamist asetati meid kolm raskesti haavatut esimesele ettejuhtuvale poolpaljale reele. Mind pandi reele pikali, kõrvuti ühe punaväelasega, kes oli ka jalast haavatud. Ree tagaotsas kõssutas veltv. H. Jurs, raske kächaavaga ja B. Rammo saatjana. Küüdimees kükitas kõveras ree pea peal.

Oli juba suur videvik, kui alustasime soomusrongile tagasisõitu, jättes seljataha edasikestva lahingukära. Tuu sõita 12 km üle soise maastiku, mööda künklist ja auklist talveteed. Minule oli see küll täieline Kolgata-tee, sest purustatud ja lahase sidumata jalg tegi iga ree nõksutuse juures põrgupiina. Teravad, murdunud kondiotsad lõikasid iga kord lihha, kui reejalas natuke vääratas. Ka selg hõõrus end puruks vastu paljast ree raami. Lisaks kõigele muule oli veel külm (umbes 5—6°). Püksid lõigati haavasidumisel kuni kubemeni lõhki. Üleliia lõhkiõigatud püksi avausest uhas kõle tuul vastu pool-paljast kõhtu. Kasuka all oli ainult õhuke öösärk, kasukal endal puudusid peagu kõik nõõbid. Hambad lõgisesid suus. See ei annud aega isegi valukarjatusteks. Rammo hõõrus vahete-vahel mu kinnasteta käsi. Nii umbes 2/3 piinarikast teed seljataha jättes, jõuame kuskile küllasse, kus asetseb meie sidemeeskond, rongikeelse nimetusega „kalistid“. Sellid, leides mind äärmiselt haletsemisväärsses, juba peagu minestanud olukorras, tassisid mu sooja talutuppa.

Kohe algas suur askeldamine mu ümber. Üks soendab käsi, teine seob ja korraldab sidemeid haaval, kolmas muretseb suure kiirusega kuuma teed. Ka regi lüüakse õuel heinu täis, vaatamata peremehe nurisemisele. Olles ennast nii umbes pool tundi sõprade kaasabil tublisti soendanud, mähivad nad mu peremehe käest võetud sooja vaiba sisse ja asetavad pehmele reele. Nii see ja pehme oli nüüd sõita viimane osa teest. Valu nagu ei pannud enam tähelegi. Peagi jõuame raudtee ääre välja, sama raudteevahi putka

soost preili. Keset seda kõige magusamat „klunkerdamist“ tuli rongilt teade, et „klunker“ tuleb jätta pooleli ja asuda soomusrongile, sõiduks Petserisse. Ootamata lõpp tähistati „marupolkaga“. Juudiplika aina tolmas mul käes. Rongile mindi muidugi kõva lauluga. Ei võinud seekord, teistega kaasa lauldes, aimatagi, et järgmisel õhtul on minu „grammofoonil“ hoopis teised noodid peal. Pühapäeva õhtu kell 5 jäin punaste maru tule alla, ja mu „lips“ oli läbi.

juure, kust hommikul väljusime. Soomusrong nr. 3 ise oli aga Petseri jaamas ja varustas end kütteenäga. Meid, haavatuid, asetati raudteevahi putkasse sooja kuni rongi saabumiseni. Siin sidus rongi arst dr. Vadi mu purustatud jala lahase. Nüüd hakkas haav rängalt valutama. Ka vasak jalg, mille varbaid külm kõvasti oli näpistanud, lõi kõvasti „lamentid“. Küll hõõrusid „sellid“ lumega mu varbaid, aga valu jäi valuks. Mu maapealne põrgu oli kuuem kui kuum. Viimaks jõuab meie soomusrong kohale ja hakkab haavatuid peale võtma. Kui kord minu käes, asetatakse mind kanderamile, et viia vaguni juure, milles ma harilikult elasin. Libamisi raudteetammil libiseb esimene sanitar pimedas ja pillab kanderamile käest. Seesama juhtub ka tagumisega, kelle esimese õnnetus tasakaalust välja viis. Mina veeren raami pealt rulludes kraavi. Oleksin tahtnud ennast või tükkideks karjuda, aga kahjuks ei jaksanud piuk-satadagi. Juhtumit näeb pealt rongi ülem kpt. Luiga. Ta kargab mulle juure, tõstab mind kraavist üles, paneb minu käe endale kaela taha ja tassis nii mind vaguni juure, kust teiste „sellide“ abil vagunisse saan. Ka Luiga tuleb mind kaema ja meeleolu üle pärima. Luiga on täna väga pahane, sest palju mehi on saanud ränku haavu, ka surnuid on rohkesti. Trööstib aga end sellega, et ka mitmekordselt ülekaalus olev punaste parim võesa on saanud meie käest kõvasti tappa. Jutu keskes pakutakse mulle kehakinnituseks tangvõutru, millel ilusad rasvased lihahükid sees, ja mida varem väga armastasin. Nüüd käib too kraam suus ringi ega mõtlegi alla minna. Nii jäangi söömata. Proovisin ka suitsetada. Suits pani aga pea ringi käima ning peagi jään rahulikult magama. Tõusin üles järgmisel hommikul, kui Võrus hakati meid laadima ümber sanitaarrongile. Valu just küll suur enam ei olnud, aga nõrkus oli suur. Ei jaksanud isegi kätt jooginõuga suu juure tõsta. Hää! oli ka sootuks kadunud. Halastajaõde, minu viletsusest aru saades, istus suurema osa sõidu ajast, Võrust-Valgani, minu juures abivalmis.

Valgas taheti mind ühes mõne teise raskemini haavatuga soomusrongide diivisi haiglasse paigutada, kuid minu

palve peale saadeti mind edasi Tartu. Edasijõudmine oli isegi sanitaarrongil väga raske. Tartu jõudsin alles 1. aprilli õhtul. Alul viidi meid silmakliinikusse, mis oli seatud sisse haavatute jaoks. Haava avades selgus seal, et nemad nii raske haavaga toime ei tule, ja mind saadeti kiiremas korras ülikooli kliinikusse. (Tartu jõudmisest saadik olin kogu aeg meelemärkuseta.)

Jõudnud ülikooli kliinikusse, võeti kohe ette operatsioon, mille tulemuseks oli, et jäin jalata. Ja! mahavõtmist põhjendas dr. Prisko sellega, et teist pääseteed pole olnud. Tulin mõistuse juure 3. aprilli hommikul. Üles tõustes oli enesetunne väga hea. Oli sarnane tunne, nagu oleksin pärast rasket tööd mõne hea tunni maganud. Ei olnud enam valu ega midagi. Pikkamisi mõtmeid mõlgutades tuli meele, et olen haavatud, aga et jalg oli saetud maha, seda veel ei teadnud. Alles lähemal järelevaatusel selgus, et olen 100% invaliid.

Ehmatas oli muidugi väga suur ja oli tegemist, et hoida end tasakaalus. Kaotusest erutatud, ei tahtnud ka tervis paraneda. Iseäraline häda oli söömisega. Isu pärast oleksin võinud süüa ka kõige rängematki toitu, kuid sees ei seisnud ka kõige kergem. Kõik, mis alla neelasin, oli paari minuti pärast sama teed kaudu väljas. Nii kestis see kolm nädalat järgemööda ja kurnas mind täiesti ära. Ainult vein, mida sain iga kolme tunni järele, oli, mis hinge sees hoidis. Kadunud pr. Vestel (ta töötas Tartus vabatahtliku õena) istus õösel ja päeval tundideviisi minu juures, püüdes igati minu seisukorda kergendada. Ta katsetas kõiki sööke, mida arst vähegi lubas, tõi kordunt vaarikamahla ja mustikasuppi. Söötis mind lusikaga ja jootis toruga kannust. Oli vahest päris kuri, kui hakkasin jälle „öökima“. Abitult pani pr. Vestel käed rüppe ja ütles õhates: „Milla! saate siis niimoodi kord terveks?“ Nii juba nädalapäevad nälgitud, ei tunnud mind enam vanemadki, kes mind vaatama tulid.

Minu palati naabriteks olid: vasemal soomlane, kes oli ka jalast haavatud; paremal vene polkovnik. Ühel päeval lasi soomlane linnast tuua lisaks kehvale tangutummile kaeks heeringat. Parajasti, kui ta neid „pookis“, tuli arst meie ruumi. Nähes soomlast heeringatega „maadlemas“, ehmus, sest soomlasel oli endal 39° palavikku. Arst võttis soomlaselt heeringad ja asetaski akna all olevasse kappi, öeldes: „Kui temperatuur normaalseks läheb, siis võite nad ära süüa, aga nüüd peate leppima tangutummiga. Vaeva!t sai arst ruumist lahkuda, kui soomlane ronnis voodist välja ja tõi käpuli roomates oma „saksumendi“ voodisse ja pistis kinni, nagu poleks teda keegi varem selles seganud. Tummi virutas ühes kaussiga haigla teenijale ukse alla järele, kui leidis, et tummis midagi paksemat ei leidunud.

Ülikooli kliinikus olin üldse 15 päeva. Siis tuli millegipärast igatsus kodulinna järgi. Rääkisin oma soovist arstile, kuid see ei tahtnud sellest kuulda, öeldes: „Ise ei jaks kõrvugi õieti kanda ja muudkui aga reisiks!“

Pr. Vesteli kaasabil õnnestus mul siiski oma tahe läbi viia. Ühel heal päeval, pärast lõunat, tuli sanitar ja pani mu riidesse (ka soomlane tuli minuga Tallinna) ja mind saadeti jaama. Pr. Vestel tuli jaama saatma. Jaamas asetati meid Valgast tulevale sanitaarrongile, mis oli kaubavagunitest moodustatud. Igas vagunis 8 haavatut või haiget. Sattusin jällegi eelnimetatud soomlasega ühte vagunisse. Teel leidis soomlane teiste haavatute hulgas ühe venelase. Kohe oli puss väljas ja ise lausus kätt tõstes: „Hüvää päivää, perkelii ryssä!“ Mine tea, millega asi oleks lõppenud, kui sanitar poleks saanud õigel ajal vahele segada.

Liiklemine raudteel oli väga aeglane, sellepärast jõudsi me Tamsalusse alles südaöösi. Seal lendas meie rongile otsa manööverdav kaubarong. Tõuge oli nii tugev, et haavatud lendasid koidest maha. Mind ta küll maha ei paisanud, küll aga käristas haava, nii et see hakkas tugevasti verd jooksuma. Nähtavasti oli mõni veresoone ots avanenud. Et öele ei olnud tarvilisel määral sidemeid kaasa antud, tuli kannatada Tapiani, kus ühistöö arst haava uuesti kinni sidus. Hommikul ülemiste jaama jõudes tuli meil umbes 2 tundi oodata, sest Tallinna reisirajajaam ei võtnud millegipärast sanitaarrongi vastu. Haavatud, kes olid kõik aeg rahu-likud, isegi Tamsalu katastroof kannatati külma rahuga välja, hakkasid nüüd närveerima. Igaüks igatses rahu järgi, sest oldi juba üle 20 tunni teel. Kell 1/2 p. l. lubati rongil Tallinna sõita. Jaamas asetati meid 2. klassi reisirajate ooteruumi kuni korralduseni. Tüdinud juba suurest ootamisest, ilmus mingi „kitsehabemega“ arst ja hakkas tegema korraldusi haavatute ärasaamiseks haiglatesse. Suure vaevaga õnnestus eral, viiel raskesti haavatud, pääseda erahaiglasse, ja nimelt „Diakonissi“.

Kohalejõudnult tuli jällegi koridoris tükk aega oodata enne kui võimalus avanes arsti järele vaatusele pääseda, kelle hoole alla tuli jääda kuni paranemiseni. Viimaks, kui dr. H. Hoffmann leidis võimaluse haavatuid vastu võtta, olj kell juba 4 läbi. Mind üleni veristes sidemetes nähes kokkus vana arst ja küsis, et „kas olete tapamajast siia toodud või“.

Kiires korras lõigati verised sidemed lahti ja varsti oli verest nõretav haav paljas. Tuli välja, et Tamsalu katastroof oli tõepoolest veresoone lahti rebunud. Kui haavad olid seotud, viidi mind palatisse ja pakuti einet. Algas aga jälle Tartu „trall“, ei seisa sees üks ega teine söök. Pikapeale hakkas siiski magu tööle ja tervis kosus jõudsasti. Sain juba isegi padjasõjale kaasa lüüa, mis oli saanud igaõhtuseks traditsiooniks.

Ühel ilusal päeval tuleb dr. Hoffmann minu juure ja ütleb: „Noh, armas Hakk, täna teeme katset käimise!“ Ettevalmistuseks olin juba paar-kolm päeva mõni tund tugitoolis istunud, et pea harjuks püstiolemisega. Toodigi kargud ja esimesed sammud hakkasid tulema muidugi õe ja arsti toetusel. Kuidagi ei tahtnud olemasolev jalg karkudega kokku leppida. Kui ei komistanud jalg, siis komistasid kargud, või vastupidi. Nii paar päeva toas karkudega maadeldud, tuli suur tung õe pääsemiseks. Ühel päeval, kuj õega toas harjutasin käimist, kutsuti õde telefoni juure. Nüüd avanes mul võimalus omal käel käimiseks, ja kohe seadsin sammud õe poole. Vaevalt koridori jõudnult libisesid kargud ja ma kukkusin taguotsa peale põnt-

Lõbusad kuulipildurid.

Soomusrong nr. 3 II kuulipildurite komando mehi, peaaegselt koolipoisid, päeval pärast Võru vallutamist 1919. a.

satades maha, saades kõvasti haiget. Igatahes nii tugevasti, et ma enam oma jõul ei jaksanud üles tõusta. Nii jäin ma õe tulekuni „löökest kuulama“. Kui õde telefoni juurest tagasi tuli, oli ta imestus suur. Et ta mind ükski aidata ei suutnud, siis kutsus ta abiks sanitari Oskar'i. Et ma kukkumisel ka haiget sain, siis oli õde kohustatud sellest arstile teatama. Öhtul kui arst, harilikult kella 6—7 ümber, meid vaatamas käis, tundis ta täna erilist huvi minu kukkumislöö vastu. Et mul haavaga midagi erilist ei olnud, siis leppis ainult noomimisega, öeldes: „Niimoodi ikka ei saa, ilma õe või sanitarita ei tohi niipea ükski majast lahkuda. Ja et täna niisugune õnnetus juhtus, tuleb teil paariks päevaks voodi jääda. Ta võttis minu jaoks määratud kargud oma kaenlasse ja lahkus palatist.

Et arst mu kargud ära viis, see hakkas „hinge peale“. Mitte sellepärast, et ma haavunud oleksin olnud, vaid et ma tahtsin talle kätte maksa, aga kuidas seda toimida, seda veel ei teadnud. Visklesin poole ööni voodis. Uni ei tulnud kuidagi. Tuli meele, et teisel korral lõikustoa ukse taga seisid juba ammuugi paar karke. Aga kuidas neid sealt kätte saada? Öö-õde käib oma ringkäigul, leiab, et ma ei maga, kaeban temale, et uni ei taha kuidagi tulla. „Oot-oot, ma toon ühe hea pulbri, siis jääte kohe magama.“ lausus õde. Pulber saadud ja õde head und soovides ära läinud, hakkas hirmu tundma, et jäängi viimaks magama ja kargud jäävadki ülalt alla toomata. Nüüd oli tarvis kiirelt tegutseda. Tasa kui kass poetan enese voodist põrandale ja käpuli maas rooman koridori, sealt mööda treppi teisele korrale. Trepi otsa juures olj haigete vedamise käru. Seda ees tõugates ja ise temale järel keksides jõuan õnnelikult karkudeni. Neid eest leides olin väga õnnelik. Tagasi tulim karkudel, olles väga ettevaatlik. Trepi eest riskinud siiski nendega alla tulla. Alla lasin ennast lihtsalt kõhuli mööda käsipuud. Põksuva südamega jõudsin tagasi palatisse, ja kohe peitsin oma kalleima vara, kargud, voodi madratsi alla. Nüüd voodisse heites jäin kohe magama, olles enesega täiesti

rahal. Lõunaajal, kui kõik söögitoas lõunatasid, võtsin oma kargud lagedale. (Mulle anti alati toit natuke varem voodisse.) Ajasin endale halati selga, „sussi“ jalga, ning reis läks hoovi. Ilm oli soe ja päikesepaisteline. Hea oli värskes õhus olla; tundus, nagu oleksin millestki raskest lahti saanud ja nüüd tahaksin lendu tõusta. Hoovist läksin tänavale ja silmitsesin tänavliiklemist. Kõik paistis nagu uudisena. Peatan ühe möödasõitva voorimehe ja istun troskasse. Käsen sõita Kaari kiriku juure ja tagasi, et veidi meelt lahutada. Jõudes kirikuni tekib tahe edasi sõita. Tuleb meele, et onu elab Kopli tänaval, kui sõidaks korraks tema poole? Mis mõeldud, saab ka teoks. Kohale jõudes vahib majarahvas mind kui imelooma. Iga akna peale kergib 2—3 pead, imetledes mu Joosepi kirjut kuube. Mind ära tundes pahvatavad nad naerma. Majaperemehes sugulase leian aia lehtlas diivanil pikutamast. Ta vaene mees ehmu koledesti mind sellasena nähes ja kiisib, et kas haigemaja läks põlema või, et niimoodi ära pagesin. Sama juhtub ka ta abikaasaga, kes veidi hiljem koju tuleb. Kuulda saades mu lõbusõidust tahab ta mind kohe jalamaid tagasi kihutada. Onu ja mina ajame „sõrad“ vastu. Tahame ju natuke aega üle hulga aja jälle vestelda ja ainet on nüüd nii palju. Juttu puhudes ja piipu tossutades ilmub, ei tea kust, üks kaunis kõhukas pudel lauale. Nii jõuab aeg kiirelt õhtusse. Pudel on tühjaks auranud, aga pea on selle eest täis. Kurinatud organism ei jaks kuigi palju kangele joogile vastu panna ja väsib. Sellisena ei tahetud mind haiglasse tagasi saata ja nii jään õöseks onu juure. Hommikul, kui kohv joodud, tõi tädi voorimehe ja sõitsin „ringreisult“ tagasi. Kui haiglasse jõudsin, oli kell 1/2 12 l.

Kuid mis oli sünninud minu äraoleku ajal haiglas? Kõigepealt leidis mind kadunud olevat mu naaber. Ta küsis õelt, et kus on Hakk? Õde, mõeldes, et temaga nalja tehakse, naljatanud kah kuidagi vastu. Palatisse tulles leiab aga, et tõepoolest on inimene eitea-kus. Ta küsib üht kui teist, kuid

Sõdur

Bernhard Mäns

Jutustus Vabadussõjast

Kirjutanud res.-kol. A. A. STEINBERG

10. Saatus?

Vaatlusteenistus päevavalgel võimaldas enamikule meestest olla vabad. Püüti magada, nokitseti piasjade kallal ja kolati külas ringi, lootusega midagi habba alla leida.

Kella 11 paigu punased hakkasid meile jälle mürske kaela pilduma, kuid see tuli oli hõre ja nigel. Jäi mulje, nagu oleksid mehed punaste suurtükkide juures äärmiselt laisad. Läksime kolmekesi — salajuht, Mäns ja mina — pataljoniülema poole, küsima uudiseid ja teateid edaspidise tegevuse kohta. Uut ei midagi, ülesanne jäi endiseks — punaste pealetung praegusel joonel seisma panna.

Pataljoniülema juurest läksime maantee ääres asuvasse kõrtsihoonesse es-

kadroniülema kapten Kovitit külutama. Eestoas õlgedel lamasid paarkümmend ratsameest. Sellest ruumist madal uks viis vähemasse tuppa, kus leidisimegi kapteni sängis lebamas. Toolil istus noor leitnant ja vahtis aknast välja. Tutvuti. Alul kõnelus keerles oletuste ümber — mida võiks käesoleval päeval punastelt oodata. Siis kaaluti meie vastutegevuse võimalusi, kus põrgati ikka ühele ja samale takistusele: enne kui Tallinnast tõhusat abi ei tule, pole võimalik praeguste jõududega pealetungile asuda. Aga miks ei saadeta mehi? Kuhu on jäänud eesti mehed? Arvati, et mehi leiduks, aga ei jatku relvi. Mäns, kostitanud veel kord kõiki hea tubakaga, arvas nii:

— Mehi oleks väga palju tarvis. Nii palju, et kui kord idapoole liikuma

saame, et siis võimsa ning hoogsa tõukega punased üle Narva jõe paisata. Kord veerema hakanud vaenlane ei tohi peatuma jääda.

Kapten Asman ütles:

— Ma ei uskunud, et asi nii närune on. Alles pool tundi tagasi kuulsin, et pataljoniis olla praegu kõiki kokku ainult 120 tääki... Punastel pole sellest aimugi, vastasel korral nad oleksid julgemad.

— Kehv jah, kinnitas eskadroniülem. Meil pole hobuseid, osa mehi tegutseb jalastatult.

Sedamoodi vesteldes jutulõng katkes ja tekkis pikem paus. Viiel mehel toas nagu polnud enam millegi üle kõnelda. Oli veider tunne. Vaikuse katkestas eskadroniülem sängiservalt:

— Näe, tilgutavad juba tund aega, just kui oleks neil ülesandeks kuulikastid tühjaks lasta. Mis kasu on säärasest tulistamisest?

— Ainuke kasu — hoida meid ärevil, arvas kapten Asman.

— Noh, see nüüd küll kedagi ei häiri, vastas kapten Kovit ja viskas end sängi pikali.

Jälle katkes jutt ning tuppa tekkis veider vaikus.

Noor leitnant tõusis, kiskus naelalt mütsi ja läks aeglase käigul toast välja.

— Lähen kaen mis hobune teeb, ütles ta lävel.

keegi pole minu väljanimemist näinud. Ainuke, kes mind nägi väljumasa, oli Serenski (raske käehaavaga), kuid tema on vait kui haud. Viimaks nähes, et tagaotsitavat kusagilt välja ei ilmu, lööb ka tema veri araks ja teatab õele, et Hakk läks karkudega hoovi. Nüüd otsitakse haigla hoov, park, juurvilja-aed, iga põõsas ja peenravahe, isegi väike tiik soritakse läbi. Uulitsal küsitakse politseikordnikult, kuid keegi ei tea ega ole näinud. Inimene on kadunud kui tina tuhka. Kadumisest teatati ka dr. Hoffmannile. Hakati kontrollima karkusid, kõigil, kellel olid, on nad alles. Aga kust Hakk sai kargud? Pealegi pole tema, arst, sugugi tõsiselt karke ära võtnud, vaid niisama naljaks. Igasugused otsimised ei anna tulemusi. Nii minnakse õhtul raske südamega magama. Haiged omavahel oletavad kõiksugu asju. Mõni on päris õigel teel oma oletusega, mõni läheb aga seevastu hoopis rappa. Hommikul tõustes iga mees vaatab minu voodi poole, et ehk on aga „jooksik“ õõ jooksul ilmunud. Kuid poiss lasi see aeg hoopis sugulaste kohvi endale hea maitsta. Kui ma kell ½12 kui parun oma „kutsariga“ haigla treppi sõitsin ja sirge kui pulk ja julge kui lõvi palatisse sisse astusin — jäi õe suu lahti. Teised haiged tormasid mulle suure kisaga vastu, et „kus sa, kuradi nakk, olid“. Õde esimesest jahmatusest toibudes puhkes nutma. Palati-kaaslane Allikas hakkab peale käima, et rägi aga ära, kus sa käisid, et siis teinekord läheme jälle tagasi. Tuhat küsimust sadas mulle selga. Õde teatas asjast arstile ja peagi oli see all. Oli pinev silmapilk. Mis sa, hing,

mõtled, kui niisugune vana soliidne härra tuleb lööb sinu kui süüdlase ees käed puusa ja küsib sinult hävitava pilguga, et, noh, mis see temp teie meelest pidi nüüd tähendama, kas tõesti midagi targemat ei mõistnud välja mõelda. Mõni nõrgemate närvidel mees oleks tõesti selle pilgu all kokku varisenud. Seletasin asja üldjoontes ära. Dr. Hoffmann kostis, et kõike muud ta uskuvat, aga et ma p... peal kargud ülalt tõin, seda ta küll ei tahtvat uskuda. Lõpuks läks asi päris naljatanemiseks üle ja vana tore arst patsutas mulle heatahtlikult õlale, õeldes, et „ehk teie küll vajaksite karistust selle hirmsa mure eest, mis meile valmistasite, kuid kus sa, hing, karistad, nüüd teil käimine selge, Jumal teab, kuhu jälle lippate“. Arsti ära minnes poistel oli nii hea meel, et tahtsid mind vägisi surnuks kaelustada, õde aga lubas mulle keti jalga panna ja teise otsa oma käes hoida. Kett pandi aga hoopis leitn. Klemmeri jalga ja teist otsa hoiab õde veel praegugi oma käes. Ja kui ta ise enam ei jaksa, siis aitavad teda kaks juba üsna suurt poega.

Nii ununes varsti minu „proovilend“ ja igapäevane haigla elu läks edasi. Viimaks tuli ka päev, kus pidin haiglaaga jätma jumalaga. Haava pärast oleks võinud või õigemini, pidanud veel haiglas olema. Aga enam ei kannatanud seda elu välja. Peale jaanipäeva oli järjekorraline arstide komisjon. Palusin ennast ka „komiisi“. Dr. Hoffmann esiti ei olnud nõus, aga pärast nõustus siiski. Kutsus aga enne mind oma kabinetini õelda „juttu ajama“. Siin päris ta veel kord karkude saamise lugu. Kuid nähes, et ma ikka sama

lugu rääkisin hakkas arst uskuma. Ta noomis ja manitses mind päris isalikult, andis näpunäiteid haavaga ümberkäimiseks jne. Soovis head paranemist kodus. Võtsin ta head soovid surmtõsiselt vastu. Tänaasin hoolitsemise eest ja tähendasin, et ma praegu vist kodu nii väga ei ihaldagi. Et soomusrongis on palju lõbusam olla. Ma usun, niisugust pettunud nägu ei oska keegi teha kui dr. Hoffmann tol momendil tegi. Ta ei uskunud lihtsalt, ta vahest naeris, vahest oli tõsine. Viimaks ütles: „Ühe jalaga soomusrongile?“, ajas siis silmad pungi, koputas näppudega otsa ette ja raputas pead. Andis mulle veel kord kätt ja lahkusime selleks päevaks. Komisjonipäeval küsis ta minu käest teiste arstide kuules: „Noh, kas ikka soomusrongile?“. Vastasin: „Jah!“ Ja palusin endale sõiduliitri välja kirjutada Valka.

Järgmise päeva pärast lõunat läksin ise arsti juure head aega jätma. Küsisin siis ta käest, et kui juhtum haavata saama, kas te võtate mind jälle vastu. „Jah, võtan küll!“ Olite üks väga tubli poiss, aga... noh, siis jumalaga ja head reisi.“ Jutt oli otsas. Sama õhtu sõitsin Valga poole teele. Hommikul Valka jõudes käisin diviisi staabis, kust täpsamad andmed sain rongi asukoha üle. Õhtul kell 4 olin Ramotskis, kus poisid, või meie keeles „sellid“, mind juubeldades reisirongilt üle viisid — soomusrongile. Kapt. Luiga tegi korralduse, et mind jälle rongi nimekirja võetaks. Nii jäin soomusrong nr. 3 teenistusse sõja lõpuni ja ka veel rahujakski. Rongi arst hoolitses haava eest.

Tookord oli rongi arstiks juudi soost arst dr. Jakobson.

Mõne minuti möödudes ka meie kolmekesi lahkusime toast, eskadroniülemale head päeva soovides...

Õuel nägime leitnanti parajasti kuuri värvast sisse astuvat.

Ilm oli eilsest soojem, taevas kergelt pilves, kuid lund ei sadanud. Küla eest vasakult ja paremalt kuulus üksikuid püssipauke. Mõned kuulid ekslesid majakatuste kõrgusel. Endise laisa tempoga tuli punaste mürske, üksikult ja paarikaupa. Mileks, tõepoolest, see tuli?

Kuulasime seda muusikat: alul kostis kõrvu laskekõmin patareilt, sellele järgnes ajaviitmata läbi õhu lendava mürsu vihin ja siis käis ligemal või kaugemal tume kargatus.

Ikka: kõmmm!... viu-viu-viu... trahh!!!

Olime just pööramas maantee veerult külavahelisele teele, kui seljataga käis kaks kuiva heledat raksatust. Lõhkemine pidi olema ligidal, sest kuulsime granaadikildude vingumist. Vaadates taha, nägime kõrtsi juures jooksmist. Üks granaat oli tabanud...

Läbistades katuse, mürsk tungis läbi lae hoone sisesse, umbes vaheseina kohal, mis eraldas suurt eestuba, kus pikutasid ratsamehed, tagumisest vähest toast, kust äsja lahkusime. Eskadroniülem sai surma, suures toas olijatest kuus meest raskemalt ja kergemalt haavata. Seitse meest löödi hetke jooksul rivist välja... Kui oleksime vestlust mõne minuti võrra pikendanud, oleks see arv kahtlemata nelja võrra suurem olnud.

On see saatuse?... Võib olla. Tulid meelde eelmisel päeval Mänsi välkuvail silmil öeldud sõnad:

— Mehed, meid ei taba siin ükski õnnetus."

11. Mis kõik juhtuda võib.

Pataljoni käskjalg tõi teate — tulda-gu meie salgast lõuna järele. Kael... Kokad on siiski otse kuulide all ja päevalgel tulejoonele sõitnud. Nähtavasti see liigutas kõige rohkem leitnant Kanarikku, miks ta muidu hüüdis:

— Männil!... Veltveebel Männil!...

Veltveebli talus ei olnud. Kips teadis seletada, et ta olla püss käes uksest välja läinud, aga kuhu — seda polevat ütelnud. Salgajuht arvas, et toitlustamise küsimus on tõepoolest rohkem veltveebli asi ja et sellepärast otsitagu Männil välja, aga kiiresti, sest mine tea, palju seda suppi üldse on ja kauaks see välikööök külasse jääb. Otsiti ja otsiti, aga Männilit ei leitud.

— Siis läheb allohvitser Ende, otsustas kapten.

— Kuulan! Aga... mis asjandusega seda suppi tuua, päris Ende, murelikult ringi vaadates.

— Või veel, üks ämbriga! kas neid majas vähe!

— Peretoas ämbreid laialt.

— Kuzma, mine too ämber, see plekkist, mis pikal pingil, käsutas Kips.

Kui väike Kuzma tühja ämbriga kohale ilmus, tekkis jalamaid arvamine, et ämbri ja meeste kõhtude maht polnud kaugeltki kooskõlas.

— Ei ämbritäiest saa midagi, urises Ende.

Mehed vaatasid mõõtva pilguga ämbrile. Kanarik astus üsna ämbri juurde, kummardus ja silmitses uurival selle sisemust, aga peatselt ajas end sirgu ja läks sõna lausumata eemale. Ende jäi ootavalt vahtima.

Silmitses uurival selle sisemust.

— Mida sa sealt ämbri leidsid, pärisin Kanarikult.

— Vaatasin, kas ämber on ka puhas.

— Ämber on päris puhas, see ämber on meil ainult vee jaoks, raporteeris Kuzma täie tõsidusega.

Aeg venis ja hea nõu oli kallis. Kõige parema lahenduse leidis Mäns:

— Teeme nii, lähme kahe pangega, toome siis nii palju kui antakse. Kuzma, ole hea poiss, too sealt veel üks pang.

Toodi veel üks ämber ja nõnda samusidki üle õue kolm meest: Ende plekkämbriga, Mäns puuämbriga ja Kuzma paljakäsi. Elutoas aga valmistuti peatselt söömingule: laud seina äärest tiriti keset tuba, laua ümber paigutati kaks pinki ja mõni tool, seljakottidest uuristati päevalgelte lusikad ja leivaviilud ja kapist leiatati mõned kausid ja taldrikud.

— Kus see Männil siis õieti on, uuris salgauilem. Kips, mis ta ütles kui välja läks?

— Mitte midagi. Võttis püssi ja läks.

— Minge otsige väljas. Küsige vahipostidelt, vast on teda nähtud.

Isu tõsisis haripunktile siis, kui tutvav kolmik tähtsate nägudega tagasi

tuli. Ende tõstis ettevaatlikult plekkämbril lauale. Mänsi pang oli tühi. Ta lausus pettunult:

— Ei antud rohkem. Öeldi, et kahekümnele mehele jätkub ühest ämbritäiest. Sedagi olevat üle normi.

— Saime katla põhja, lisan Ende.

— Mehed, sööma, käsutas kapten Asman. Ende — tunnimeeste. Männili ja Kipsi toit panna kõrvale.

Supp valati tõsiste pilkude ja vestsiste suude juures kaussidesse ja taldrikutesse, osa aga jäi ämbriksse.

Kanarik nihutas ühe taldriku salgajuhi ette, teise võttis endale. Ende pani kaks mahukat kaussi supiga aknale, ise asus kolmanda kallale. Suurem osa mehi, nende hulgas Mäns ja Kuzma, söid ämbriks. Usinasti liikusid meeste käed tühjade lusikatega ämbriksse ja sealt täitega suu poole. Keegi ei väljendanud arvamist, kas supp on küllalt toitav ja maitsev, või on tal puudusi. Minuti kümne pärast oli ämber, kausid ja taldrikud tühjad.

Kips tuli tagasi.

— Mitte ei leia veltveebli!...

— Noo...

— Sattus ehk mõne juhusliku kuuli otsa ja nüüd lamab kuskil, ühmas Ende seljakoti rihma pingutades.

— Ei usu. Ootame ära. Ja nüüd vahetada tunnimehed, et nad süüa saaksid, enne kui pimedaks läheb, korraldas salgajuht.

Siis kui Kips ja hiljem tuppa saabunud tunnimehed omakord söömise lõpetasid, polnud Männil ikkagi veel nähtavale ilmunud. Aga ka sitke loomali-haga keedetud kartulisupist polnud järel mitte kui midagi. Keset tuba jäetud ja supivedelikuga tipitud laual vedelesid määrdunud lusikad, tühjad toidunõud ja tühi plekkämber. Puupange Kuzma viis enne söögi algust kööki.

Eelmise öö eskujul ka täna pidime kahes vahetuses tulejoonel viibima. Esimese vahetusega läks jälle kapten Asman. Kaasa läksid Mäns ja Kuzma.

Siis tuli Männil. Tehes mõne sammu ta purskas pahaselt:

— Käisid siin!...

— Kes?

— Köögirüütliid.

Märkasime, et Männili vaade oli suunatud koristamata söögilauale. Pannes püssi ära ta kõndis aeglaselt ümber laua.

— Kas mulle ka jäi?

— Ende, kus on veltveebli portsjon? pärisin.

Ende ajas end jalule, käis akna juures, vaatas kappi, käis ära köögiski ja kui oli veel igaks juhtumiks heitnud uuriva pilgu lauale, ta pidi konstateerima, et härra veltveebli supiportsjon oli lootusetult kadunud. Aga inimene on juba kord säärane, et ta püüab end päästa, maksku mis maksab. Säärase katse tegi ka Ende:

— Kips söi Männili portsjoni ära.

— Mina? Härra allohvitseer, mispä-
rast mind süüdistate? haavus Kips.

— Kas sõite suppi? kärkis Ende.

— Sõin.

— Võtsite aknalaualt?

— Võtsin.

— Noh, mis siis veel?

— Aga seal oli veel teinegi kauss ja
tunnimehed sõid ka; mispärest just mi-
na olen härra veltveebli supi sööja?

— Noh, siis sõivad tunnimehed. Üld-
se teie kõik pistsite Männili osa nahka,
ütles Ende ja heitis rahulikult põran-
dale heintele.

Tuletasin Endele meele, mis korral-
duse ta ülemuselt puuduvate meeste
toidu suhtes sai ja märkisin, et oleks
pidanud rohkem hoolitsema. Männil as-
tus Endele lähemale ja ütles kuivalt:

— Kirjuta vähem ja vaata rohkem.

— Mis kirjuta?...

— Oma kaiele. Olid jälle trükkimise-
ga ametis ega pannud tähele, mis su
alamad teevad.

— Jäta.

— Ole lahke! Kirjuta nüüd uus kiri
ja ütle, et Martin Männili vats on hele,
võlgneb selle eest tänu Endele ja saa-
dab tervisi!

— Kus te siis kogu aeg olite, pärsin
veltveebliilt. Kaote ära, teadet ei jäta,
arvasime juba, et olete otsas.

— Ei ole otsas midagi, härra kapten,
peale minu supi. Läksin kaitseliidu mehi
vaatama ja seal läksin veel edasi mere
poole. Ja teate, härra kapten, mis ma
sealt leidsin? Teate mis seal on?

— Noh?

— Tühi koht. Jumala eest!... Ütle-
me nii üks kilomeeter põhjapool küla
lõpeb kaitseliidu rühma sektor, teate
selle viljaküüni juures, mis siit näha.
Sealt alates pole meil kaitseks ühtki
hinge. Aga vastas on punased. Käisin
vaatamas; lubasid mind kaunis lähe-
dale, enne kui plöksutama hakkasid.
Siis tulid tagasi. Kannan ette, et seal
võivad punased vabalt läbi tulla.

Tegin selle uudise teatavaks salga-
juhile, kes informeeris pataljoniülemat.

Kanarik leidis paraja aja „kättemak-
miseks?“. Ta algas üsna kaugelt:

— Männil, kui kaua te seal tühjas
kohas õige vantsisite?

— Mõne hea tunni.

— Ja tühja kõhuga?

Männil vaikus. Pilkaja jätkas:

— Kahju... Tõesti kahju... Meile
toodi noobel lõuna. Kus oli supp: paks,
ilusad valged kruubid segamisi kartuli-
tega. Ainult makarone oli veidi vähe.
Aga selle eest liha!... Majandusülem
oli vist eriti helde sellepärast, et mehed
juba kaks päeva sooja toitu ei saanud.
Ega ma ei luiska — loomaliha oli haki-
tud parajateks suutäiteks ja peale selle
igal mehele leidis veel vähemalt üks
viilukas suitsupekki. Rasvane kraam
oli... Sõnaga — supp ja praad korraga.
Parem kui ungari gulaš!

Männil vahtis mõne viivu ohvitseri

peale altkulmu; siis ta näole venis ma-
gus muie ja lõppeks ta naeratas, kui
käe mütsi juure tõstis ja Kanarikule
vastas:

— Härra leitnant, tänan väga!

Viivu aja pärast Männil veeretis
laual plekkämbrist ja uuris seda tera-
vasti. Siis küsis:

— Kas selle nõuga toodi?

— Sellega. Mis on?

— See on meie pesuämber. Hommikul
pesti selles musti higiseid sokke.

— Kuzma ütles, see olevat veeämber,
ajas nüüd Ende istukile.

— Poiss eksis; veeämber on küll sa-
masugune, aga sellel siin on kõrva juu-
res pragu; just selle võtsimegi muste-
mate tööde jaoks.

— Valetad, protesteeris Ende.

— Mis mõte on mul valetada? Ma
ise pesin hommikul selles ämbris jala-
rätte, mine vaata, praegu kuivavad
rehes.

Kanarik ei kuulanud enam. Ta läks
erilise rutuga toast välja. Vabatahtlik
Uustalu, kes teda oli õues näinud, üt-
les tuppa tules:

— Härra leitnandil on halb...

Kui palju Männilit pärast ei pinnitud,
ikka ei saanud kindlasti teada, kas ta
luiskas või oli selles ämbris tõesti pes-
tud higiseid sokke ja jalarätte.

12. Punased taganevad.

Saabunud õhtu ja sellele järgnev esi-
mene pool ööd möödus pataljoni piir-
konnas niivõrd vaikelt, et hakkas juba
närvide peale käima. Ei ühtki pauku,
mingit kära ega müra, vaikne, välja ar-
vatud koerte klähvimine meil ja ka
vaenlase pool. Täieline vaikus lahingu-
väljal kottpimedal ööl tõepoolest mõ-
jub halvemini kui lahingumüra. Viima-
se järele on ikka võimalik luua pilti ja
otsustada, mis ümbruskonnas sünnib ja
veelgi sündida võib. Teadlikkus ja
teadmatus on sõjas äärmiselt lahkumi-
nevad ja kumbki omaette erisuunas
mõjuvad tegurid. Teadmatus manab
esile mitmesuguseid kujutlusi, ta on
rikkaks allikaks fantaasiale. Oletus
kuhjub oletusele ja lõpuks läheb kõik
segi.

Kella ¼4 paigu öösel punased avasid
jälle küla pihta suurtükitele. Asusime
kõik kiirelt laskepositsioonile, ootama
mis edasi tuleb. Passiivne ootamine
laastab sõjamehe enesetunnet. Võib-olla
selle pahe vältimiseks, aga võib-olla ka
tõelise eesmärgiga koguda vaenlase üle
teateid, pataljoni ülem andis meie sal-
gale käsu — minna öisele luurele. Sal-
gajuht määras luurpatrulli ülemaks leit-
nant Oja, kaasa läksid Mäns, Ende,
Männil ja Kips. Ülesandeks oli minna
üle põldude vaenlase käes olevasse kül-
la ja vaadata, mis seal sünnib.

— Jälle Mäns!... Ikka, kui midagi
tõsisemat ja hädaohtlikumat teoksil,
siis on tema platsis; mehi on ju veel.

Avaldasin need mõtted salgajuhile. Ta
vastas:

— Ise tahab. Pole teda keegi sun-
dinud.

Enne kui luurpatrull jõudis välja as-
tuda, punaste suurtükid vaikusid.

— Önn kaasa, öeldi minejatele.

— Mis õnne te soovite, teadis keegi
vaielda. Säärastel puhkudel ei soovita
õnne, vaid üteldakse — ei lindu ega
sulge.

— Ei lindu ega sulge!

Luurpatrulli mehed kontrollisid veel
kord relvi. Mäns tõreles Kuzmaga,
kes vägisi kaasa kippus. Leitnant Oja
andis viimseid juhtnõuroid.

Asuti teele.

Võis mööduda tunni ümber, kui ees
öövaikusel kõlas kogupauk. Minuti
paari pärast käis teine. Tugevuse jä-
rele otsustades laskjateks pidi olema
üks ning sama jõuk. Veel minutit küm-
me ja siis kajasid ees kolm kogupauku
järgemööda. Koerte klähvimine muutus
nüüd pidevaks haukumiseks.

Taevavõlvi idaservale hakkas tekki-
ma valge viir, kui meie luurpatrull ta-
gasi jõudis. Leitnant Oja andis tulemu-
se kohta järgmise seletuse:

— Teekonnal ei kohanud ühtki pu-
nast. Jõudes küla servale ja kartes ma-
jade vahel lõksu, andsin paar kogu-
pauku, millele vastust ei saanud. Siis
tungisime üsna majade lähedale ja tu-
listasime uuesti — ei mingit vastust.
Küla on vaenlasest tühi.

— Tühi!?

— Jah. Ja mitte üht elanikku meie
ei kohanud hoonete vahel. Ainult koe-
rad jooksevad tigidalt ringi.

Teade anti edasi pataljoni staapi.
Korjasime mehed tulejoonelt eluruumi,
välja jätsime tugeva valve.

Toas mehed trügisid luurelkäinute
ümber ja nõudsid ahnelt peensuste ju-
tustamist. Väike Kuzma, rõõmust sära-
vate silmadega ja õhetava näoga, surus
end pingil istuva Mänsi vastu. Puudus
vaid, et see noorur oleks vanahärrale
kaela kinni hakanud. Aga mitte ainult
Kuzma, kõik mehed olid kuidagi erili-
selt joovastunud. Väljendati mitme-
suguseid arvamusi:

— Punased lasid jalga!...

— Tühi jutt. Nendel on selle küla
kohal rindes samasugune auk, nagu
meil kaitseliidust merepool.

— Mis auk? Kust need tiblaid siis
tulid, kes läinud öösel meie nina all
püssi lasid?...

— Ja enne leitnant Oja minekut tu-
listasid suurtükkidest? Kõik nägid, et
sähvatused käisid just selle küla suu-
nast.

— Üks kavalus siin jälle on!...

Olgu kuidas on, aga üks oli kindel
— vastas külas vaenlast polnud. Küll
pataljoni juhatus, kaaludes seda ja
muid andmeid, teeb õige järelduse.

Oodata ei tulnud kuigi kaua.

(Järgneb.)

Kirjutanud kapral Ain Otse.

Autori illustratsioonid.

III lugu.

24. veebruar 1918.

Tänane päev algas kuidagi pidulikult. Vaevalt silmaluugid avanud, tõmbas Peps lahti vesise vile. Vilistas oma armsamat Porilaste marssi, kuid nii valesti, et seda oli valus kuulata. Aitasin teda mõnes kohas viisi pidada, läksin sellest ise soojaks, ja siis tõmbasime mõlemad kooris, nii kuidas jaksasime.

Mis Pepsil viga vilistada. Juba üle nädala viibib ta minu juures redus. Äraminekust pole ta veel juttu teinud. Nii imelik kui see ka ei ole, kuid punased pole teda kodus otsimas käinud. Nähtavasti on neil palju tähtsamaid asju ajada, kui temataoliste poisikestega jahtida. Peps on sellest nagu pisut pettunud. See on talle ka paras. Pärast elevaatoris istumist ajab ta tihti nina püsti, nagu oleks ta kes teab kui suur asjamees.

Täna on linnas kõik palju ärevam. Tänavad on rahvast täis. Kõik sõeluvad mööda Viru uulitsat edasi-tagasi. Pritsimaja nurgal tehakse lühike peatus ja keeratakse jälle Raekoja poole. Viru uulitsal jalutamine on üldse moes. Oma 40 korda õhtu jooksul edasi-tagasi jalutada, ei loeta paljaks.

Teeme siis Pepsiga ka oma paar tuuri. Siis kisub rahva vool meid Balti jaama poole. Ka siin on täna erakorraliselt suur liikumine.

Õhus on tunda elektrit. Räägitakse, et punaste ninamehed on salaja jalga lasknud, sest sakslasi olevat täna-homme oodata. Juba olevat neid nähtud Nõmmel.

Madinaks läheb rutem kui teame oodata. Kõige süütumas ja roosilisemas meeleolus jõuame Nunne ja Laia uulitsa nurgale, kui äkitselt seisame silmsilma vastu ühe oma madrusest-sõbraga elevaatorist. Suurega kui Koljat.

Siis, naksti — enne kui teame oodata, madrus on ühe käega minul ja teiega Pepsil rinnust kinni:

„Lendasite sisse, kallikesed? Mis?“

Ootamatusest ei oska ma isegi rabeleda. Peps, nagu näha, ei oska asjast midagi halba arvata, sest madrus hirmutab pealtnäha võrdlemisi heatahtlikult.

„Anna temale välja paruni?... Mereväe au nõuab... Ma teile, kallikesed, tahan näidata niisugust mereväe au, et neate oma ema, et ta on teid ilmale toonud. Läheme!“

Ja inetu venekeelse sõimu saatel hakkab madrus meid tirima sadama poole.

Nüüd ärkan nagu tarretusest. Madrusel on mõlemad käed kinni, kuid meil on nad vabad. Füüsiliselt on madrus meist siiski kaugelt üle.

Aman hästi sihitud hoobi madrusele koonu pihta. Madrus rõõgatab viha pärast ja kukub siis meid tuuseldama. Kaotan silmapilguks orienteerumisvõime. Siis peksan rusikatega kuhu juhtub. Peps, saatanas, on ettevaatamata. Tunnen mitu korda ta teravaid rusikaid oma näos. Siin korruga tunnen, et olen vaba, istun hingeldades kõnnitee serval ja Peps minu kõrval. Meie ümber aga keeb vihane heitlus.

Peame ruttu tõusma, et mitte jääda jalgu neile, kes tahavad oma käega nühkida madrust.

Kohus tema üle on lühike, kuid karm. Armetud madruse riismed lonkavad varsti ähvarduste saatel sadama poole.

Oleme päevakangelased. Igaüks tõtab meile kiitma, kui hea mantli ta punamadrusele on annud. Rahvas meie ümber on pidulikult ülevas tujus.

„Peksame linna punakaardist tüh-jaks!“ hüüab hääli rahva hulgast ja üksmeelselt, paljad rusikad relvadeks, hakkame liikuma linna poole, et läbi klopida iga ettejuhtuvat madrust ja punakaartlast.

Oleme parajasti kitsas Voorimehe uulitsas, kui jääme kõik nagu komando peale seisma.

Kuskilt õige lähedalt kostab püssipauk, siis teine...

Kuulatame hinge kinni pidades. Nüüd kostab selgesti kuulipilduja ragin, mis majade vahel kajab õndselt vastu.

Kuskil lastakse, kuskil läheb vaja abi.

„Lendasite sisse, kallikesed! Mis?“

Unustatud on kavatsus nuhelda punakaarti.

„See on Peetri platsill!“ hüüab Peps ja juba tormame piki Harju uulitsat Peetri platsi poole.

Kostavad uued paugud. Nüüd juba natuke nagu vasakut kätt. Võtame suuna Jaani kiriku peale. Juba jooksebki meile üksikuid heitunud inimesi vastu...

„Kriidikassa juure...“ saame teada ühelt väriselt mehikeselt. „Kuuliprits on auto peal... 1905. aastal seisin just...“

Kuulipilduja ragin...

Mees, kellega just praegu juttu ajasime, on kõhuli maas ega liiguta oimugi. Putukate vana sõjakavalus...

Me ei hakka ootama, millal mees toibub ja seletab, kus ta 1905. aastal seisis. Pressime ragina suunas edasi.

Olemegi kohal...

Realkooli ees seisab veoauto. Autol sõdurite sinelites mehed, kes põrutavad kuulipildujast taeva poole.

Astume veelgi lähemale ja nüüd näeme midagi, mis meie südameid täidab suurima rõõmuga. Realkoolist väljub koolipoisse, valged sidemed ümber käsivarte ja püssid käes. Omakaitse on jälle platsis...

Üks, kaks, kolm oleme koolimajas. Omakaitselaste registreerijaks on meie kooli endine võimlemisõpetaja ja selle tõttu seisame varsti tänaval teiste püssimeeste hulgas.

„Sadamasse,“ käsutab mind Peps. Ta ei ole unustanud äsjast nahatäit.

Siirdume linnast läbi, sest otse mööda Merepuiesteed minna oleks kergemeelus — on liiga lage.

Terve linn on juba omakaitselasti täis. Neid tuleb meile vastu. Vaatame, kõigil on seljas uhked winchester-püssid, lukkudega, mida tuleb alt „heegeldada“. Saame teada, et neid püsse antakse välja Pühavaimu uulitsas politseijaoskonnas.

Meil Pepsiga kohe plaan valmis.

Jalamaid oleme Pühavaimu uulitsas. Nukaua, kui Peps ootab all kahe püssiga, toon siit endale uue lindi, uue seljatäie laskemoona ning hiigla vahva „altheegeldatava“ püssi.

Vaadatakse ainult korra näkku:

„Ah, koolipoiss! Olge lahke, siin on püss ja siin on padrunid.“

Nüüd lähen alla ja ootan siin kolme püssiga niikaua, kui Peps toob endale ka veel ühe püssi juure.

Kahe püssiga ja suure seljatäie laskemoonaga on tülikas liikuda. Ka annab kõht selgesti mõista, et on ülim aeg teda meele tuletada.

Peps tuleb jällegi minuga, sest elan kesklinnale lähemal. Ta on unustanud kõik. Unustanud, et vanemad teda ootavad, et ta pole paar nädalat kodus käinud. Ta tuleb minuga, sest siis jõuab ta jälle rutemini tagasi linna, elama kaasa tähtsatele sündmustele.

Varsti olemegi jälle tänaval. Peps

veab kangesti sadama poole. Ka minul pole midagi selle vastu. Olen juba säärase ausa iseloomuga, et ei taha midagi võlgu jääda. Kõige vähem veel üht nahatäit. Ka olen uudishimuline. Mis tundmus võiks küll olla, kui püssist lasta?

Uhe tänava nurgal on rahvas kobaras koos. Kui kaks maksva korra esindajat, trügime kohe ligi, et vaadata, milles asi seisab. Aupaklikult antakse meie relvadele teed.

See on mingisugune paber, mida siin kõik loevad. Seinale kleebitud paber. Umbusklikult hakkam lugema. Akki on see jälle mingisugune kommuunameeste trikk...

Korraga pistab Peps mõrgama ja mind rusikatega peksma.

„Urraa! Eesti on vabariik!!!“

Nüüd olen minagi müürihelhel jõudnud sõnadeni, mis kuulutavad Eesti iseisevaks demokraatlikuks vabariigiks. Rõõmu pärast keksin nüüd niisama hullusti kui Peps.

Meil on ka põhjust eriliselt rõõmutada, sest õieti kuulub vabariigi asutamise idee meile, kuid kahjuks ei avanenud meil selle idee täideviimiseks soodsat juhust.

Vabariigi sünd on vaikne. Pole suuri meeleavaldusi ega kõnesid, pole ilutulesikke ega aupaukusi, ainult meie keksime iga kuulutustulba ümber ja karjume, nii et hääled kähisevad:

„Elagu iseseisev Eesti!“

Elagu Eesti vabariik!“

IV lugu.

Speck und Eier.

Suure juubeldamisega ei märkagi, kuidas jõuab kätte öö. Pika uulitsa otsa kohale sadamasse viivale teele jõuame pimedas, aga küllalt õigel ajal.

Saame siin lasta noore vabariigi auks niipalju aupauke, kui süda igatseb. Ja mitte õhku, vaid liikuvate märklaudade pihta. Madruste pihta, kes pimeduse katte all kipuvad linna, et seda enne lahkumist põhjalikult rüüstata.

Lahing kestab läbi öö ja hommik leiab meid ikka veel Paksu Margareeta tagant mäelt. Madrused on kadunud pordu müüri varju, kuid seda hullemini ragistavad nad lasta vastu endise vangla müüre, nii et tolm keeb.

Meie aga kütame vastu. Kükitam madruste endi poolt kaevatud aukudes mäeveerul ja kütame, nii et püssiraud särtsuvad.

Varsti nõuab lahing esimese ohvri. Üks keskealine härra-omakaitselane, keda nähtavasti tüütav mael lamamine, hakkab küürakil sammuma Paksu Margareeta poole. Vaevalt saab ta ukse juure, mis on rusudega kaetud ja selle tõttu nii madal, et sealt tuleb käpukile läbi ronida, kui ta heidab käed laiali ja vajub hääletult kokku.

Varsti märkame imestusega, et madrused ragistavad püsse palju hullemini

kui enne, kuid ühtki kuuli enam meie poole ei lenda. Samal ajal hakatakse ka sadamas seisvatelt laevadelt püsse laskma ja varsti kostab sekka ka üksikuid kahuripauke. Mürsud lõhkevad kusagil kõrgel meie peade kohal õhus...

„Vaadake... vaadake... Saksa aeroplaanid,“ hüüab üks omakaitselane.

Õige kõrgel õhus lendavad šrapnellide lõhkemisest tekkinud valgete pilvekeste vahel saksa aeroplaanid.

Meie töö on läbi. Madrused pordu müüri tagant on kadunud ja varsti võime näha, kuidas punaste sõjalaevad tootuvad merele, saates jumalagajätkuks Tallinna kohale ikka uusi ja uusi šrapnelle.

Pika ja Hobusepea uulitsate nurgal kohtame esimesi sakslasi. Saksa mutid askeldavad ratsameeste vahel.

Tean küll, et oodata oli ainult sakslasi, kui neid aga esimest korda näen, siis on sant tundmus. Vaadata võin neid ainult altkulmu.

Keerame Pepsiga ringi ja sammume otsemat teed koju.

Ema pärimiste peale löön käega ja heidan kohe magama. Norskan teise päeva lõunani, kuni Peps mind äratab.

Tal on kaasas patakas kuulutustulpa. Selle on ta terava noaga kusagilt lõiganud. See on mitmekümnekordne ja paks kui saapatald.

Õige, — kõige pealmine on ju meie manifest, mille üle me eile tundsime otsutat rõõmu. Manifestile on peale liimitud mingisugune määrus.

„Loe,“ sunnib Peps. „Loe, see puudub ka sind.“

See, mida nüüd loen, on kindral Seckendorfi kirikuulus „mina käsen ja mina keelan“.

Loen: „... kõik laske- ja külmad sõjariistad ja igasugune laskemoon peavad komandantuuri kätte ära antud saama...“

„Noh, seda võite kaua oodata...“ segab Peps vahele.

„... Kõik kaugeühenduse abinõud, nii kui telefonid, telegraafid, traadita telegraafid, maa- ehk veevalused kaablid j. m. s., niisamuti ka igasugused tuid peavad komandandile ülesantud saama...“

„Mitte ei anna püsse käest. Näe, siin nad on, kõik viis. Kaks on sinu omad ja kolm kuuluvad mulle. Kõik on saadud suure vaevaga. Ja edaspidi läheb neid kindlasti vaja. Ei, püsse me ära ei anna.“

Peps on täitsa päri. Varsti oleme keldrikorral asetsevas puukuuris. Kaevame keldri põranda alla paraja augu. Keerame kõik viis püssi hoolega vanasse vihmakuube ja matame kõik selle krempli auku. Isegi vastavad sõnad loeb Peps peale, et „mulda saab teid pandud ja mullast saab teid jälle võetud, kui selleks paras aeg tuleb.“

Ajame augu kinni ja laome puuvirna jälle tagasi oma kohale. Keegi ei või ütelda, et siin põranda all asetseb arsenaal.

Paruniproua lornjefiga lahinguid juhtimas

Rakvere linna kalmistul puhkab juba mõnd aastat üks meie Vabadussõja kangelaslikemaid kujusid — kapten Jaan Mets, kes 4. polgu ridades võttis pidevalt osa võitlustest enamlaste vastu Viru rindel. Kapten Mets oli siis rooduülemaks ja lõi kõik lahingud ikka ise esireas kaasa. Kuna ta aga oli võrdlemisi halva silmanägemisega, siis oli ta sunnitud alaliselt kandma neid sõjaolukorras õige tülikaid esemeid — prille, milledega tal juhtus ka sageli äpardusi.

Nii mäletatakse 1919. aasta sügisest võitlustest Narva taga, kuidas rooduülem kaotas lahingukäras oma näpitsprillid sootuks. Oli parajasti käsil vaenlase rünnaku tagasilöömine ja äge tulistamine, kuid äkitselt märgatakse, kuidas rooduülem tõuseb üles ja jookseb rinde taha, just kui oleks põgenemine käsil. Mehed ei suutnud sarnast julguse kaotamist kuidagi seletada. Saadeti siis üks sõdureist vaatama, milles asi õieti seisab. Rooduülem leiti üles ühe hoone varjust, kus ta lootusetult käsi laotas ja oma silmadele näitas.

Selgus, et ta oli kaotanud prillid ja

nüüd polnud tal rindel enam üldse midagi peale hakata. Ei aidanudki siis muu kui rooduülemal tuli lahingust jääda kõrvale ja oodata juhust, kuni saab kuskilt hankida uued prillid. Vahepeal arenes sõjategevus aga sarnaselt, et vaenlase eest tuli taanduda, kuni jõuti ühte mõisa. Kapten Mets oli ikka prillideta ja pani nüüd viimased lootused sellele, et vast leiduvad mõisas mõned sarnased riistapuud. Võeti siis ette üks põhjalikum otsimistöö ning selle tulemusena ei saadud muud kätte kui põgenenud paruniproua poolt mahajäetud — lornjett.

See toodi nüüd kiiruga rooduülemale kätte, kes ka kohe esimesed ringivaatamise proovid ära tegi. Ja oli mis oli, kuid lornjett oli just kui rooduülemale silmade jaoks tehtud ning nägemisvõime seega jälle käes. Sellest peale võttiski rooduülem siis lahingutest jälle südilt osa, andis käsklusi ja lõi ise kaasa. Vasaku käega hoidis lornjetti silmade ees, vaatas paruniproua luksusklopatsitega korraks üle rinde ja surus siis paremaga jälle püssi palge. Mõne aja pärast jõudsid Tallinnast päralt väljatellitud nä-

pitsprillid ja siis visati ka uhke lornjett nurka.

Nende näpitsatega juhtus aga veel enamgi viperusi. Kapten Mets oli parajasti sattunud oma rooduga, koos kuulipildujate kompanii ja maakuulajate komandoga Polutšje küla all täbarasse seisukorda, kuna venelastel oli õnnestunud nende ümberhaaramine. Metsal oli seal jälle see häda, et polnud prille, need olid kes teab kuhu kadunud.

Siis ta ei tahtnud aga oma vähest silmanägemist teistele nähtavasti välja näidata, vaid tuli äkitselt puude vahelt salga meeste juure, kes olid mätaste ja pöösaste vahel kibedasti tulistamas.

— Mis te, kuradid, põmmutate siin, kui vaenlast pole nähagi. — tõreles ta meestega.

Mehed aga seletavad vastu, et vaata ikka järele, vastased samas ligidal. Nüüd lõi rooduülem silmade ette väikese teatri-binokli ja nägi, et venelased olid vaevalt kümne sammu kaugusel. Torkas siis binokli taskusse, haaras püssi ja tulistas vaenlase pihta viis lasku.

— Nüüd ma lasin nad kuradid maha! — sõnas siis ja jalutas päris hulljulgelt puude vahele tagasi. Punased aga polnud umbkaudsel lastud kuulidest külge saanud ja rooduülemal ümber aina naksus kuule puutüvedesse.

Püsside matmise juures segab meid tublisti mu kasvandik — vigane tuvi. Korjasin ta sügisel tänavalt. Ulakad poisid olid ta tiiva kiviga vigastanud. Toast peksis ema ta varsti välja.

Juba sügisest saadik jagan temaga kasinat tsekileiba ning kirun teda maapõhja, kui keldris puulõhkumise juures määrin käed ja riided tema „visiitkaartidega“.

Nüüd lendab ta hirmunult ringi. Peksab tiivadega keldriakent. Ühesõnaga, sel maidal pole enam midagi viga. Võin ta vabalt jälle tänavale lasta, muidu sööb ta meid vaeseks.

„Mis sa tühjaga jandad. Puukuur nagu peldik...“ noomib ema mind juba mitu aega.

„Ei tänavale ei tohi sa teda nüüd enam mingil tingimusel lasta,“ hoiatab mind Peps. „Selle tuvi viime Seckendorfile, — eks kõla ju tema käsk: igasugused tuid peavad komandandile ülesantud saama.“

See on õige mõte. Püsse ineeni-kui-nii ära ei anna. Miks mitte viia Seckendorfile lohutuseks selle tuvi.

Peps on oma ideest hiigla vaimustus. Vaevalt püssid matnud, oleme Tõnismäel, Saksa komandantuuris.

Siin keeb elu. Sõdurid nõeluvad kiirelt sisse-välja. Kõigil niisugused näod peas, et ei tahaks hea meelega nendega tegemist teha. Tahame juba vaikselt ja tähelepanu äratamata kaduda, kui üks allohvitser meid märkab. Käsikivalt ja üleolevalt karatab ta midagi, aga niisuguses vänges žargoonis, et isegi Peks ei saa sellest aru, olgugi et ta on kõva saksakeele mees.

Ulatan rabeleva tuvi untervitsile:

Schultze käänas osava nõksuga...

„Härra Seckendorfile...“

Sakslase nägu selgineb. Ta võtab tuvi minu käest ja hakkab selle kõhnasid koibasid näppudega mudima, ise sealjuures keelt laksutades ja kähjatsevalt pead vangutades.

Nüüd tõmbab ta pikkamööda rinna õhku täis ja pressib siis kõik õhu üheainsa hirmsa sõnaga välja:

„Schultze!!“

Nagu maa alt kerkivad ta ette kuus

jässakat sõdurit, kedad pingul nagu vibunöörid.

Tervete kopsudega „gefriteer“ lasseb viis Schultzet minna ja seletab siis järeljäänud soolasambaks tardunud Schultzele midagi oma vänges murakus, millest see aga nähtavasti aru saab. Ta võtab tuvi kõrgema ülemuse käest vastu.

Ma ei jõua kolmegi lugeda, kui Schultze on käänanud osava nõksuga mu kalli tibu kaela kahekorra ja teeb tuvilaibaga minekut.

Olen oma tibu saatusest nii rabad, et ei oska enam suudki lahti teha.

„Ah selleks nad siis vajavad igasuguseid tuvisid,“ põlastab Peps. „Tuvipraadi tahavad...“

Gefriteer pistab käe tasku ja ulatab meile kummalegi ühe jämeda musta sigari. Isc teeb minekut. Seda peab ütlemä — uhked nad oskavad olla — ehkki närivad vigaseid tuvisid.

Katsume, et minema saame. Kui juba tuvidega nii toorelt ümber käiakse, mis tehakse siis veel inimestega, kellel kodus sõjariistade ladu?!

Kõiki sakslasi maa põhja kirudes lahkume komandantuurist.

Veneturul, Pritsimaja ees peatab meid noobel saksa leitnant:

„Palun, juhutage mind Vana Posti uulitsasse,“ palub ta sakslase kohta haruldase viisakusega.

Peps näitab Narva maanteele:

„Seitsmes tänav, paremat kätt.“

Süda läheb palju kergemaks, kui veerand tundi jälgime saksa ohvitseri, kes pikkade sammudega litsub Kadrioru poole, ikka kaugemale Vana Posti tänavast.

VABADUSSÕJA KANGELASTE SÜNNIPÄEVI MÄRTSIS 1937

Major Ed. Marguste (V. R. II/3),
sünd. 8. III 1897. a. Viljandi v. Saab
40-a.

Kapten Hugo Säebelmann (V. R.
I/3), sünd. 8. III 1892. a. Saab 45-a.

Major Th. Kalberg (V. R. I/3),
sünd. 21. III 1892. a. Päidla v. Saab
45-a.

Kolonel Viktor Liivak (V. R. I/2
ja II/3), sünd. 1. märtsil 1890 Tallin-
nas.

N.-lt. Gustav Lorents (V. R. II/3),
sünd. 2. III 1896.

Ltn. Rich. Maim (V. R. I/3), sünd.
2. III 1891. a. Tartus.

Ltn. Karl Soonberg (V. R. II/3),
sünd. 2. III 1895. a. Pangodi v.

Ohv.-aset. Hans Abram (V. R. II/3),
sünd. 3. III 1898. a. Polli v.

V.-a.-o. Villem Adisso (V. R. III/3),
sünd. 3. III 1888. a. Narvas.

Kapten Feliks Jänes (V. R. II/3),
sünd. 4. III 1898. a.

Kapten Rud. Kurelauk (V. R. II/3),
sünd. 4. III 1881. a. Timo v.

Kindralmajor Andres Larka (V. R. I/1),
sünd. 5. III 1879. a. Pelistveres.

Karl Kaug (V. R. II/3), sünd. 5. III
1895. a. Tudulinna v.

Veltv. Oskar Keermann (V. R. II/3),
sünd. 5. III 1896. a. Eesti asun-
duses.

Oskar Mänd (V. R. II/3), sünd. 5.
III 1901. a. Harku v.

Major Peeter Plaado (V. R. II/3),
sünd. 5. III 1889. a. Koiola v.

Rich. Rähman (V. R. II/3), sünd.
5. III 1900. a. Kahkva v.

Veltv. Joh. Saaremaa (V. R. II/3),
sünd. 5. III 1889. a. Saadjärve v.

Kol.-lt. Elmar Saal (V. R. II/3),
sünd. 6. III 1888. a. Tori v.

Kapral Jüri Kesküla (V. R. II/3),
sünd. 7. III 1899. a.

Kapten Peeter Päts (V. R. I/3),
sünd. 7. III 1880. a. Heimtali v.

Veltv. Joh. Kelk (V. R. I/3), sünd.
8. III 1890. a. Jõgeva v.

Juhan Holtsmann (V. R. II/3),
sünd. 9. III 1900. a.

Kapral Otto Normak (V. R. II/3),
sünd. 9. III 1896. a. Püssi v.

Ltn. Leonh. Kaasik (V. R. II/3),
sünd. 10. III 1895. a. Tõrvas.

Major Edgar Sarnits (V. R. II/3),
sünd. 10. III 1893. a. Võrus.

Veltv. J. Hirjel (V. R. II/3), sünd.
11. III 1898. a. Taheva v.

Major Juh. Jõgevest (V. R. I/3 ja
II/3), sünd. 11. III 1893. a. Hummuli v.

Kindralmajor Jaan Soots (V. R. I/1),
sünd. 12. III 1880. a. Helme v.

Kv.-am. Bernh. Moik (V. R. I/3),
sünd. 12. III 1888. a. Salla v.

Gustav Kauts (V. R. II/3), sünd.
13. III 1893. a. Kirepi v.

Veltv. P. Kivisaar (V. R. II/3),
sünd. 13. III 1896. a. S-Kõpus.

V.-a.-o. Martin Koks (V. R. II/2 ja
II/3), sünd. 14. III 1898. a. Hääde-
meeste v.

Tõnis Pedak (V. R. II/3), sünd.
15. III 1878. a. Soosaare v.

N.-lt. Gustav Orav (V. R. II/3),
sünd. 16. III 1897. a. Harku v.

N.-a.-o. Aleks. Selter (V. R. II/2
ja II/3), sünd. 17. III 1887. a. Liig-
valla v.

V.-a.-o. Karl Kimmel (V. R. II/3),
sünd. 17. III 1901. a. Ropka v.

Lipnik Rob. Kirschbaum (V. R. II/3),
sünd. 17. III 1895. a. Sindis.

Kapt. Hugo Eckstein (V. R. I/3),
sünd. 18. III 1894. a. Tallinnas.

Major Aleks. Häelme (V. R. I/3),
sünd. 18. III 1891. a. Ropka v.

Kol.-lt. Jaan Kulbock (V. R. I/3),
sünd. 18. III 1893. a. Väätsa v.

Ltn. Villem Männik (V. R. I/3),
sünd. 18. III 1886. a. Viiratsi v.

Veltv. Joh. Neifeldt (V. R. II/3),
sünd. 20. III 1896. a. Rapla v.

Karl Koppel (V. R. I/3), sünd. 21.
III 1871. a. Kuressaares.

N.-a.-o. Otto Männik (V. R. II/3),
sünd. 21. III 1888. a. V-Vändras.

Aug. Rei (V. R. III/1), sünd. 22. III
1886. a. Pelistveres.

V.-lt. Ed. Hüppler (V. R. II/3),
sünd. 22. III 1892. a. Tallinnas.

Major Rud. Lints (V. R. I/3), sünd.
22. III 1891. a. Tallinnas.

Ltn. Aug. Männik (V. R. II/3),
sünd. 23. III 1894. a. Allika v.

Major Jaan Org (V. R. I/3), sünd.
23. III 1895. a. Viljandi v.

Veltv. Christ. Roos (V. R. II/3),
sünd. 23. III 1899. a. Vaivara v.

Kapten Karl Alberg (V. R. I/3),
sünd. 24. III 1888. a. Taali v.

Kol.-lt. Herbert Freiberg (V. R. II/3),
sünd. 24. III 1897. a. Koigi v.

Major Ed. Kaljuvee (V. R. I/3),
sünd. 24. III 1894. a. Hageris.

Major Paul Hinno (V. R. I/3), sünd.
24. III 1893. a. Aleksandri v.

V.-a.-o. Aleks. Jakobson (V. R. II/3),
sünd. 24. III 1889. a. Hääde-
meeste v.

Kapten Ed. Neps (V. R. I/3 ja II/2
ja II/3), sünd. 25. III 1894. a.

Nikolai Köstner (V. R. III/1),
sünd. 26. III 1889. a. Tammistus.

Kol.-lt. Peeter Kolts (V. R. II/3),
sünd. 26. III 1886. a. Võisiku v.

Ohv.-aset. Otto Laarmann (V. R. I/3),
sünd. 26. III 1892. a. Kaarli v.

Ltn. Rud. Ludvig (V. R. II/3),
sünd. 26. III 1895. a. Kolga v.

Kol.-lt. Aleks. Schervel (V. R. I/3),
sünd. 27. III 1884. a. Albu v.

San.-kol. A. Stamm (V. R. I/3),
sünd. 27. III 1884. a. Tartus.

Kv.-am. Edgar Sulg (V. R. I/3),
sünd. 27. III 1891. a.

Ltn. Aug. Kingo (V. R. I/3), sünd.
28. III 1894. a. Audru v.

Kol.-lt. Hans Matson (V. R. II/3),
sünd. 28. III 1895. a. Aidu v.

Major Joh. Uskam (V. R. II/3),
sünd. 28. III 1894. a. Vaikna v.

Kolonel Arthur Buxhoevden (V.
R. I/3), sünd. 29. III 1882. a. Saare-
maal.

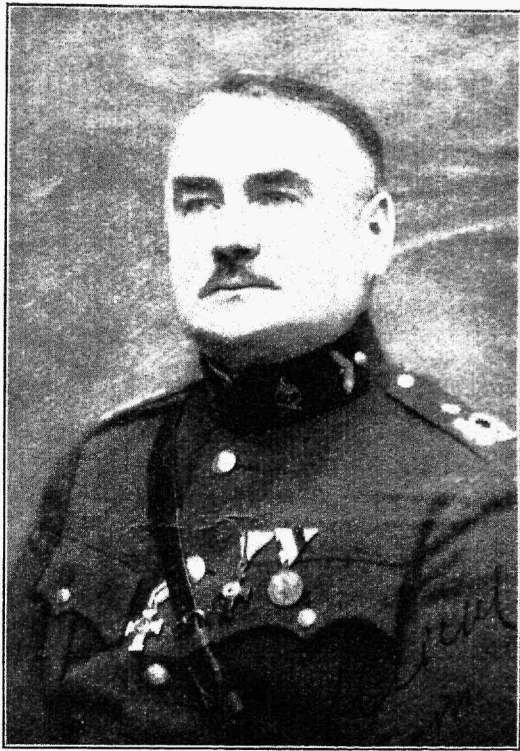
N.-lt. Maks Inn (V. R. II/3), sünd.
29. III 1901. a. Kudina v.

Kapral Ed. Luha (V. R. II/3), sünd.
29. III 1901. a. Haaslaval.

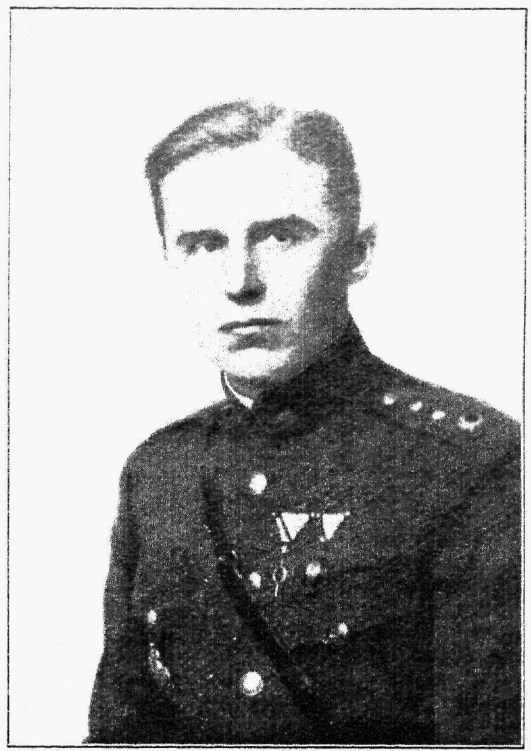
Veltv. A. Rebast (V. R. II/3),
sünd. 29. III 1898. a.

N.-lt. A. Elbrecht (V. R. II/3),
sünd. 30. III 1901. a. Kabala v.

Kindralmajor Otto Heinze (V. R. 1/2 ja II/3),
sünd. 11. III 1877. a. Jamburgi maak. Saab 60-a.

Kolonel Karl Laurits (V. R. II/2 ja II/3),
sünd. 1. III 1892. Saab 45-a.

KÄSPER JA AHAS

Kaks katkendit A. Kivikas'e vabadussõjaainelisest
romaanist „Nimed marmortahvilil“.

Nõnda nad jutlesid ja arutasid seal oma nooruslikus idealismi vaimustuses, kuni ärkasid suure parina peale. Eemalt soolt oli pelgunud lendu suur parv lumivalgeid rabakanu kes lennates madalalt üle nende peade kadusid kaugele soopedajate käharate latvade taha. Samas kuulsid nad läheduses ka hobuse puristamist, mis välkkiirelt sundis hüppama neid püsti.

Sammu viis-kuuskümmend eemal silmasid nad nüüd väikest ratsasalka. „Omad või võõrad?“ kahtles Käsper nobedasti püssi tõstes.

Ei võinud tõesti äkki otsustada, sest nii omadel kui ka punastel ratsanikel olid seljas lühikesed parkkasukad ja peas karvamütsid. Ratsanikudki näisid kahtlevat mõne silmapilgu, nähtavasti Ahase hiinlasliku välimuse tõttu.

„Ruuki vverhh!“ käsutati korruga ja hakati tõstma püsse.

„Punased, anna tuld!“ hüüatas Käsper ainult, ja enne kui ratsanikud said oma laskeriistad palge, paugutas Käsperi püss ja selle järele kohe ka Ahase oma. Samal ajal aga plaksatasid ka ratsanike laskeriistad ja Ahas kuulis mitme läheda kuuli surtsatust. Uhe ratsaniku hobune hüppas kohe kõrvale ja hakkas traavima eemale. Kuid ratsanik istus kuidagi imelikult sadulas, kaldudes hobuse joostes ikka enam ja enam ühele küljele. Varsti kukkus ta sadulast lumme kui kott, kuna hobune traavis edasi.

Paugatasid jälle püssid ning nüüd lendas üks ratsanikest tükkis hobusega. Teised lasksid veel kord tühjaks oma püssid ja andsid siis kiiresti hobustele kannuseid. Ahas tulistas kogu aeg.

„Anna neile, anna neile!“ karjus ta nagu joobumuses ikka uuesti põgenevaid ratsanikke tulistades, „anna neile, näe, põgenevad juba!“

Kuulnud aga, et Käsper miskipärast ei lase, küsis ta kõrvale vaatamata:

„Miks sa ei lase, Käsper, katsume, ehk saame veel mõne maha!“

Oli tõesti viimne aeg, sest ülejäänud kolm ratsanikku olid kadumas eemal juba soopedajate taha. Püssi tühjenedes Ahas, mehaaniliselt haarates teise käega padrunitasku järele, lõi momendiks pilgu kõrvale.

Kuid võtmata jäidki tal padrunid, mille järele oli sirutanud käe.

Käsper lamas ta kõrval maas lumel, püss risti all...

„Kas said haavata, Käsper?“ küsis Ahas püssi käest heites ja põgenejaid unustades.

Käsper ei vastanud. Ahas põlvitas ta juure, tõstis ta pea ja nägi lamaja poolavatud silmi, mis vaatasid talle vastu pilkumata ja elutult. Need olid surnu silmad.

Käsper oli langenud...

Liigutatult põlvitas Ahas laiba kõrvale ega tunnudki, kuidas ta võitlusärevisest üle kogu keha alles värises. Ta ei mõistnud äkki mõelda midagi, nagu ei suutnud veel uskuda, et Käsper on surnud, et Käsperit ei ole enam.

Siis äkki ärkas ta nagu lühikesest unest ja hakkas kiiresti talitama.

Kapten vaikis ja vaatles tükk aega vasakul pool asetsevat laia jõeorgu, mis oli ristati positsiooniga ja läks lähedalt mööda ka vaenlase seisukohast. Org aga oli kogu aeg vaenlase tule all, nagu nende ees asetsev mäekukalgi.

„Hea, ütlege neile partisaanidele, et me katsume, aga ma ei luba veel midagi, kuulsite, ei luba midagi kindlat!“

Ratsanik kihutas tagasi ja kapten hõikas:

„Rühmaülem Ahas!“

Ahas tuli ahelikust ja rähkles mäekülge mööda kapteni juure.

„Näete seda orgu siin vasakul pool, vaadake, teil noorem silm, seal on ju kogu aeg kõva tuli.“

„Jah on,“ vastas Ahas.

„Mis te arvate, kas saab sealt üle joosta?“

Ahas vaatles sõnalausumata tükk aega alla orgu.

„Võib saada ja võib ka mitte saada,“ vastas ta siis.

„Ah kui kuul pihta tuleb, siis ei saa, aga kui mööda läheb, siis saab?“ tegi kapten omasugust nalja ja jatkas samas: „Kui sealt üle saaks, on asi juba lihtsam, näete, oru taga on mets, seal kuulipildur ei näe enam tule kukkumist ja tabavus on väiksem kui lagedal. Oleksime aga seal metsas, saaksime neile ka tiivale ja siis juba lähevad nad kindlasti meil eest ära.“

„Küllap nad siis juba läheksid,“ arvas Ahas.

„Katsuge siis korra minna, võtke oma rühm ja...“

„Kuulen,“ vastas Ahas ainult ja juba liugleski mäest alla, tüürides libisemisel püssipäraga.

„Teine rühm, alla!“ hõikas ta siis.

Uhe sööstuga oli rühm ülalt tulejoonelt all orus.

Mindi jõeoru veerde, kus oli mingi pikk heinaküünitaoline ehitus. Selle taga jatkus vakamaa võrra lume all peituvat luhaheinamaad, mille järele algas tuulest puhtaks uhitatud sinetav jõeää.

Siis tuli jälle laiem riba lumealust luhta ja selle järele kõrge lepik.

„Meil on kapteni käsk siit üle joosta ja vaenlase tiivale tungida, muidu ta ei tagane,“ sõnas Ahas.

Keegi ei vastanud midagi ja kõik vahtisid ettemääratud teele, kus kogu aeg vingus vaenlase kuule. Vahtis Ahaski nagu nõutuses ja nähes, kuidas need üsna sageli löid siin üles lund või said libedalt jäält vuriseva rikošeti, käis tal nagu halvatus üle ihu. See oli ju surm, mis neid seal ees ootas ja laulis nõnda mahedalt...

Minna tagasi ja ütelda kaptenile, et siit ülepääs on ikka võimatu?

„Aga kas Käsper oleks praegu kahelnud?“ sähvas tal korraga peas.

„Vist mitte!“ vastas ta sealsamas ning mingi hull hoolimatus oli vallanud teda seda mõeldes oma elu vastu.

Kuulnud, et vaenlase kuulipildujas oli lõppenud parajasti lint, hüüdis ta:

„Minu järele!“

Ning tõmmates pea õlgade vahele ja küüru selga, juba ta jooksiski samal silmapilgul küüni nurga tagant välja. Õhk kiunus ja vurises, jää tinises kuulihoopeid ning ragises vahetpidamata ka teisel jõekaldal ees ootav lepik.

Imeline oli see jooks Ahase meelest, jalad tundusid jälle olevat imelühikesed ja nõrgad ja ta oli nagu mingis veidras unenäos, kus jooksed ega saa edasi. Libe jää, mis sinetas ta all, oli korraga nagu rasv kinni taldade all, tõugates teda rohkem tagasi kui edasi. Vist ialgi elus ta ei olnud tundunud endale nii halva jooksjana kui praegu.

Kuid vaatamata oma viletsale jook-sule, tervena ta oli jõudnud siiski lepikuisse ja alles siin vaatas tagasi. Ta selja taga seisis üksainus mees — lõõtsutav Kohlapuu. Teised olid osalt küll ka juba jõeorus, timpides seal kogu aeg veidralt poolikute sammudega ja kogu aeg vaenlase poole vahtides, üht külge ees ajades lepiku poole, osalt aga alles küüni nurga taga.

„Rutemini seal! Jäate punaste kuulipilduja kätte!“ karjus Ahas.

Kuid juba nad olidki jäänud, sest otse samal silmapilgul algas uuesti vaenlase maksim.

„Maha, kõik maha!“ karjus Ahas jälle ja juba oli isegi maoli lepikualuste mä-taste vahel.

Nagu määratu suure heliseva vikatiga löödi ragisedes üle lepiku ja lageda jõe-oru. Mitu ja mitu korda käis see vikat edas-tagasi ning Ahase segases peas ringles üksainus mõte:

„Pääsmist ei ole nüüd vist enam...“

Nii kehaliselt kui hingeliselt kokkuvarisenuna lamas ta ses tulepõrgus ja ainult ägas veel, oodates iga silmapilk surma.

Kuid lõppes lint ja surm ei olnud tulnud. Imestades virgus ta vastsetl uuele elule ja ajas enda üles. Ning oli ta meelest veelgi suurem ime, et terved olid kõik teisedki seal lagedal jõe-orus, hakates nüüd nobedasti edasi sibama. Ennegu vaenlane sai alustada uuesti, olidki nad juba kõik lepikus ta juures.

„Edasi!“ hüüdis Ahas ning kiiresti hakkasid nad roomama mööda mätlitku lepikualust. Roomati, kuni hakkas niit-ma jälle see kohutav vikat, mis otsekohe viskas nad poolsurnutena vastu maad kivide, kändude ja mätaste taha.

Niiviisi nad siis läksidki seal. Kui niitis vaenlase kuulipilduja, lamasid nad küpsnutena maas, lõppes aga lint, sibasid nad kiiresti edasi. Üksikutele vinguvatele püssikuulidele ei kingitud enam tähelepanugi.

Läksid nõnda imekombel ükski pihta saamata, kuni Ahas arvas olevat küllal-

Vabadussõjaaegne paraad.

Soomusronglased Tartu raekoja ees valviseisakus.

daselt kaugel, ja hakati hiilima lepiku ääre.

„Nüüd, poisid, kogupaukudega!“ käskles ta.

Ülal mäel oli selgesti näha vaenlase ahelik.

„Tuld!“

Käis esimene kogupauk.

Mõned ahelikus lamajad tõstsid pead.

Käis teine kogupauk.

Üksikud punased jooksid juba.

Käis kolmas kogupauk.

Ja juba põgeneski vaenlase ahelik üldises segaduses.

„Hurraa! Peale!“ röökis Ahas korraga kui meeletu, kuuldes, et on vaikinud vaenlase kuulipildujagi.

Tõusti maast ja tormati koledasti kisedades üle lageda jõe-oru. Kuid jär-sust lumisest jõepervest ülessaamine võt-tis aega. Kui jõuti lõpuks mäele, oli vaenlane kadunud sealt ühes kuulipildu-jaga. Oma pataljon vaikas juba, kuid partisanide pool jätkus endiselt kõva ra-gin. Äkki aga hakkas sealgi nüüd lask-mine hõrenema. Vaenlane oli tagane-ma ka paremalt tiivalt.

Põgenejatest oli jäänud maha kaks haavatut. Ennegu õieti keegi teistest märkas, oli liginenud neile Kohlapuu ja kuuldus kaks pauku. Lähedalt lastud kuulidest olid purunenud haavatute pead kui granaadid.

„Ilmaagu, Kohlapuu,“ laitis Ahas, „kas sa siis ei näinud, et need olid ju ainult mobiliseeritud venelaste narakad, mitte mõned lätlased või hiinlased!“

„Uhesugused sead puha!“ kiristas Koh-lapuu, „pole siia ka venelasi tarvis!“

Kohlapuu nagu oli veelgi lahinguaeg-ses õingutuses moondunud vihalduust, ta silmad läikisid isearalikult ja kokkulit-sutud suus ragisesid hambad...

„Edasi!“ hüüdis Ahas.

Tormati põgenevale vaenlasele järele. Ootamatult katsetas jälle kuskil eemal häärduvast õhtus üksik vaenlase kuuli-pilduja paari-kolme lühikese valanguga, nagu seks, et pealetormajate hoogu pi-sut taltsutada ja enda taganemist katta.

„Ai, kurat, juba sain!“ karjatas keegi.

See oli Kohlapuu. Ta oli pillanud püssi, haaranud enese õlast ja tuikus jalul.

„Konsap, aita Kohlapuud, teised, edasi!“

„Pole tarvis mul kellegi aitamist!“ ümises Kohlapuu ja kiristas hambaid, „saan endaga ise toime, minge aga edasi, ajage neid taga, andke neile!“

„Ei, sa ei saa ükski midagi,“ sõnas Ahas, „las' keegi aitab sind!“

„Ma ei taha seda, kuuled,“ rääskas Kohlapuu korraga mingis valusegases pöörases äkkvihas, „käige minema siit, need punased sead pääsevad veel niiviisi käest ära!“

„Ära märtse, Kohlapuu, ole ikka mõistlik!“ püüdis Ahas teda rahustada.

„Kasige, kasige juba! Ma saan ise pataljoni! Või arvate, et ma nii armetu olen, et selle haava pärast talitajaid van-jan!“

Ning kahmates oma mahapillatud püs-si, hakkas ta seda järel lohistades liikuma pataljoni poole.

„Konsap, mine talle silmnäolt järele,“ sõnas Ahas, ning püstijalu tulistades hakkasid ülejäänud uuesti edasi tormama. Kuid vaenlane oli juba kadunud ja laiali joosnud suurtesse pimenevatesse Hummuli metsadesse. Oli läinud pime-daks juba lagedalgi, kui peatati jälita-mine ja hakati ootama mahajäänud pataljoni järele.

Pataljoni aga ei tulnud, selle asemel tuli ratsanik, staabi side.

„Tagasi! Tagasi!“ karjus ta juba eemalt.

„Miks?“ küsis Ahas.

„Täna enam edasi ei tungita, roodud jäid Raudsepale!“

Marsiti tagasi ning oli juba kottpime, kui jõuti pataljoni.

*

Pisut aega hiljem käsutati Ahas staapi.

„Olen teiega väga rahul, vabatahtlik Ahas,“ ütles pataljoni ülem, „see oli hästi tehtud ses tänases lahingus!“

„Jah,“ kiitis ta kapten, „paremini ei oleks saanud teha seda Käspergi, kogu teine rühm oli väga vahval!“

„Ülendan teid vahvuse eest kapraliks,“ lisas pataljoniülem.

Lõbusaid lugusid

Noorim kolonel rahvaväes.

Vist õige vähesed teavad, et aastail noorimaks koloneliks rahvaväes Vabadussõja ajal oli soomusrongi nr. 3 vapper ülem kol.-ltm. Oskar Luiga — 25 a. vana.

See oli Punamäe operatsiooni ajal, 1919. a. okt. lõpul, kui ühel õhtul sai teatavaks Sv. Ülemjuh. käsk Vabariigi sõjavägedele nr. 213, mille järgi teiste hulgas kapt. Luiga on kiiduväärt teenistuse eest ülenдатud alampolkovnikuks (kol.-ltm.), vanusega 15-st okt. (vt. ka Ed. Grossmidt „Pealuu märgi all“, lhk. 232—233). Kui järgmisel hommikul s.-r. nr. 3 „sellid“ said kuulda oma lugupeetud ja armastatud „vana“ ülendusest, olid nad väga rõõmsad, ja oma tavali- sele laulule „Karu lasksid sa“ luuletasid nad hoobilt järgmise salmi juure:

„Polkovnikuks said sa,
polkovnikuks ei saand ma,
polkovnikuks sai meie Luiga ka...“

Suurim vale kaitseväs.

Kord panid kolm sõdurit toime „auhinnavõistluse“ „suurima valetaja tiitlile kaitseväs“; esikohale-tulnu pidi „auhin-naks“ saama — ühe liitri viina.

„Vaadaken'd, asi oli nii,“ algas esi-mene. „See oli aastal, mis praeguse eel möödus. Laskevõistlusel lasksin viiest kuulist neli märklauda — kõik ühte ja samasse auku — ja viiendaga lasksin tolle augu kinni!..“

„Aga see pole veel midagi!“ algas tei-ne rõõmust välkuvate silmadega, kaha-neva naerulagina sekka. Silmitsedes kaaslasiga kelmikas-ülbe naeratusega jat-kas ta: „Kord külastas meie pataljoni div.-ül. kindral T. Minul olid ilusad pik-kad juuksed — mu au ja uhkus — kam-mitud ja ilusasti „ära lakutud“ à la Wa-lesi prints. Ja kindral pajatas mulle:

„Kuulge, noormees, teil on ilus soeng, kahju teda maha lõigata. Jäägu ta teile alale!“

Et eelkõnelejaid vaevalt veel hullega valeda üle trumbata saab, „kukkus“ kol-mas sõdur „verest ära“, algas aga siiski: „Meie kompaniis oli „veltu“ (= velt-veebel), kes oli väga ladna mees ja keda meie kõik väga armastasime ja temast sügavasti lugu pidasime...“

Nagu käskluse järele hüppasid eelkõ-nelejad püsti ning pistsid jooksma. Kol-mas sõdur hüüdis neile järele: „Kuhu nüüd?“ — Teised vastu: „Läheme viina-poodi sulle „riigivanemat“ tooma — sa võitsid „tiitli“ juba ainsa lausega!“

Sõdurite palve.

Meie isa, kes sa oled staabis, kiidetud olgu sinu nimi niihästi kasarmus kui ka kindralstaabis. Anna andeks „veltudele“ ja „jupikaile“ nende sõgedus, sest nad ei tea mitte, mis nad teevad. Ära saada meid mitte „hotelli“, ja päästa meid ka-sarmuarestist ära, sest sinu päralt on kartser, varustus ja riigi rahad üürike-seks ajaks. Amen.

Koloneli raske uni.

Vabadussõjas otsustandvaimat osa etendanud kuulsusrikka minevikuga väe-osa pühitses oma 10-dat aastapäeva, mis-puhul väeosale annetati lipp.

Juubelipidustused algasid pühapäeval. Esmaspäeval kell 18 lahkus väeosa ülem vahetpidamata 24 tundi kestnud banke-tilt, et koju minna ning puhata.

Kell 21 ärkas kolonel ning läks tagasi kasiinosse, banketile, kus kõik piduvõo-rad väga „väsinud“ välja nägid. Siin pöördus kolonel väeosajutandi poole:

„Ärge unustage käskkirjas mainimast, et õppus väeosas algab teisipäeva hom-mikul kell 10.“

Mispeale adjutant vastas:

„Vabandust, hr. kolonel, aga praegu on juba teisipäeva õhtu!“

Kriminaalne lugu, mida selle iganemise tõttu on võimalik avaldada.

Aeg oli kehv. Kindral Tõnisson oma staabiga seisis Lehtse jaamas ja pu-nased ei olnud Lehtsest ka mitte kau-gel. Oli jõululaupäev.

Sel kallil laupäeval tõmbus vapper soomusrong nr. 3 eesliinilt tagasi ja jäi peatuma Lehtse jaama ees. Hom-miku poole vaid sooritasime vaenlasega ühe väikese „mulina“ või „ragina“ Ta-pa mõisa juures. Kuid juba lõuna ajal löödi pühad sisse.

Ei mäleta, missuguses majas asus kindral Tõnissoni staap, kuid mööda Lehtset kolades sattusid soomusrongi kanged poisid tagaukse kaudu Otto Hintzenbergi kauplusesse. Missugune isu-äratav pilt avanes siin meile, haganaleival nuumatud soomusronglastele!

Laul vaagnail praetud haned ja muud nuumatud kodulinnud... Kõr-vale laotud hapu kapsaid ja parajasti praetud isuäratavaid kuldpruune kar-tuleid...

Unenägu!!!

Ja köögis mitte hingegi.

See oleks rikkunud soomusronglaste pühaderõõmu, kui nad seda süljenäär-meid erutavat rooga ei oleks maitsnud. Poisid teadsid, et rõõmus meel on sõja-väes võidu pant ja talitasid selle koha-selt.

Köögis sööma asuda ei olnud aga õi-ge sõjamehe taktika ja sellepärast tüh-

jendati ahvikiirusel köögis leiduv vee-ämber ja valati kallis vaagnate sisu ämbrisse. Nüüd taanduti imekiiresti oma „soomusega“ vagunisse, kus alles algas õige pidu ja meeleolutsemine.

Kelle jaoks pr. Hintzenberg oli val-mistanud need maitsvad road, jäi pois-tele muidugi saladuseks ja nad ei tei-nud väljagi, et teavad roogade olemas-olust, kui kindral T. staabikomandost pandi iga vaguni ukse peale püssimees ja otsiti naride alt hanekonte.

Kel olid jõulud kurvad, kuid soomus-ronglastel olid nad igatahes lõpmata lõbusad. Keset vagunit ilutses väike kuusk kahe küünlajupiga ja selle kohal rippus ämber hanelõhnaga. Isegi jõulukungid ei puudunud, mille eest võib tänada „ühistööd“. Laulsime esi-teks kõik meeles olevad jõululaulud, ja kui nendest tuli puudus, siis veel takka pihta kõik need soomusrongi päris-laulud.

*

Aastate eest teenis ratsarügemendis adjutantina leitnant E. Ant, VR II/3. Oli kasvuldasa pikk, sihvakas, elegant-ne ohvitser, aateline ja heroiline moodsa aja rüütel, kartmatu nii sõ-jas kui ka armastuses, eraelus Tartu õrnemasoo lemmik, naiste keeles „ma-gus poiss“. Siin-seal kuuldus naiste suust tema kohta: „Milline rassiline ratsanikukuju on meie Evald! Peagu ainus meie kaitseväs!“ Tubli sõdur aga on juba sündides kaval, ütle-vad hispaanlased.

Ka husaardid olid teatud määral te-mast vaimustatud ning löid tema kohta järgneva värssi:

Tartu linna preilnad
Armastavad hiiglakanti
Ratsapolgu adjutanti,
Leitenanti
Evald Anti.

Kalevlased tuleliinil.

Pealikud Sõster, Vunn ja
Triik Irboskas „vilkat“
keeramas.

Lugu kalevlaste „kõstri“.

Malevasse oli 4. veebruari täiendusega saabunud ka üks kentsakas mees. Välispidiselt jättis ta kõigiti normaalinimese mulje. Tema oma sõnade järgi pidi ta olema „kärner“, kuid oma tegude poolest näis ta küll olevat peast pisut põrunud. Kuulus S.-Zherdjankas 2. roodu koosseisu ja isiklikult kellegagi ta tutvus hästi ei sobinud, pidas lugu üksildusest.

Laulu armastas ta üle kõige ja rännata, lõpmata rännata. Hüüti teda „kõstriks“. Tema õige nimi on, nii ime-likult kui see ka ei kõla, ununenud. Kuid ta oli vabatahtlik, keskmistes aastates mees ja vene kroonut polnud teeninud. Pealikute käsud ei olnud talle miskiks. Ta talitas ikka oma tahtmise järgi. Kui kuhugi saadeti mehi, kelle hulka ka tema kuulus, siis ei sammunud ta kunagi rivikorras, koos teistega, ikka püüdis ta käia tee kõrval, kas mõnikümme samm eel või järel.

Ühel ilusal päeval on „kõster“ kadunud. Keegi polnud märganud, kuhu ta oli läinud, ega teadnud ka keegi tema jao meestest, mida ta kavatsenud ette võtta. Oletati, et tal vahest hakkas tüdimus sõdimisest ja läks prauks maja... nagu ta sageli armastas vastata, kui talt küsiti — kuhu „kõster“ ka nüüd mõtleb minna. Siis oli ta mõne tunni pärast jälle tagasi ilmunud oma meeste juure. Seekord ei saabunud ta aga ka mitte öösel koju.

Järgmisel päeval kuulevad postid külas, et keegi läheneb Dolgaja Niiva poolt suure lauluga — üle lageda välja. Veidi hiljem seletab juba silm — „kõster“ marsib, püss õlal, ja kisab laulda täiest kõrist, nii et õhk väriseb. Post küsib, et kust ta tuleb ja mis ta korda saatnud? Vastanud, et ta tüdinenud ühes paigas istumisest ja läinud öösel kaema vaenlast. Ning heasüdamlik, nagu ta ka oli, kisub nagu muigele ning kukub siis laia jutuga seletama, et tahtnud ka mõnele punasele silma vaadata, ei saavat mitte kuidagi enne rahu. Kas ta ka tõesti nägi punaseid, seda tema segasest jutust ei selgunud. Oma jutu järgi olevat ta metsavahel torganud ühel inimesel silma välja!

Auveres kõigile märkamata kadus „kõster“ jälle. Seekord aga lõplikult. Vist läks ta hoopis segaseks ja evakueeriti kindlamsse kohta.

Kunstnik Paul Liivak vallutab üksinda Kõnnu mõisa.

Kunstnik Paul Liivak võttis osa Vabadussõjast õppursõdurina, teenides mitmes väeosas. Muide liinile ta läks tegutseva Tallinna koolipoistest koosneva „eskadroni“ liikmeks. Selle kolmekümneliikmelise eskadroni ülesandeks oli sideteenistus.

Ühel päeval Paul Liivak saadetakse kirjaga 4. polgu staapi. Siin adjutant Tuksam soovib talle mitte enam tagasi sõita oma polgu senistele seisukohtadele, vaid kihutada otse Kõnnu mõisa, sest vahepeal meie väed olevat

edasi tunginud ja Kõnnu mõisa asuvat varsti 1. polgu staap.

Liivak sõidabki mööda mäeseljandikku Kõnnu mõisa poole. Ta jõuab mõisa alla. Näeb — sees ongi juba omad mehed. Millegi pärast aga need liiguvad mõisast välja ja ikka edasi.

Liivak sõidab veel natuke mõisale lähemale. Seal antakse talle aga prauhti tuld!

On selge: mõisas on alles punased. Liivak ruttab mõisa aida varju ja jääb ootama. Varsti ongi mõis punaseist tühi. Liivak ootab veel mõne aja. Kõik on jäänud vaikseks. Ja siis ta ihuüksi ratsutab Kõnnu mõisa sisse.

Otsekohe mees käsutab nüüd mõisanaised kokku mõisa saale koristama ja kütma, et omadel mõisa jõudes oleks puhas ja soe.

Ligi pool päeva on Liivak üksinda Kõnnu peremees. Alles õhtuvidevikus lähedases metsas hakkavad liikuma hallid kujud — sealt läheneb üks meie roodudest. Varsti jõuab mõisa ka polgu staap.

Arst teab paremini...

Vedas voorimees Põhja-Lääne armee taudi kätte surnud laipu ühishauda. See juhtus muidugi Narvas ja aastanumber oli siis 1919. Veovoorimees, tavaline Narva poolvenelane, sassis habeme ja ajalehpeberisse keeratud „vilkaga“ ühes suunurgas, toimetas laipu nende viimsele puhkepaigale juba teist nädalat. Läheneb jälle voorimees järjekorralise laibakoormaga läbi linna. Äkki kuuleb mees hüüdu selja-tagalt:

„Kuhu sa, voorimees, sõidad?“

Voorimees pöörab aeglaselt ümber. Näeb: üks „laip“ on ajanud teiste vahel istukile ja vaatab hirmuläige silmis temale otsa. Kiiresti lükkab voorimees keelega „vilka“ ühest suunurgast teise ja käratab:

„Ära teeskle elavat inimest. Küllap arst teadis paremini, kas sul on elu sees või mitte, kui saatis surnukuuri,“ ütleb voorimees, lükkab „laiba“ piitsavarrega pikali ja jätkab rahulikult sõitu ühishaua suunas...

Kõigile üksiknumbrite müüjatele

Palume hiljemalt 1. märtsiks läinud aasta arved täielikult tasuda. Sissemakse võtavad vastu kõik postiasutused. Meie jooksev arve on 609. Väiksemate arvete katteks võib saata ka vastaval arvul postmarke.

„VABADUSSÕJA LOOD“ talitus.

Jamburgi äravõtmisel enamlastelt sattusin ühena esimestest sellesse linna sisse minema. Aga juba teel tuli vastu tuntud Soomusrongide Jüri ja muidugi soomusega. Tal oli suhkrukott seljas, tassis seda nii, et higi tilkus. Müts oli alumise poolega vastu pead ja seegi suhkru tassis. Minu kõrval soomusrong nr. 3 ülem Luiga. Ta küsis Jürit: „Jüri, kust sa tuled?“ Vastus kõlas: „Võtsin Jamburgi ära! Anti vähe magusat selle eest!“ Sammus ise rahulikult raudteed mööda edasi.

P.

*

Krasnaja Gorka operatsioonist võttis osa ka soomusrong nr. 3 meeskond. Peipi sadamas laevadelt maha tulles, asuti kohe taga ajama enamlaste vägesid, kes suure kiirusega taganesid. Vaenlaste jälitamine sündis jooksusammul. Ja Joosta tuli peaaegu mitukümme versta püss ja vähemalt kaks sadaviiskümmend padrunit seljas. Esimesel õhinal ei tunnud keegi väsimust, aga kui tuli käsklus „puhata“, siis langesid mehed enamuses samasse, kus seisid, pikali. Ei olnud isu isegi söögi järele, seda enam, et iga mees pidi seda ise valmistama. Kõik toit jagati toorelt, nagu jahu, liha j. m. s.

Korraga tekkis aga meeste seas nagu mingi elevus. Keegi hüüatas: „Se's see frant sealt tuleb?“ Ja oli ka mida vaadata. Lähedal oleva küla poolt lähenes härrasmees, sabakuub seljas, valged laiad püksid jalas, muidugi ei puudunud fraki alus, mis sest et selle ääred lipendasid. Seda ülikonda täiendas karakul torumüts.

Sarnases mundris liikus meeste seas Soomusrongi Jüri ja lüües sabakuue hõlmasid meeste nina all üles, lausus päris tõsise näoga: „Korrat, kas tunned saksa lõhna?!“

P.

Soodustuskupong „V. L.“ lugejaile.

„Vabadussõja Lood“ nr. 4 tagumisel kaaneküljel avaldatud soodustuskupongi omanikul on võimaldatud tellida „Vabadussõja Lood“ 11 kuuks, alates 1. veebr. kuni 1. jaan. 1938, hinnaga 3 krooni. Selle soodustuse kasutamisel tuleb soodustuskupong välja lõigata, asetada see ümbrikku, erilehel juure lisada tellija nimi ja aadress, 3 kr. väärtuses postmarke ning saata „Vabadussõja Lood“ talitusele Tallinnas. Samuti võetakse soodustuskupongi tellimisi vastu „Vabadussõja Lood“ talituses Pärnu mnt. 10—13.

„Vabadussõja Lood“ ilmub kord kuus. Üksiknumber 40 snt. Tellimishind: 12 kuud — Kr. 3.75; 6 kuud — Kr. 2.—; 3 kuud — Kr. 1.—; 2 kuud — Kr. 0.80. Kuulutuste hinnad kaantel: viimane välimine külj Kr. 1.50, seesmised à Kr. 1.20, tekstis 1 mm üle lehekülje 60 s., kuulutuste osas à Kr. 80.— lehekülj. Kuulutusi võetakse vastu piiratud arvul.

Väljaandjad: Oskar Mänd ja Bernh. Inge l. Vastutav toimetaja Oskar Mänd (V. R. II/3). Toimetus Tallinnas, Pärnu mnt. 10—13, telef. 466-39 ja 466-17, postkast 419. Posti jooksev arve 609. Tellimisi ja sissemakse võtavad vastu kõik postiasutused.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühise trükk, Pikk t. 2, Tallinnas, 19. veebruaril 1937. a.

Kingitusi „Vabadussõja Lood” lugejaile

Kinkimisele tulevad:

Raadioaparaat,
meesterahva ülikonnariie,
meesterahva suviülikonnariie,
3 komplekti kleidiriideid,
10 komplekti pesuriidet,

elekter-keedukann (O.-ü. „Maja'lt"),
tuliuus jalgratas (firma Joh. Frey-
bach'ilt, V. Karja tän. Tallinn),
2-hob. ader eelrattaga, tüüp E.C.A.
(Ransomesi peaesindajalt) jne. jne.

Kes saavad osa kinkidest?

- Kingitusi on võimalus saada:
- 1. Kõigil neil, kes on tellinud „Vabadussõja Lood“ 1937. aastaks või
  - 2. tellivad selle veebruari-, märtsi-, aprilli-, mai- või juunikuus korraga 12 kuuks, s. o. kuni 1. jaanuarini 1938. a.
  - 3. Kõigil tellijail, kes on tellinud „Vabadussõja Lood“ kas 3 või 6 kuuks ning kinkide andmise ajaks, s. o. 15. juuniks s. a., on uuendanud oma tellimist kuni 1937. a. lõpuni ja kelle tellimisraha on talitusele päralt jõudnud 15. juuniks.
  - 4. Kõigil tellijail, kes on tellinud soodustuskupongiga, mis on kaasas „Vab. Lood“ nr. 4-ga.

Kinkide andmine sünnib 15. juunil. Kingisaajate nimestik avaldatakse võidupüha-numbris.

Kingiuste nimekirja täiendatakse alates kuni 15. juunini.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused. Tellimisraha võib sisse maksa igas postiasutuses „Vab. Lood“ jooksvale arvele nr. 609.

Jälgige järgmisi „Vabadussõja Lood“ numbreid.

Kõige loetavam ajaleht Lõuna-Eestis on

„LÕUNA-EESTI“

„LÕUNA-EESTI“ loetakse igas Valga, Tõrva ja Valgamaa majas, talus ja peres „LÕUNA-EESTI“ toob oma lugejatele nii kodu- kui ka välismaalt kõik värskemad teated

„LÕUNA-EESTI“ on odavam ajaleht, sellepärast tellib teda iga lõuna-eestlane „LÕUNA-EESTI“ rohke lugejaskonna tõttu on ta kuulutustel suur mõju

Tellimise hind: 1 kuu postiga kr. —.50, 2 kuud postiga kr. 1.—, 3 kuud postiga kr. 1.45, 6 kuud postiga kr. 2.75, 1 aasta postiga kr. 5.50

Kuulutuse hind: kuulutuse küljel 4 s. v. mm, lehe esiküljel 10 s. v. mm, lehe tekstis 12 s. v. mm

Ilmus müügile

H. Seppik'u ja E. Malmgren'i Rootsis, Daanis ja Norras 25.000 eks. levitatud

Süsteemaatiline esperanto keele kursus eestikeelne väljaanne

Uus, huvitav, kerge ja lihine meetod võõrkeelte õppimiseks. Nõudke paremaid raamatukauplusist.
Hind 75 senti

Meie kirjastusel varem ilmunud raamatud:

Arvisto. Täielik Esperanto õpperaamat ühes võtme ja sõnastikuaga kr. 1.50

Vilho Setälä. Esperanto kurso kr. —.40

H. Rikand. Eesti-Esperanto taskusõnastik kr. —.60

H. Rikand. Esperanto-Eesti taskusõnastik kr. —.80

Kauplustele, seltsidele ja õpiringidele hinnaalandus. Tellimised saata: **F-ma Paul Tamverk'i Esperanto kirjastus, Haapsalu**

**MAJANDUSLIKULE ISE-
SEISVUSELE RAHVA
OMATÖÖSTUSEGA!**

Rahva omatööstuse tooted:

Toidu- ja maitseained

ETK jahud, ETK kohvid, kakao, ETK maitseained, tee, ETK veinid

Tubakatooted

ETK paberossid «Ahto», «Kuldmedal», sigaretid «Turist», «Eliit», paberossitubakad «Kolkas», «ETK nr. 1», piibutubakad «Sanõar», «Tunõal».

Kosmeetika- ja keemiatooted

ETK kõlniveed, hambapulber, ETK puuder, ETK kingakreemid «Opaal», «Atlas», ETK seebid, õlid j. t.

Metallitööstuse alal

ETK naelad, ketid, okastraat, ETK ehitustarbed, ETK vedruõkkesed, hobuserõhad j. t.

Koolitarbed ja kohvrid

ETK TOOTED

ON VÄÄRTTOOTED!

Uued moeleh

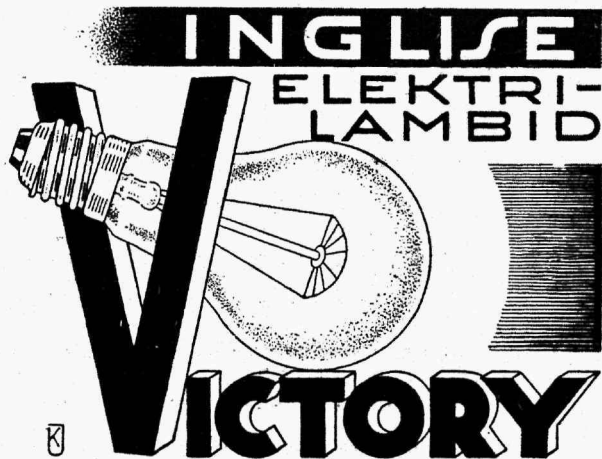
Londonist,
Pariisist,
Viinist

kohale jõudnud

Rätsepaäri

PAUL LIIVAK

Pärnu m 36-24. Tel. 475-73

on Riikliku katsekoja andmetel
vähese voolu tarvituse juures suure
valgusjõuga ja vastupidavusega.
Müük suurel ja väikesel arvul

T.-ü. „MAJAS“

Estonia pst. 25, telefon 474-51